

ПРОГРАМ

СРБИЈА ЦЕНТАР

БЕОГРАД, 05. ОКТОБАР 2025.

САДРЖАЈ ПРОГРАМА СРБИЈА ЦЕНТРА:

СРБИЈА ЦЕНТАР ЈЕ У ЦЕНТРУ ПОЛИТИКЕ.....	4
НАША ВИЗИЈА СРБИЈЕ.....	6
НАЧЕЛА И ЦИЉЕВИ СРБИЈА ЦЕНТРА.....	7
1. ЕКОНОМСКИ ПРОГРАМ СРБИЈА ЦЕНТРА.....	9
СРБИЈА ЗЕМЉА ПРЕДУЗЕТНИШТВА.....	9
СРБИЈА ЗЕМЉА ДРУШТВЕНЕ ОДГОВОРНОСТИ.....	10
СРБИЈА ЗЕМЉА ТЕХНОЛОГИЈА.....	11
СРБИЈА ЗЕМЉА ИНИЦИЈАТИВА У СВЕТУ ДАНАШЊИЦЕ И БУДУЋНОСТИ.....	12
2. ОСНИВАЊЕ РАЗВОЈНЕ БАНКЕ СРБИЈЕ (РБС).....	16
3. ПОЉОПРИВРЕДА И РУРАЛНИ РАЗВОЈ.....	19
ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ ПРОГРАМА РАЗВОЈА ПОЉОПРИВРЕДЕ:.....	19
4. ЕНЕРГЕТИКА.....	22
5. ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ.....	26
6. ОБРАЗОВАЊЕ И ВАСПИТАЊЕ.....	29
ПРЕДШКОЛСКО ВАСПИТАЊЕ И ОБРАЗОВАЊЕ.....	31
ОСНОВНО ОБРАЗОВАЊЕ И ВАСПИТАЊЕ.....	32
СРЕДЊЕ ОБРАЗОВАЊЕ.....	33
ВИСОКО ОБРАЗОВАЊЕ.....	33
ОБРАЗОВАЊЕ ОДРАСЛИХ.....	34
7. НОВА ЗДРАВСТВЕНА ПОЛИТИКА.....	35
ЕКОНОМИЈА, ЕКОНОМЕТРИЈА И ЕКОНОМИЧНОСТ У ЗДРАВСТВЕНОМ СИСТЕМУ СРБИЈЕ.....	35
ОРГАНИЗАЦИЈА И РУКОВОЂЕЊЕ ЗДРАВСТВЕНИМ СИСТЕМОМ.....	36
КАДРОВСКА ПОЛИТИКА.....	37
8. СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА.....	39
9. АКТИВНА ПОЛИТИКА ЗАПОШЉАВАЊА.....	44
ПРОБЛЕМ НЕЗАПОСЛЕНОСТИ.....	44
ОБРАЗОВНИ ВАУЧЕРИ ЗА НЕЗАПОСЛЕНЕ.....	46
10. ПЕНЗИОНИ СИСТЕМ.....	48
11. РОДНА РАВНОПРАВНОСТ.....	50
12. КУЛТУРНА ПОЛИТИКА.....	51
ОСНОВЕ КУЛТУРНЕ ПОЛИТИКЕ У СРБИЈИ У НАСТУПАЈУЋЕМ ПЕРИОДУ.....	52
ПРАВЦИ РАЗВОЈА КУЛТУРНИХ ОБРАЗАЦА У СРБИЈИ И ДИЈАСПОРИ.....	53
13. СЛОБОДА МЕДИЈА.....	54

14. ПЛАТФОРМА ЗА РАЗВОЈ СПОРТА.....	56
ФИЗИЧКО ВАСПИТАЊЕ И ШКОЛСКИ СПОРТ.....	56
СЕЛЕКЦИЈА ТАЛЕНАТА И РАЗВОЈ ВРХУНСКОГ СПОРТА.....	57
ЕДУКАЦИЈА У СПОРТУ.....	57
ФИНАНСИРАЊЕ СПОРТА.....	58
ПРЕПОРУКЕ СРБИЈА ЦЕНТРА.....	59
15. ДЕМОКРАТИЈА И СЛОБОДА.....	60
16. ВЛАДАВИНА ПРАВА.....	62
НЕЗАВИСНА СУДСКА ВЛАСТ – САМОСТАЛНО (НЕЗАВИСНО) ТУЖИЛАШТВО.....	62
17. ЛУСТРАЦИЈА.....	64
18. АНТИКОРУПЦИЈА.....	67
19. СПОЉНА ПОЛИТИКА.....	69
СРБИЈА И СВЕТ У ПРОМЕНАМА.....	69
ГЛАВНИ СПОЉНОПОЛИТИЧКИ ЦИЉЕВИ СРБИЈА ЦЕНТРА.....	70
20. КОСОВО И МЕТОХИЈА.....	73
21. ДИЈАСПОРА И СРБИ У РЕГИОНУ.....	75
22. БЕЗБЕДНОСТ И ОДБРАНА И ВАНРЕДНЕ СИТУАЦИЈЕ.....	78
23. ИНФОРМАЦИОНО-КОМУНИКАЦИОНЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ.....	81

СРБИЈА ЦЕНТАР ЈЕ У ЦЕНТРУ ПОЛИТИКЕ

СРБИЈА ЦЕНТАР окупља грађане и грађанке Републике Србије који својом слободном вољом хоће да се друштвено и политички ангажују, и да се изборе да живе у бољем друштву и праведнијој држави. Желимо државу у којој ћемо имати квалитетан, здрав, просперитетан и срећан живот, а то је једино могуће ако формулишемо и спроводимо политику у којој је човек, а не партија или власт, основно мерило, циљ и начело политике.

Ми се позиционирамо у центру политичког спектра и усмеравамо наше активности у циљу проналажења ефикасних развојних политика које дају одговор и решења за проблеме и интересе грађана. У том циљу настојаћемо да градимо демократске коалиције, национални консензус и интернационална партнерства, а не раздор и сукобе. Србији је потребно да политички актери рационално промишљају проблеме, да уважавају различита мишљења, различите политичке опције и да граде солидарност међу грађанима, у друштву.

Имамо визију Србије као социјално одговорне државе у којој функционише ефикасна тржишна привреда, у којој ће се све институције ангажовати на решавању најважнијих питања од којих зависи квалитет живота сваког човека, а то су: посао, приходи, здравље, образовање и култура.

Залажемо за концепт парламентарне демократије и републикански облик уређења државе. За поштовање начела поделе власти на извршну, законодавну и судску. Јасно ћемо да разграничимо и спречимо злоупотребу и сукоб ове три гране власти – залагаћемо се да влада, парламент и судови буду независни једни од других, да се успостави однос њихове равнотеже, без међусобног сукоба надлежности. Власт и политичке институције треба да служе интересу грађана, а не интересима партијских вођа.

Залагаћемо се да се оконча владавина партократије и беспштедне страначке борбе и подела које слабе снагу наше земље, државе и грађана. Заговарамо либерални концепт људских права и слободе, концепт грађанске државе уз пуно поштовање националне и верске толеранције између већинске српске нације и припадника свих националних и верских мањина које живе на територији Србије.

За нас држава није инструмент власти, него заједничко добро свих грађана. Активно ћемо се борити против клијентелистичких мрежа које су повезале криминал и политику и заробиле грађанску државу. Указиваћемо и прозиваћемо на одговорност све оне који су злоупотребили јавне функције и државне ресурсе. Одлучно ћемо се борити против криминала и корупције, јер само тако можемо да повратимо и јачамо поверење грађана у државу и у њен капацитет да заштити грађане од неправде, незакоња и насиља. Корупција и организовани криминал унутар структура власти су велико зло које слаби снагу наше државе и разједа привредну супстанцу Србије. И зато не може да прође некажњено.

Државна јавна управа, као и локалне самоуправе треба да постану ефикасан сервис грађана и њихових потреба и интереса, а не однарођена власт, која се поставља изнад грађана. Зато се залажемо за децентрализацију и подстицање одрживог локалног развоја, који ће зауставити миграције становника у највеће градове и депопулацију мањих градова и села, која остају неразвијена и напуштена. Формулисаћемо перспективне планове развоја привреде и запошљавања људи у тим срединама, а нарочито омладине. Морамо коначно да зауставимо поражавајуће бекство

младих и образованих људи из малих градских и сеоских средина, и из целе Србије у иностранство – ако омладина оде, неће бити ни нас, ни Србије. Грађани морају бити укључени у доношење одлука и креирање политика локалних заједница, а финансирање локалних самоуправа доведено у регуларне, али и развојне оквире, заштићене од политичких злоупотреба. Промена изборног система и Закона о локалним изборима је неопходна, а омогућила би правичније изборне услове и могућност да грађани директно бирају своје представнике, часне и остварене људе којима је интерес грађана и заједнице на првом месту а не партијски интереси. Права грађана морају бити заштићена од свих оних који им иста права ускраћују и онемогућавају, што је и основна сврха сваке државе, заштита од неправде у извршним поступцима и несразмерним трошковима извршења и такси, заштита права на дом и егзистенције, кроз успостављање механизма контроле рада и одговорности јавних извршитеља и свих других државних органа ради обезбеђења законитости и правилности њиховог рада.

Свесни смо да Србија може да просперира само у условима мира и безбедности. Зато ћемо настојати да професионализујемо, модернизујемо и деполитизујемо војску, полицију и безбедносно-обавештајне и друге релевантне службе, да их опремимо савременом техником, како б и биле у стању да одговоре на нове геополитичке изазове у Европи и свету.

Залагаћемо се за јачање положаја и угледа Србије у европској заједници држава и народа. Да се Србија поново врати на регионалну, европску и међународну сцену на оно место које јој на основу њене славне историје и припада. То место у историји је наш народ платио великим људским жртвама које би требало много више да поштујемо. Формулисаћемо такву спољну политику на основу које ће друге земље да нас уважавају као равноправног партнера на Балкану и у Европи.

НАША ВИЗИЈА СРБИЈЕ

Залажемо се и борићемо се да наша држава буде:

- Србија према којој њени грађани немају осећај страха, већ осећај сигурности и правде - желимо државу у којој грађани нису само број у статистици, већ личности са специфичним интересима, потребама и проблемима које заједно можемо да решимо.
- Србија у којој ће се поштовати закон, а не сила и силеције – желимо државу која кажњава насилнике и лопове, а награђује вредне и поштене.
- Србија у којој ће поново владати социјална правда – желимо државу у којој радници заслужују добре плате и пензије коју им нико не може отети. Вратићемо отете пензије пензионерима или члановима њихових породица.
- Србија у којој је здравље нације важније од профита и експлоатације руда и литијума - желимо државу која брине о природи, а здраву животну околину ставља испред интереса страних инвеститора.
- Србија из које се не одлази са картом у једном смеру - желимо државу у којој млади људи остају јер знају да њихов успех зависи од марљивости, способности и образовања.
- Србија у којој здравље није луксуз – желимо да живимо у држави у којој и они који су слабијег имовног стања могу да се лече и излече.
- Србија у којој ће се слободно гласати у складу са својим уверењима - желимо државу која је држава свих грађана, а не партија и њихових вођа.
- Србија у којој домаћи привредници покрећу економију - желимо предузетничку, развојну, одрживу државу која више производи него што троши.
- Србија у којој власт не дели народ на своје и друге - желимо државу која служи свим грађанима, а не само онима који су на власти.
- Србија свесна своје прошлости, али окренута будућности - желимо државу која поштује традицију и нуди слободан, креативан и просперитетан живот својој деци.

НАЧЕЛА И ЦИЉЕВИ СРБИЈА ЦЕНТРА

Имамо Програм, начела и зацртане циљеве акције - наша политика је политика одрживог развоја и убрзаног прогреса, утемељена на остварењу три приоритетна циља:

1. Општи друштвени развој;
2. Унапређење квалитета живота грађана Србије;
3. Стварање одрживе државе која ће више производити него што троши, осигуравајући просперитет будућих генерација.

У складу са ова три стратешка циља, СРБИЈА ЦЕНТАР се залаже за:

1. Заштиту права сваког појединца без озбира на пол, националну, верску и другу припадност;
2. Одрживи привредни развој;
3. Очување здраве животне средине и постављање здравља људи испред профита;
4. Ефикасну, праведну и децентрализовану државну управу са функционалним институционалним системом;
5. Подизање квалитета образовања како би одговорило потребама убрзаног технолошког развоја и паметне специјализације;
6. Унапређење квалитета научног сектора и промовисање научно-стручног приступа развојним и социјалним питањима;
7. Савремену доступност ефикасне, квалитетне и безбедне здравствене заштите свим грађанима и продужење просечног животног века грађана Србије;
8. Стварање праведнијег и сугурнијег друштва са снажном социјалном улогом државе;
9. Подизање општег нивоа политичке културе и информисаности о државним пословима;
10. Корениту реформу војно - безбедносног сектора кроз деполитизацију, декриминализацију и лустрацију у функцији заштите грађана;
11. Спровођење процеса деполитизације у свим сферама друштвеног живота и успостављање спољнополитичке позиције Србије која ће јој омогућити остварење наведених главних циљева.
12. Јачање и продубљивање европских интеграција Србије, унапређење суседске и регионалне сарадње.

Чланови СРБИЈА ЦЕНТРА остварују постављене циљеве својим залагањем и ангажовањем у следећим областима, које су детаљно разрађене у овом Програму:

1. Спровођење економског програма утемељеног на три стуба: Србије - земље предузетништва, иновативних технологија и знања;
2. Паметна специјализација (пољопривреда, ИТ сектор);
3. Увећање ефикасности пољопривредне производње уз примену савремених технологија као део дугорочне развојне стратегије земље;
4. Енергетска транзиција Србије у складу са начелима исплативости и заштите животне средине;
5. Нова образовна политика која подразумева повећање и издвајање за науку и образовање и афирмацију аматерског и школског спорта;
6. Нова здравствена политика са искуствено утемељеним, свеобухватним и суштинским променама здравственог система;
7. Социјална политика која ће бити усмерена на унапређење радних и других права разних друштвених група;
8. Нова културна политика која ће бити усмерена на очување традиције и стварање повољнијих услова за развој културе и уметности;
9. Реформа политичког и државног система у којем се поштује начело поделе власти на законодавну, извршну и судску и јача контролна улога парламента, владавина права и независно правосуђе;
10. Суштинска департизација и професионализација институција државне управе, посебно дубинска кадровска реконструкција државног безбедносног апарата и дипломатске службе;
11. Предузимање корака који Србију одржавају и јачају на европском путу кроз процес приступања Европској унији;
12. Изградња функционалних добросуседских односа у региону са посебном пажњом према остваривању права Срба у региону и дијаспори.

1. ЕКОНОМСКИ ПРОГРАМ СРБИЈА ЦЕНТРА

СА ЗАЧЕЉА У СРЦЕ ЕВРОПЕ

НАША ВИЗИЈА

Окосница нашег програма је да Србија у наредној деценији постане земља **ЗНАЊА, ЗАКОНА и ЗДРАВЉА**. Здравље је и физичко и духовно, те стога обухвата сегменте животне средине, спорта, образовања и науке, док захваљујући закону можемо да капитализујемо то исто знање које доводи до инвестиција и иновација. Ова окосница представља стратегију адаптације светски познатог Индекса људског развоја (Human Development Index – HDI) на примеру Србије. Циркуларна економија данашњице подразумева уску узајамну повезаност између ова три елемента, те се са правом може рећи да инвестиције у образовање доводе до генерисања додатних извора јавног капитала.

Да би се реализовала ова визија, програм се фокусира на **четири кључна стуба економског програма**:

- I. СРБИЈА ЗЕМЉА ПРЕДУЗЕТНИШТВА
- II. СРБИЈА ЗЕМЉА ДРУШТВЕНЕ ОДГОВОРНОСТИ
- III. СРБИЈА ЗЕМЉА ТЕХНОЛОГИЈА
- IV. СРБИЈА ЗЕМЉА ИНИЦИЈАТИВА У СВЕТУ ДАНАШЊИЦЕ И БУДУЋНОСТИ

Ова три кључна стуба економског програма су заснована на следећа **четири темеља**:

- i. ОБРАЗОВАЊЕ КАО ТЕМЕЉ КАПИТАЛА
- ii. ЛИБЕРАЛИЗАЦИЈА ЕКОНОМСКОГ ОКРУЖЕЊА
- iii. КАПИТАЛНИ БУЏЕТ И РЕДЕФИНИСАНА ПОРЕСКА ПОЛИТИКА
- iv. РЕГИОНАЛНА ПОВЕЗАНОСТ И МИГРАЦИОНА ПОЛИТИКА

СРБИЈА ЗЕМЉА ПРЕДУЗЕТНИШТВА

Овај стуб економске политике подразумева економски развој предузетништва и привредну експанзију стратешких сектора, те стога захтева израду националне економске стратегије која би обухватила следећа три аспекта:

1. Развој стратегије економских платформи у стратешки дефинисаним областима. Стратешке области ће бити одређене у јавној расправи, али почетна претпоставка је да би ове области биле: пољопривреда, индустријска производња, где Србија има велики број малих и средњих предузећа, енергетика, био-медицински сектор и информационе технологије. Платформе би подразумевале формално удруживање српских привредних субјеката у конкретне економске платформе где Србија може да оствари респектибилан економски раст у наредних пет година. Посебно место у овим областима има индустрија игара на срећу, не само због економског значаја, већ и зато што је уско везана за здравство и образовање младих, као и социјалну политику. Одговорно приступање овом питању не значи затварање постојећих правних субјеката који обављају ову делатност, већ њихову

постепену трансформацију у индустрију забаве у контролисаном окружењу, смањење броја локација тзв. кладионица и појачану едукацију младих о штетности игара на срећу.

2. Конкретне акције развоја комплетних ланаца производње и пласмана у економским платформама уз стимулацију не само производње, већ и директног пласмана. То подразумева подршку и субвенције за формирање домаћих / професионалних агенција које ће помагати стратешком пласману производа, формирању партнерстава, маркетингу. У оквиру подршке посебан акценат ставити на стратегију пласирања домаћих производа на међународном тржишту у складу са методама дигиталног маркетинга и модерних начина партнерстава и продаје.
3. Креирање система подршке предузећима који већи део додатне вредности остварују у Србији кроз субвенције и пореске олакшице као и јасно дефинисана подршка приступу талентима у виду практичне сарадње између образовних институција и предузећа. Определити инвестициони оквир и подршку инвеститорима који свој капитал ре-инвестирају у стратешке области у Србији, поготово у виду ко-инвестиција са државом за пројекте од националног значаја попут обновљивих извора енергије и смањење степена загађења. Стратегија за развој предузетништва мора обухватити доступност јавног простора у медијима, стимулацију програма у образовним институцијама, преглед доступних фондова за покретање компанија укључујући и платформу за групно финансирање (crowd-funding). Поред осталих мера, подршка предузетништву обухватала би увођење индивидуалног стечаја предузетника, као општеприхваћени институт регулисане отплате дуга предузетника, насупрот његовом пословном и личном финансијском уништавању у поступку извршења.

СРБИЈА ЗЕМЉА ДРУШТВЕНЕ ОДГОВОРНОСТИ

Друштвена одговорност као стуб економске политике односи се на широки спектар економских мера које нису усмерене само ка социјално осетљивим категоријама, већ ка заштити економске добробити целокупног становништва. Поред одговорности државе да омогући стабилан и одржив привредни раст, у условима ниске и контролисане инфлације, у постојећим околностима економска политика се мора посебно обликовати у односу на три специфична питања:

1. Омогућавање доступног становања.

Значајан раст цене станова, диктиран не толико тржишним околностима колико трансформацијом тржишта некретнина у механизам за прање новца, уз опадање реалне куповне моћи становништва, учинила је куповину стана немогућом за већину грађана. Државна подршка постала је неопходна, како би најшири слој грађана могао да се укључи на тржиште некретнина. Ово обухвата различите механизме финансијске подршке изградње (као што је издавање стамбених евро-обвезница), улагање земљишта у јавној својини, пореске и комуналне олакшице за изградњу и куповину тзв. непрофитних станова, издавање уз ренту ограниченог раста и сл.

2. Решавање прекомерне задужености грађана и привреде.

Значајан дефицит трговинског биланса, уз велики раст спољног и унутрашњег дуга, учинио је српску привреду и грађане веома изложеним на спољне финансијске утицаје, посебно раст

каматних стопа. Отплата кредита државе, привреде и грађана, постала је тежа и скупља. Стога је неопходно, водећи рачуна о интересима кредитора и дужника, започети процес динаризиције односно пребацивања кредита у страном валути односно кредита са валутном клаузулом, на кредите у домаћој валути.

3. Повећање конкуренције у малопродаји.

Пад стандарда грађана узрокован је, између осталог, и деценијском политиком ограничења конкуренције малопродајних ланаца. Економска и монетарна политика након 2012. године, нису погодовање домаћим произвођачима, увећале су увоз, и довеле до тога да у асортиману малопродајних ланаца има неприхватљиво мало робе домаћег порекла, чак и када економски није оправдано замењивати робу локалног карактера, увозном. На тај начин доступност домаћег тржишта домаћим произвођачима постаје знатно отежана. Потребан је сет економских и некономских мера, како би се домаћим актерима у привреди омогућио приступ адекватном финансирању и самом тржишту, у циљу повећања конкуренције, а индиректно, и животног стандарда грађана.

СРБИЈА ЗЕМЉА ТЕХНОЛОГИЈА

Овај стуб економске политике подразумева развој инкременталних иновација - повећања додатне вредности, у секторима у којима постоје снажне основе и постојећа активност. Почетна претпоставка је да ће ти сектори укључивати дигиталне технологије као што су „следећа генерација развоја софтвера“ (AI pair programmers, low-code & no-code платформе, аутоматизовано тестирање), затим развој примењене вештачке интелигенције, Web 3.0, trust architecture као и интензивне deep tech - мобилност (нпр. дрoнови), пољопривреду и биоинжењеринг. Развој ових области обухвата следећа два аспекта:

1. Инвестиције у технолошки развој и технолошки трансфер кроз сарадњу са Привредном комором како би се формирао модерни „Национални институт за развој технологија“ и омогућила стимулација сарадње са релевантним државним универзитетима како би се обезбедио развој, трансфер знања и привредни раст на основу примењених технологија у стратешким областима који се наслањају на основне изворе знања и капитала. Србији је потребно око пет платформи у стратешким областима са конкретним економским параметрима; конкретни примери могу бити интелигентни информациони системи који се могу примењивати од пољопривреде до војне индустрије. Поред предлога за Национални институт, размотрити оснивање јавно-приватног партнерства (Public-Private Partnership) који би обезбедио изворе финансирања за стратешке пројекте у иницијалном стадијуму развоја којима се финансирају пропульзивни предузетнички пројекти дугорочним и краткорочним средствима, у складу са светском праксом дефинисаној у категорији Private-Equity/Venture Capital. Као узорни пример може да се анализира успешно имплементиран израелски модел развоја start-up екосистема који би у пракси значео да се иновативне компаније оснивају и развијају у Србији, а затим врло брзо монетизију свој излаз на међународна тржишта. Оно што остаје кључно је да инвеститори и фондови пруже подршку овом обрасцу развоја и раста.
2. Развој неопходне инфраструктуре за подршку компанијама у стратешким областима попут одређених компјутерских центара, мобилне инфраструктуре, центара за индустријску

стимулацију, центара са спортским технологијама и пружање услуга из тих центара под повољним условима уз ре-инвестициони модел како би се остварио позитиван континуирани економски циклус.

СРБИЈА ЗЕМЉА ИНИЦИЈАТИВА У СВЕТУ ДАНАШЊИЦЕ И БУДУЋНОСТИ

У оквиру овог стуба Србија ће уложити у развој две-три технологије будућности. Те технологије ће бити предмет експертске расправе, али би свакако требало да тежимо улагању у deep tech области као што су квантне технологије и софтвер за рачунаре нових генерација, затим тзв. cleantech – чисте зелене и одрживе технологије, као и у пројекте одрживе потрошње - sustainable consumption (нпр. нови материјали, 3D штампачи у грађевини), и у технологије напредне повезаности (Internet of Things – IoT), 5G/Low-Earth-Orbit (LeO), као и неке дигиталне технологије као што је индустријализовање вештачке интелигенције (Artificial Intelligence – AI) за израду технологија за аутоматизовање машинског учења итд. Улагање у ове технологије подразумева две велике иницијативе:

1. Капитализовати систем образовања за останак и повратак „мозгова“ како би Србија постала светски „hot-spot“, тј. светско „жариште“ знања. Размотрити Закон о министарствима коме би се одредили циљеви дефинисаног Министарства за економски развој, иновације и дигитализацију као и министарства надлежног за науку и високо образовање. Начелно, једно потпредседничко место у Влади би кординисало рад и партнерство ова два министарства како би се потребе економског развоја и иновација непрестано пресецале садржајима и доприносима из поља науке. То у пракси значи да би министарство надлежно за економски развој, иновације и дигитализацију имало тесну сарадњу са министарством надлежним за науку и високо образовање када је реч о стратешким пројектима попут развоја стартапова, сарадње са домаћим и међународним инвеститорима као и сарадње између Универзитета. Такође размотрити одвојено министарство надлежно за основно, средње образовање и омладину како би се остварио фокус на национални курикулум за тај део система који има другачије потребе и допринос друштву у односу на Универзитет.
2. Неопходно је да организација образовног и технолошког „екосистема“ служи привредном расту. То би укључивало напредне образовне програме који би обухватили предузетничко и пословно образовање за лидере из сфере технологија, програме међународних размена, лобирање за довођење представништва кључних технолошких компанија као и довођење кључних фондова из области предузетничког капитала (Venture Capital) како би се потпуно укључили у европске и светске токове.

ТЕМЕЉИ ВИЗИЈЕ

Темељи наше визије засновани су на следећа четири чиниоца:

i. ОБРАЗОВАЊЕ КАО ТЕМЕЉ КАПИТАЛА:

- Размотрити закон којим би средњошколско образовање постало обавезно имајући на уму контекст људског развоја данашњице као и брзину незаустављивог развоја на глобалном нивоу.
- Обрачунати буџетске основе којима би се размотрило увођење трећег страног језика од седмог разреда основне школе. Знање енглеског језика у данашњем свету се подразумева и не представља конкурентност, већ основни степен образовне културе. Имајући на уму тектонске промене на европском континенту услед Брежита, а узимајући у обзир таленат наших ученика, студената и предавача, овакав корак би био инвестиција у јачање наше конкурентности, очвршћавања међународне сарадње као и наше репутације на светском нивоу.
- Израдити стратегију за “ Нулту незапосленост универзитетско-образовног кадра” коју би водила специјална управа у оквиру министарства надлежног за науку и високо образовање са фокусом на планско планирање потребних места на Универзитетима у односу на очекивану потражњу у складу са развојем друштва и привредним растом, поготово имајући на уму секторе који су од пресудне важности за привредни раст. У оквиру стратегије покрити програме додатног обучавања искуснијег кадра који су у периоду транзиције били резултат технолошког вишка.
- Израдити стратегију која би обухватила реформу приватних факултета. Потенцијална идеја би обухватила ревизију акредитација уз могућност удруживања респектабилних приватних факултета са одређеним државним институцијама које би се могле ојачати уз подршку државе, попут високих пословних школа.

ii. ЛИБЕРАЛИЗАЦИЈА ЕКОНОМСКОГ ОКРУЖЕЊА:

- Ставити стратешки акценат на олакшавање бирократије кроз снажну законску и судску регулативу која штити привредне субјекте, спречава развој монопола, док јача амбијент за инвестиције, поготово када је реч о заштити интелектуалне својине и либерализацији тржишта рада.

iii. РЕДЕФИНИСАНА ПОРЕСКА ПОЛИТИКА И КАПИТАЛНИ БУЏЕТ

Само кроз дугорочно стабилни и одрживи привредни раст земље може се увећати економска снага појединца. Србија Центар се зато залаже за смањење пореских трошкова рада, и пореских трошкова производних фактора у оним секторима привреде који највише доприносе расту БДП-а. Желимо да подстакнемо пореске обвезнике да свој капитал, односно своју имовину, користе у сврхе даљег привређивања, а не да је тезауришу и стварају тзв. мртав капитал, тј. онај који је ван економске функције. Одговорна економска политика треба да помири два циља: **ефикасност** – јавни приходи морају бити довољни да омогуће финансирање јавне потрошње, и **правичност** – они који највише доприносе привредном расту треба да највише уживају у добробити свога рада после опорезивања.

Основна економска истина на којима почивају јавне финансије сваке државе јесте да **не постоји посебан новац државе, нити држава грађанима нешто даје, што им претходно није узела кроз порезе, или ће им узети у будућности ради финансирања отплате јавних зајмова**. Економске и пореске реформе треба усмерити ка **постизању друштвене правичности**. То значи **измештање пореског система** из досадашњег модела у коме готово целокупан терет финансирања државе сноси сиромашни и средњи слој грађана. Потребно је успоставити нову друштвену солидарност, богатији, који поседују више и троше више, сносиће и већи порески терет, а сразмерно својој економској снази.

У додели субвенција и социјалних давања, неопходно је руководити се принципима одмерености и селективности. Субвенције морају бити усмерене ка оним секторима и делатностима, где ће допринети иновацијама, расту знања и стварању боље плаћених радних места. Предуслов давања субвенција морају бити озбиљне cost-benefit анализе, у смислу односа пореских расхода и других трошкова наспрам утицаја на привредни раст и развој. Социјална давања треба да погодују само онима којима су заиста потребна, а не да буду додатна привилегија за најбогатије.

Досадашњи систем неодговорног и нетранспарентног управљања јавним финансијама, који је створио простор за висок степен корупције и преливања новца из државне касе у приватне џепове, мора бити замењен системом у коме ће бити **јавно и одговорно планирано трошење јавних средстава, и транспарентно извештавано у које сврхе су средства потрошена, који су фискални ефекти пореских ослобођења, ко су корисници ових погодности, и који су привредни и друштвени ефекти датих погодности**. Контрола реализације јавних расхода, подразумева обавезу благовременог и јавног извештавања о степену реализације јавних набавки и других јавних инвестиција, као и предузетих мера због мањкавости или изостанка извршења додељених уговора који се односе на трошење јавних средстава. Сваки облик злоупотребе државне власти у домену коришћења јавних фондова, мора имати свој епилог у ефикасно спроведеном кривичном поступку.

Јасно дефинисана пореска политика која обухвата побољшање капацитета пореске администрације, увођење дуалног система опорезивања дохотка физичких лица, смањење доприноса за обавезно социјално осигурање уз увођење синтетичког опорезивања као и дефинисање циљаних мера уз селективне пореске олакшице (зелени и еколошки порези, женско предузетништво, стимулација подршке особама са инвалидитетом, као и социјалним програмима укључујући стимулацију поправљања демографске слике и дечјих додатака). Додатно, примена прогресивне пореске политике би требало да смањи оптерећења за предузећа која остварују велики део додатне вредности у Србији, нарочито у иновативним секторима као и да допринесе смањењу оптерећења на привреднике који свој новац инвестирају у Србији у нова радна места.

Прогресивно опорезивање односило би се и на непокретности и другу имовину. Неопходно је са једне стране омогућити достојанствено становање, неоптерећено високим пореским издацима, и истовремено дестимулисати стварање тзв. мртвог капитала, куповином непокретности које се не користе. Порески обвезници морају бити подстакнути да своју имовину користе, било рентирањем или улагањем у домаћу привреду, док држава мора уложити посебне напоре у спречавање прања новца криминалног порекла кроз грађевинску индустрију и куповину непокретности.

Формулисати капитални буџет који ставља акценат на развој инфраструктурних пројеката који представљају основну подршку привредном развоју укључујући развој инфраструктуре за информационе и дигиталне технологије, развој мобилне инфраструктуре и проширење дефиниције инфраструктурних пројеката знатно шире од основне инфраструктуре која се везује за транспорт. Посебна пажња у оквиру капиталног буџета треба да се односи на пројекте који поспешују рангирање Србије у домену друштвено-одговорних пројеката, тј. ESG (Environment, Social, Governance) што у пракси подразумева пројекте заштите животне средине, инвестирање у инфраструктуру за алтернативне изворе енергије и смањивање производње угља као део стратегије за заштиту животне средине, социјалне аспекте попут подршке женама, недовољно посвећеним и угроженим групама итд.

iv. РЕГИОНАЛНА ПОВЕЗАНОСТ И МИГРАЦИОНА ПОЛИТИКА

Учврстити регионалне везе на институционалном нивоу, не у политичке сврхе, већ на делима у свакодневном животу поготово када је реч о нараштајима који су рођени након распада бивше државе. У том погледу у складу са начелним темељом који подразумева образовање као темељ капитала, фокусирати се на ширење школске и универзитетске сарадње са институцијама широм региона у сврху дефинисања програма ђачке и студентске размене као и стручних усавршавања поготово између Србије, Хрватске, БиХ и Црне Горе где не постоје језичке баријере. Увођење младих генерација у овакве токове су не само гарант стабилности у правом смислу те речи - на делима, већ и доводе до поспешивања размене знања и искустава која ће се капитализовати кроз привредни раст на основу размене капитала, роба и услуга.

Јасно дефинисана миграциона политика која подразумева јасно дефинисан визни процес за високо-квалификоване стручњаке где постоје дефицитарна занимања на домаћем тржишту рада, као и подршка „дигиталним номадима“ који желе да развијају бизнис из Србије.

2. ОСНИВАЊЕ РАЗВОЈНЕ БАНКЕ СРБИЈЕ (РБС)

Када користимо реч „држава“ говоримо о мрежи различитих државних управа и агенција које су наменски оријентисане на мисију решавања проблема у одређеним секторима, тако да могу да преузму ризике и да буду покретачи и инкубатори иновације. Ми се залажемо за државу која није фокусирана на расходни буџет који ставља акценат на потрошњу и која системски изједначава партијско управљање са државним управљањем, већ на капитални буџет који помаже, убрзава и инвестира у развојне и иновативне пројекте.

Зато се залажемо да и наша држава, преко министарства капиталних инвестиција, министарства за економски развој, дигитализацију и иновације или преко оснивања националне Развојне банке инвестира и уђе у јавно-приватно партнерство са домаћим предузетницима у развојне иновативне пројекте који би могли, на пример, да допринесу решавању проблема климатских промена – суше и девастирајућих пожара, поплава, падавина, или да допринесу повећању степена енергетске ефикасности приватних кућа и станова, или да запосле младе у ИКТ сектору.

Предузетничка држава за коју се ми залажемо је заснована на концепту одрживости и рационалног, паметног инвестирања – њена мисија је да врши одабир сектора, технологија и предузећа у које ће усмеравати инвестиције из буџетских, државних фондова који се пуне из пореза и доприноса грађана. И развијене европске државе имају концепт развојне банке који ми предлажемо, попут немачке развојне банке KfW (Kreditanstalt für Wiederaufbau – Кредитна институција за реконструкцију), од које и Србија узима наменске кредите. Осим KfW свака федерална јединица СР Немачке има и своју регионалну развојну банку. Сличан концепт постоји и у Италији и Француској. Сматрамо да би по таквом узору и Србија могла да оснује националну Развојну банку Србије (РБС), која би генерално имала улогу да финансира домаће предузетнике по повољнијим кредитним условима од комерцијалних. Таква банка би морала бити основана посебним законом, чиме би се избегла грешка раније начињена у вези са Развојном банком Војводине, која је то била само по имену, а у ствари је радила у легислативном оквиру као било која друга комерцијална банка.

Да појаснимо: извор капитала развојне банке, иницијално јесте буџетски али добром пословном политиком и пласирањем средстава у гране и привредне субјекте који могу да оплоде капитал, развојна банка може увећати сопствени капитал. Развојна банка би такође приредила стратешки план и процес у оквиру којег би се позвали међународни партнери да искажу заинтересованост и услове за њихов мањински удео, попут међународних специјализованих развојних финансијских институција и банака, као поменуто KfW , затим EBRD, IBRD или неких других повезаних, нпр. са Светском банком. Истовремено, развојна банка не би прикупљала депозите привреде и становништва. Сличан пример је са Хрватском банком за обнову и развој (HBOB) у којој EBRD има мањински удео.

Њена основна улога је кредитирање, под повољним условима, привредних активности које доприносе укупном економском расту земље, порасту извоза и развоју оних сектора домаће привреде и пољопривреде којима се подиже општи технолошки ниво и међународна конкурентност економије Србије, и последично ствара пораст запослености домаће стручне радне снаге.

Зашто ово предлажемо? Зато што сматрамо да је концепт развојне политике Србије прилично застарео, и у великој је мери нетранспарентан, утемељен на Фонду за развој, који је већ три деценије био и још увек је под великим утицајем политичара који се у селекцији инвестиционих пројеката руководе првенствено својим партијским, клијентелистичким, а не реалним економским интересима. Захтев за оснивање Развојне банке у Србији је у неколико наврата тражила Привредна комора Србије (ПКС) наводећи да привредници не могу да издрже високе каматне стопе

комерцијалних банака. У скупштинску процедуру је 2012. године ушао, и накнадно повучен предлог Закона о оснивању Развојне банке Србије, и сматрамо да је и десет година након овог првог, неуспелог покушаја још увек актуелна потреба оснивања Развојне банке Србије. Првенствено у циљу ефикасног и транспарентног усмеравања и трошења новца за подстицања равномерног регионалног развоја, поготово недовољно развијених подручја, подстицања конкурентности и ликвидности српске привреде, подстицања запошљавања, као и производње робе намењене извозу.

Залажемо се да се у процесу формирања Развојне банке Србије обаве све неопходне консултације са Привредном комором Србије, Унијом послодаваца и најрелевантнијим удружењима успешних привредника и менаџера. Сматрамо да би приликом израде новог нацрта Закона о Развојној банци Србије требало да се отклоне недостаци претходног предлога овог Закона из 2012. године, који је повучен из скупштинске процедуре, и да би требало обезбедити следеће предуслове:

Транспарентност власничке структуре и рационалног задуживања Развојне банке Србије, будући да би Развојна банка настала спајањем постојећег Фонда за развој РС, Агенције за осигурање и финансирање извоза (АОФИ), Развојне агенције Србије (РАС) и преузимањем Фонда револвинг кредита од Народне банке Србије (НБС). Законом би требало да се дефинише лимит код издавања обвезнице и такође могућност издавања у националној валути како би се поспешила ликвидност обвезница на локалном и међународном тржишту, те се с правом може очекивати да Развојна банка не би западала у велики дуг нерационалним задуживањем на тржиштима хартија од вредности. Такође, када је реч о инвестиционом портфолију, мора се јасно одредити да је могућа куповина само првокласних хартија од вредности, као и да Развојна банка својом имовином и обавезама управља на начин који омогућава да у сваком тренутку испуни своје доспеле обавезе (ликвидност) и да трајно испуњава све своје обавезе (солвентност). Развојна банка би требало да прати каматни ризик и могућности настанка негативних ефеката на финансијски резултат и капитал Банке услед промена каматних стопа и да, узимајући у обзир све ове факторе, редовно извештава о свом кредитном портфолију Министарство финансија и да квартално подноси финансијски извештај у Скупштини Србије.

Прецизно дефинисање приоритета Развојне банке Србије код давања кредита. Од изузетне је важности за привреду да се креира јасан План приоритета инвестирања РБС и да се тачно одреди за које производне и услужне делатности у оквиру следећих грана: пољопривреде са прехранбеном индустријом, металске, хемијске и неметалске, грађевинске и индустрије грађевинског материјала, ИТ индустрије, саобраћаја, туризма и угоститељства, и других за развој Србије виталних грана би требало да се определе средства. Поготово узимајући у обзир светске дефинисане критеријуме када је реч о ESG (Environment, Social, Governance) принципима, као и Париског споразума и конференције о климатским променама (COP), а такође и неминовни развој дигитализације и нових технологија. Овај План би требало да се креира у директној комуникацији и корелацији са привредницима и менаџерима успешних малих, средњих и великих предузећа и компанија у наведеним гранама јер они најбоље знају реалне потребе грана и могућности извоза на одређена тржишта. Нарочиту би активност Развојна банка усмерила на подршку извозницима домаћих пољопривредних и прехранбених производа, као и преређивачке индустрије, односно свих произвођача чија роба улази у понуду глобалних ланаца снабдевања, као и свих других извозника чији производи одлазе на међународно тржиште, под условом да се не ради о сировинама и производима најпростије индустријске обраде.

Развојна банка би требало да буде у функцији јачања предузетничке државе – иницијативе, да омогући кредитирање предузећа са квалитетним бизнис плановима и у неразвијеним подручјима предузећа која су се дуже налазила у стању велике ликвидности или имала блокиране рачуне због дуговања локалних и републичких јавних предузећа и делова јавног сектора према њима. Посебно би РБС требало да буде у функцији подршке почетницима у бизнису у области ИТ индустрије, како би

им се омогућило да дођу до иницијалног капитала који им је потребан, с обзиром да Србија има велики потенцијал у овој привредној грани и да се млади стручњаци масовно исељавају из Србије и запошљавају у угледним ИТ компанија у свету.

Кредитирање Развојне банке је у функцији запошљавања. Средства РБС требало би да буду употребљена тако да се привредним субјектима који добију кредите поставе одређени услови код запошљавања нових радника на сваких 20-50 хиљада евра које им Развојна банка одобри. Овим би се применили критеријуми доброг управљања из поменутог ESG модела где би приоритети били технолошки вишкови из јавног сектора током предстојеће рационализације, млади таленти и студенти са високим просеком оцена које морамо да задржимо у земљи, лица која примају социјалну помоћ у циљу растерећења буџета Србије, по чешком и словачком моделу, а акценат би се ставио и на повећање запослености и ангажовање жена.

Развојна банка Србије има сегрегативну функцију у односу на комерцијалне банке. Законским одредбама потребно је превентивно онемогућити да се РБС претвори у гарантни фонд за пословне банке. Уколико би се то десило – да РБС буде у функцији гарантовања кредитног портфолија пословним банкама, то би омогућило стварање додатног профита пословним банкама и те банке не би биле стимулисане да смање своје ефективне каматне стопе на кредите привреди. РБС треба да поспешу конкуренцију међу пословним банкама, а не да још чвршће утврди њихову позицију, као што је то било у неким другим земљама које имају развојне банке. Ово би стварало и простор за корупцију, јер би одређене банке на овај начин биле повлашћене.

Стручан, а не политички надзор над радом Развојне банке. Законом би требало онемогућити да надзор над радом РБС већински врше представници Владе, као што је то сада случај у Управном одбору Фонда за развој. Потенцијална улога представника Владе - министара у Надзорном одбору СРБ би подразумевала директан политички утицај над Развојном банком. Влада би требало да буде снимач и већински власник Развојне банке, али не би требало да има овлаштење да именује већину „независних” чланова Надзорног одбора, који би били само параван, док би банком управљала Влада. Потребно је да банку воде стручњаци у области економије, банкарства и познаваоци структуре привреде у Србији. Зато би требало поставити прецизне услове да би неко био члан Управног и Надзорног одбора Развојне банке: да има минимум 10 година управљачког искуства у банкарству и привреди, чиме ће се извршити професионализација банке и спречити могућност да средства одлазе у нерентабилне пројекте или да се она додељују одређеним појединцима блиским политичким партијама на власти. Њихов рад треба да контролише Државна ревизорска институција, а додатни периодични тромесечни надзор над радом банке требало би да има и Народна банка Србије.

Ранијим предлогом Закона о Развојној банци Србије из 2012. године било је предвиђено да најмањи оснивачки капитал буде 400 милиона евра обезбеђених из републичког буџета, али ми сматрамо да би тај износ требало да буде двоструко увећан, и да би за агилније покретање развоја привреде Србије требало у фонду Развојне банке обезбедити око 1 милијарду евра.

3. ПОЉОПРИВРЕДА И РУРАЛНИ РАЗВОЈ

Пољопривредно-прехрамбени сектор значајно доприноси економском расту и развоју Србије, али му је неопходно трансформисање како би постао модеран и конкуретан сектор, који ствара нова и квалитетна радна места, обезбеђује стабилне приходе пољопривредницима, користи природне ресурсе на дугорочно одржив начин, унапређује животну средину, доприноси развоју руралне економије и доприноси расту квалитета живота руралног становништва.

Иако пољопривредно-прехрамбени сектор има бројне конкурентске предности које би се могле искористити за бржи раст и развој, укључујући богате земљишне ресурсе и разноврстан биодиверзитет, преференцијални статус на бројним евро-азијским тржиштима, компаративно ниске трошкове радне снаге и могућност коришћења инвестиционе подршке за пољопривреду из ЕУ фондова, многи од ових потенцијала су неискоришћени. Разлози за то су бројни: неразвијене тржишне институције и инфраструктура, неразвијена логистичка подршка, застарела технологија, низак степен коришћења прерађивачких капацитета, недовољно интегрисан ланац вредности, присуство монопола, итд. Производна структура је недовољно иновирана, а инвестиције у достизање стандарда квалитета скромне, што се рефлектује и у структури извоза у којој доминирају сирови и производи ниске фазе прераде. Већина произвођача са малим и нестабилним тржишним вишковима оријентисана је на локална тржишта или се суочава са високим трансакционим трошковима у приступу новим и већим тржиштима. Напредне дигиталне технологије, логистичка подршка и пратеће услуге доступни су претежно великим произвођачима и извозно оријентисаним секторима и производима. Изражена концентрација и мала конкуренција у прехрамбеној индустрији додатно отежавају позицију малих произвођача и прерађивача и диктирају цене хране.

Додатне претње по дугорочно одрживи развој сектора и руралних подручја представљају: ниско присуство модерних и еколошко повољних пракси у управљању природним ресурсима, као и недостатак инвестиција у пољопривредну инфраструктуру и њено одржавање; ниска енергетска ефикасност; све већи негативни утицаји климатских промена на приходе и имовину пољопривредних газдинстава и руралних средина генерално; неразвијена рурална економија, са скромном понудом радних места ван пољопривреде, неразвијеном инфраструктуром и високим стопама сиромаштва, које узрокују континуирано демографско пражњење. Коначно, нестабилна аграрна политика, непоуздан систем финансирања подршке пољопривредницима и (пре)често посезање за *ad hoc* решењима у покушају да се реагује на тржишне поремећаје и друге ризике (COVID пандемија, криза у Украјини, последице климатских промена), чине све учеснике у ланцу производње хране рањивим, утичу на пад инвестиционе активности и успоравају структурно трансформисање.

ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ ПРОГРАМА РАЗВОЈА ПОЉОПРИВРЕДЕ:

1. Раст производње и конкурентности базиран на техничко-технолошком напретку, иновативним производима и услугама, као и на производњи хране у складу са високим здравственим, еколошким и етичким стандардима;
2. Управљање природним ресурсима и примена пракси које доприносе очувању животне средине, јачању отпорности на климатске промене, и смањењу емисије гасова са ефектима стаклене баште;
3. Стварање услова за генерацијску обнову сектора пољопривреде, кроз економско и социјално оснаживање и мотивацију младих за укључивање у пољопривредну

производњу и пратеће активности.

4. Балансиран и инклузиван развој који равноправно третира све учеснике у производном ланцу, уважава специфичности и потребе пољопривредних газдинстава различите производне оријентације, дуалну структуру пољопривредно-прехрамбеног сектора Србије и специфичне потребе пољопривредника у брдско-планинским пределима, потребе малих газдинстава, газдинстава чији су носиоци жене и млади пољопривредници.
5. Перманентна изградња институција у свим сегментима пољопривредно-прехрамбеног система; перманентно праћење и евалуација политике, доследна примена предвиђених решења и обезбеђење стабилних извора финансирања; прилагођавање политике моделу аграрне политике ЕУ и подршка напорима за повлачење средстава из претприступних фондова; кохерентност са другим политикама од значаја и активностима и мерама јединица локалне самоуправе.

ПРИОРИТЕТИ:

1. Раст производње и унапређење конкурентности пољопривредно-прехрамбеног сектора, уз достизање нивоа ЕУ стандарда квалитета

Раст производње, унапређење конкурентности пољопривредно-прехрамбеног сектора и достизање ЕУ стандарда квалитета захтева реструктурирање великог броја пољопривредних газдинстава мале и средње величине, али и већу примену иновативних решења и пракси у производњи и руковању храном, од стране свих учесника у прехрамбеном ланцу. Раст производње, ценовне конкурентности и конкурентности квалитетом може да се постигне са бољим прилагођавањем система директне подршке произвођачима, и то у правцу повећања подстицаја и њиховог прилагођавања ЕУ систему подршке пољопривреди, као и подстицајима за модернизацију и унапређење механизације, објеката и опреме у приоритетним секторима. Посебан фокус потребно је ставити на примену технологија паметне специјализације и дигиталних решења, којима се смањују производни трошкови, уз бројне користи које то носи по животну средину и здравствену безбедност хране.

2. Унапређење тржишног ланца и успостављање јединствене организације тржишта пољопривредних производа

Предуслов раста конкурентности уско је повезан са развојем и јачањем тржишног ланца, што захтева широк спектар нових услуга и актера за логистичку подршку сектору. Хоризонтална и вертикална интеграција прерађивача и произвођача у ланцу снабдевања, развој кратких ланаца снабдевања и система за усклађивање понуде са захтевима тржишта, омогућиће равноправнију расподелу добити, унапредити управљање токовима роба и залихама, допринети побољшању квалитета и безбедности хране и побољшати положај примарних произвођача у расподели добити и приступу тржишту. Поред тога, примена тржишних механизма по угледу на ЕУ систем заједничке организације тржишта пољопривредних производа (Common Market Organisation – СМО), прилагођена потребама српског тржишта, обезбедила би већу стабилност тржишта, достизање пуне самодовољности у стратешким производима и самим тим дугорочну прехрамбену сигурност.

3. Смањење ризика и ублажавање последица климатских промена

Сценарији климатских промена указују да постоји велика вероватноћа да ће на подручју Србије екстремни временски догађаји (суша, топлотни таласи, обилне падавине, поплаве) бити све учесталији, а њихови утицаји све разорнији. Смањење ризика од негативног утицаја климатских промена на пољопривредну производњу, приходе и ресурсе пољопривредних газдинстава и руралних средина и домаћинстава генерално, јачање отпорности на овакве ризике, али и смањење утицаја пољопривреде на животну средину и емисију гасова са ефектом стаклене баште, од кључне су важности за стабилност дохотка, раст производње и дугорочну одрживост руралних средина. Отуда ће се осим подршке инвестицијама у опрему и технологије са ниским последицама по животну средину и глобално загревање, подржавати изградња система за наводњавање, земљишне инфраструктуре, унапређење противпожарне заштите шума, система раног упозоравања и сл.

4. Унапређење руралне економије и квалитета живота у руралним срединама

Смањење зависности руралних домаћинстава од пољопривредних прихода има за циљ да допринесе стварању нових и квалитетнијих радних места, повећању додате вредности производа и услуга које газдинства испоручују тржишту, умањи доходне ризике и прикривену незапосност на газдинствима. За ове намене биће предвиђене подстицаји за инвестиције у прераду и маркетинг "home-made" производа домаће радиности, традиционалне занате, рурални туризам и пратеће услуге, развој иновативних дигиталних производа и услуга, али и унапређење стања руралне инфраструктуре, која је један је ограничавајућих фактора развоја руралне економије, конкурентности пољопривредног сектора и квалитета живота у руралним срединама. Унапређење руралне економије и физичке инфраструктуре побољшаће економски и друштвени положај и перспективе руралних подручја, успорити негативне демографске трендове и повећати атрактивност руралних подручја као места за квалитетан живот и улагања.

5. Трансфер знања и иновација

Приступ пољопривредника и других учесника у ланцу снабдевања храном новим техничко-технолошким решењима, информацијама и знању знања, неопходан су предуслов за смањење технолошког заостајања и суочавање са глобалним изазовима као што су конкурентност, одрживо управљање природним ресурсима и прилагођавање климатским променама. Модернизацију и технолошки развој сектора потребно је подржати капиталним инвестицијама у ресурсе, и мерама које подстичу креирање иновативних пракси и технологија и њихов трансфер до свих корисника.

4. ЕНЕРГЕТИКА

Стратешки приступ енергетици подразумева да се процеси у привреди, држави и животу грађана, одвијају уз ниже трошкове и виши степен социјалне и еколошке одрживости.

Анализе кључних економско-технолошких промена показују да је енергетика током последња два и по века била и остала покретач и кључни фактор економских промена у друштву, као и кичма привредног развоја. Промене које се дешавају на глобалном плану захтевају сагледавање њихових утицаја на национални ниво и одговарајуће планирање енергетским развојем свих сектора. Према проценама Међународне агенције за енергетику (IEA), у периоду до 2030. године очекује се увећање потрошње примарне енергије за минимално 40%. Због те чињенице неопходно је стратешки планирати развој енергетике.

- Енергетски сектор у Србији данас обухвата 30-40% њених финансијских ресурса - због тога је политика развоја енергетике Републике Србије од националног значаја.
- Енергетски сектор, у нашим условима, може да оствари допринос од 2-3% привредном расту, што би требало да буде 50% укупног привредног раста (уколико би исти био пројектован на 5-7%) како бисмо се почели значајније приближавати динамичнијим светским привредама.

ПОЛАЗНЕ ПОСТАВКЕ:

- Неизвесност у погледу могућности задовољења потреба потрошача у Србији из сопствених извора енергије на годишњем нивоу (изражена увозна зависност у погледу гаса и нафте, у последњој деценији - поготово у задњих две-три године и значајна увозна зависност у погледу електричне енергије).
- Недостатак адекватних електроенергетских производних капацитета за очекивани привредни раст: да бисмо нашу пољопривреду учинили ефикасном и конкурентном (имајући у виду да је електрична енергија и за привреду и за широку потрошњу - домаћинства практично деценијама социјална категорија). Додатно изражен проблем у претходној деценији јесте што се индустрији коју доводе страни инвеститори споља и коју Србија субвенционисе у свим сегментима такође индиректно обезбеђује статус као и становништву Србије. То има веома негативан утицај на електроенергетски сектор, јер наш национални ресурс без икакве потребе практично поклањамо иностраним компанијама које тако остварују екстрапрофит без значајније добити за државу Србију и њене грађане, чак и у условима када имамо значајан увоз електричне енергије. Све то је имало за последицу колапс ЕПС-а као једног од највећих инфраструктурних система у држави.
- Неопходно је обезбедити значајно више електричне енергије из сопствених производних капацитета, превасходно због: пре свега, конкурентности прерађивачког комплекса пољопривреде на бази минимално могуће цене електричне енергије; очекивано брзог већег пораста учешћа електричних аутомобила у потрошњи електричне енергије што ће свакако значајно повећати потрошњу електричне енергије у оном износу за који ће се у овом сегменту смањити потрошња нафте, односно нафтних деривата.

- Производни (генерално сви енергетски, пре свега електроенергетски) капацитети и ресурси на подручју Косова и Метохије су тренутно у потпуности изузети из надлежности Републике Србије и стварних власника ових капацитета (пре свега ЕПС АД, ЕДС доо и ЕМС АД) што је апсолутно неприхватљиво, и што је најгоре, у протеклом периоду није било никакве иницијативе од стране владајућих гарнитура у Србији (актуелних власти Републике Србије) да се ово круцијално питање покрене са мртве тачке. Тим пре што Република Србија и даље уредно отплаћује кредите за ове капацитете на Косову и Метохији, а који су јој већ више од две деценије изузети из надлежности. Крајње је време да се ово питање актуелизује (на пример, за почетак, питање профита-добити из овог сектора), имајући у виду претходно речено, и покрене на међународном нивоу, имајући у виду неповредивост власништва као цивилизацијске тековине.
- Некономска и нетржишна цена електричне енергије (у последње време, с друге стране, и екстремне цене нафте и гаса у овом контексту), која тешко да обезбеђује и просту репродукцију због вођења социјалне политике у овој области, мора да се адекватно регулише и трајно реши како би се зауставила даљња девастација и обезвређивање најважнијег привредног субјекта којег Србија данас има у својим рукама, а то је ЕПС АД.
- Дотрајалост појединих енергетских објеката (у првом реду електроенергетских), од којих су неки одавно превазишли свој пројектовани технички животни век и могућност задовољења нових стандарда квалитета (електроенергетски објекти у сектору производње електричне енергије, пре свега, али и објекти у области рударства и нафтних деривата).
- Апсолутно неодговарајућа, нерационална и неефикасна организација кровних енергетских компанија у власиштву државе Србије (ЕПС АД, ЕМС АД, ЕДС доо).
- Недовољна активност и неефикасност рада Регулаторне агенције за енергетику

ЦИЉЕВИ ЕНЕРГЕТСКЕ ПОЛИТИКЕ:

- Повећање производње свих видова енергије (максимално оних које производимо из домаћих ресурса, електричне енергије, пре свега) и потпуно задовољење националних енергетских потреба уз поуздано снабдевање свих потрошача.
- Модернизација и ревитализација производних, транспортних, прерађивачких и прометних капацитета.
- Смањење увозне зависности на бази повећања домаће производње, пре свега повећања производње електричне енергије (кроз очекивану супституцију нафтних деривата електричном енергијом - електрична возила ће доминантно мењати возила на бензин, дизел и гас; испомоћ, односно основа за конкурентан прехранбено-прерађивачки комплекс у Србији).
- Гасификација Србије изградњом нових транспортних и дистрибутивних капацитета (да би крајњи корисници били у могућности да имају избор енергента којег желе да користе) и изградња додатних капацитета у подземним складиштима гаса.

- Коришћење, што ефикасније, повољног, централног географског положаја Србије у региону у циљу концентрисања, што је могуће већег, свих енергетских транспортних система (гас, електрична енергија, нафта).
- Изналажење начина за круцијално учешће и партиципирање, за почетак и минимално, Србије у експлоатацији рудних и енергетских ресурса који су у власништву Републике Србије, а који су тренутно изузети из њене јурисдикције на Косову и Метохији. Формирање тима за заштиту интереса Републике Србије на територији јужне покрајине Косово и Метохија из домена рударства и енергетике, пре свега Електропривреде Србије.
- Покретање циклуса интензивних улагања у изградњу, пре свега, нових електроенергетских објеката који ће дугорочно обезбедити, уз постојеће објекте ове врсте, сигурност и континуитет снабдевања свих потрошача (у првом реду ТЕ Колубара Б као заменски капацитет за најстарију термоелектрану у Србији ТЕ Колубара А чији је највећи број блокова већ одавно ван животог века, РХЕ Бистрица, нови блок ТЕ Никола Тесла Б), плус, наравно, развој потребне пратеће инфраструктуре у експлоатацији угља. Ово превасходно као прелазно решење за наредних 30-40 година до када треба реализовати комплетну замену сектора термоелектрана на лигнит нуклеарним термоелектранама капацитета 5000 MW.
- Координација са суседима (првенствено са Електропривредом Републике Српске, Електропривредом Црне Горе, Електропривредом Федерације БиХ) у циљу међусобне испомоћи у сегментима свих енергената (а не да свако „игра за себе“) јер тиме, синергијски, сви могу бити на добитку.
- Посебан сегмент треба да буде на сарадњи и координацији са електранама у Републици Српској (доминантно, у садашњем тренутку, нагласак треба да буде на: ТЕ Станари; изградњи ХЕ Бук-Бијела: неопходно је одустати од садашњег решења где се практично уништава профил зарад изградње електране од 100MW, уместо да се дође до технички пројектоваог решења електране од 450MW и то на задовољство народа у Републици Српској, Републици Црној Гори и Републици Србији).
- Реорганизација свих предузећа из сектора енергетике (ЕПС АД, ЕМС АД, ЕДС доо, ЈП Србијасгас, комунала енергетска предузећа) у циљу њихове веће ефикасности, економичности, тржишне оријентације имајући у виду тренутно изузетно хаотично стање у њима. Доминатна компонета реорганизације је стручност кадрова како у поменутиим предузећима тако и у Министарству рударства и енергетике.
- Дефинисање и успостављање партнерског односа са синдикатима предузећа у области енергетике који ће апсолутно искључивати супротстављеност и манипулацију.
- Подршка развоју обновљивих - алтернативних извора електричне енергије (ветар, солар, биомаса итд.) искључиво у складу са могућностима државе Србије (пре свега у погледу субвенција јер је тренутно стање апсолутно неодрживо на дужи временски рок, што није тренутно само случај у Србији већ широм Европе где су тзв. зелени фондови за субвенције у овом сектору у потпуности испражњени); овај сегмент доминантно треба препустити приватној иницијативи на искључиво тржишном принципу економије (наравно, подразумева се и да ЕПС у овом сегменту реализује озбиљне пројекте); укидање свих

тренутно постојећих субвенција и подстицаја за обновљиве изворе енергије без обзира на форму њиховог тренутног постојања, посебно уговора проистеклих из спроведених аукција за обновљиве изворе енергије; изградњу малих хидроелектрана на територијама појединих општина стимулисати тако да исплативе локације изградње локалне самоуправе, и да им се помогне да изнађу средства за овакве инвестиције, јер би на овај начин локалне самоуправе дугорочно решиле један значајан део својих фиксних трошкова за плаћање електричне енергије у сегментима за које су задужене: јавна расвета, школе, обданишта, јавна управа итд.); усклађивање развоја комуналне енергетике кроз Министарство рударства и енергетике у циљу изналажења ефикасних енергетских решења за потребе локалних самоуправа; најширем кругу становништва омогућити изградњу малих обновљивих извора енергије снаге стандардног прикључка до 18 kW, првенствено соларних електрана чија би производња била балансирана од стране ЕПС.

- Повећање енергетске ефикасности у свим областима, односно:
  - Контекст производње-преноса-дистрибуције примарних енергената (струје, гаса, нафте);
  - Контекст крајњих потрошача енергената.
- Постепено успостављање тржишних цена свих енергената (нафта и гас су то већ мање-више и постигли, али електрична енергија јесте тренутно социјална категорија и засигурно ће бити још дуги низ година - али ово стање, док траје, треба да остане искључиво за категорију домаћег становништва, не и за индустрију, поготово не за стране инвеститоре) и у складу са тим успостављање нових тарифних система који ће у што већој мери задовољавати интересе и произвођача (дистрибутера) и потрошача енергената у Републици Србији.
- Унапређење рада Агенције за енергетику Републике Србије и оснивање Агенције за енергетску ефикасност и то као засебног ентитета под јурисдикцијом Министарства рударства и енергетике.
- Очување државног власништва над кључним компанијама енергетског сектора и уколико се укаже прилика стицање већинског власништва у НИСу.
- Забрана експлоатације литијума.
- Доношење нових кључних стратешких докумената из области енергетике (Стратегија развоја енергетике, Закон о енергетици, Интегрисани национални енергетско климатски план усклађен са Европском унијом, Стратегија управљања минералним и другим геолошким ресурсима Србије).
- Ревитализација домаће оперативе за потребе инжењеринга, изградње и одржавања енергетске инфраструктуре.

5. ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

У последњих десет година Србија нештедимице расипа своје природне ресурсе, што домаћинским управљањем енергетским сектором, што распродајом својих природних ресурса и извлачењем огромног капитала из наше земље. У источном и северозападном региону Србије огромне површине су еколошки опустошене нерационалном експлоатацијом природних ресурса. Најављени пројекат експлоатације лежишта руде литијума (јадарита) у Мачванском округу узроковао је талас масовних протеста и незадовољства грађана. По енергетској ефикасности Србија је на зачељу Европе, а процењује се да би са упола утрошене енергије могла да произведе исти ниво БДП-а.

Проблем енергетског снабдевања постаје ургентан, јер без енергије нема економског развоја, ни нормалног живота. Потребно је уложити велике напоре и средства у озелењавање производње енергије – Фискални савет процењује да би ЕПС до 2027. године морао да уложи око 800 милиона евра у процесе одсумпоравања, отпашивања димних гасова, изградњу система за управљање отпадом и постројења за пречишћавање отпадних вода.

У овом тренутку упитно је колико је реалан циљ да се достигне ниво од 27% укупне финалне потрошње енергије из обновљивих извора – соларне енергије, снаге ветра, хидроенергије, енергије биомасе и биогорива који је био зацртан за 2020. годину. Такође је постала спорна и учестала градња мини-хидроелектрана, која није спровођена у складу са стандардима заштите животне средине, и оправдано је изазвала снажно противљење грађана током протеклих година.

Указујемо на конкретан циљ који је усаглашен са глобалном агендом одрживог развоја – да се у Србији смањи емисија CO₂ по 1 еврџу БДВ-а (брџу друштвене вредности) за 50%, тј. да се достигне ниво од 0,6 кг CO₂ по јединици БДВ.

Процењује се да због високог степена загађења ваздуха долази до све учесталијих респираторних обољења од којих годишње у Србији прерано умре више од 5 хиљада људи, како је показала процена Светске здравствене организације (СЗО) из 2019. године, и та бројка би могла и да се удвостручи, ако се стратегија и политика заштите животне средине не промени. Према доступним подацима Агенције за заштиту животне средине, скоро трећина становништва Србије удише прекомерно загађен ваздух. Главни узрок томе су индивидуална кућна ложишта и мале топлане. Постоје и други узроци, на пример у Бору, који има проблем загађености ваздуха услед високе концентрације сумпор-диоксида који се ослобађа као последица рада индустрије. Зато се залажемо да се покрене широка кампања едукације и информисања грађана и да се осавремене капацитети за мерење квалитета ваздуха и унапреди поштовање еколошких стандарда у циљу смањења емисије сумпор-диоксида, азот-диоксида, кобалта, а нарочито тзв. суспендованих честица (PM 2.5 и PM 10).

Без обзира којем ће извору енергије Србија дугорочно дати предност, наглашавамо да је потребно да све више инсистирамо на начелу чистих и еколошки исправних технологија. Морамо смањити негативан утицај градова и индустрије на животну средину, са посебном пажњом на квалитет ваздуха и управљање отпадом, а отпад смањити кроз превенцију, редукацију, рециклирање и поновно коришћење. Србија рециклира само 34% отпада који генерише (не рачунајући минерални отпад), мање од било које земље Европске уније, у којој је просек 75%. Процењује се да у Србији има око 3.000 дивљих депонија, а свега 10 функционалних хигијенских, док недостају центри за компостирање и постројења за спаљивање отпада.

Нарочито би требало да обратимо пажњу на обезбеђење што универзалнијег приступа води за пиће, тако што ћемо постепено елиминисати загађење и расипање, и на најмању могућу меру свести испуштање опасних хемикалија и материјала, преполовити удео непрочишћених отпадних вода (тренутно се само 17% отпадних вода пречишћава) и значајно повећати рециклирање и безбедну поновну употребу. Сматрамо да је приоритет цивилизованог квалитета живота у 21. веку да се житељима Србије обезбеди водовод и канализација – власт која то не може да обезбеди ни током једне деценије трајања свог мандата је неспособна. У овом тренутку 85% домаћинстава у Србији има прикључке на систем водоснабдевања, док је свега 59% прикључено на канализациону мрежу. Уколико усвојимо наведене циљеве заштите животне средине као предуслове опстанка наше земље и грађана, само тако можемо да развијамо капацитете одговора на опасности повезане са климатским променама и природним катастрофама у будућности.

Посебну заштиту пружити водотоковима и акумулационим језерима као објектима од највеће вредности. Вода је после, људи, најважнији ресурс. У веку у коме живимо пијаћа вода ће постати најтраженији производ на планети. Наша земља је богата водом и речним водотоковима, али се у великој мери неодговорно понашамо према овом природном благу. Потоци, реке, језера и акумулације су у огромном проценту претворени у места за уливање канализације и депоније смећа и опасних материја. Из тог разлога држава мора одредити акумулациона језера и водотокове, који служе за снабдевање становништа пијаћом водом, објектима од највећег степена заштите. Заштиту истих пружаће посебне еколошке службе, а у Кривичном законнику Србије, у дело кривичних дела против животне средине, за кривично дело загађења воде треба предвидети строже санкције. У речним сливовима, који пуне акумулациона језера, као и у појасу око акумулација мора се остварити максимална заштита од уливања фекалних вода, пестицида и опасних материја. У појасу приобаља зауставити дивљу градњу, а постојеће објекте без одобрења за изградњу уклонити.

Како је у Србији последња акумулација урађена пре 40 година, у наредном периоду од десет година, за потребе становништва и индустријске производње, која се све више концентрише у градовима и приградским зонама, потребно је изградити најмање још три акумулациона језера за снабдевање становништва квалитетном водом за пиће.

Посебну пажњу обратити на неконтролисану сечу и девастацију шума, као и развлашћивање шумских газдинстава, преласком из државног у Д.О.О. статус. Повратити и оснажити значај и углед Србија и Војводина шума. Такође, тенденциозно повећавати шумске површине, нарочито у Војводини. У градским срединама у склопу биолошких мера повећати зелене површине имајући у виду да дрвеће, жбуње и травњаци таложу до 72% лебдећих честица, снижавају температуру и повећавају релативну влажност ваздуха за 15 до 30%. Дрвеће, посебно четинари, продукују фитонциде чиме пречишћавају ваздух и уклањају микроорганизме. Требало би подићи ниво зелених површина у урбаним срединама на око 15m² по становнику.

По истом основу спречити отуђивње и нарушавање интегритета националних паркова и осталих национално заштићених природних добара.

Спречити и онемогућити на територији целокупне државе евентуално одлагање радиоактивног отпада јер исти представља потенцијалну опасност за животну средину и најтоксичнији агенс у природи.

Проблемом напуштених кућних љубимаца у нашој земљи баве се локалне самоуправе са својим службама и азилима на углавном јако нехуман начин. У последње време појављују се невладине организације и приватна прихватилишта која се баве овим проблемом и раде уз ограничене

капацитете на мањим територијама. До сада се у нашој земљи нико није озбиљно бавио овим проблемом који из дана у дан постаје све већи. Пораст броја напуштених кућних љубимаца (паса и мачака) су све већи проблем у готово свим деловима наше земље. Великим делом је то због неодговорног понашања власника који се несавесно и безобзирно понашају према кућним љубимцима, занемарујући их и одбацујући или њих или њихове младе. Држава и јединице локалне самоуправе ће, зарад бриге и спречавања негативних последица услед пораста броја напуштених кућних љубимаца, урадити програм заштите и збрињавања, као и у својим буџетима предвидети новчана средства за заштиту напуштених кућних љубимаца. Обезбедиће се средства за чиповање и стерилизацију свих љубимаца који су у приватном власништву као и за оснивање регистра у коме ће се унети основни подаци о власнику и кућном љубимцу. На тај начин спречиће се, у великој мери, број напуштених кућних љубимаца, а однос према њима биће много хуманији.

Подићи ниво и поспешити мониторинг животне средине кроз систем сталног праћења, контроле и обавештавања о стању животне средине. Мониторинг вршити кроз контролу основних компоненти животне средине, затим мониторинг фактора и узрока загађења као и мониторинг физичко-хемијских и биолошких показатеља квалитета животне средине. Увести строже контроле на давање дозвола везаних за процену утицаја на животну средину.

“Не очекуј од природе више него што си јој дао”

6. ОБРАЗОВАЊЕ И ВАСПИТАЊЕ

Србија је увелико закорачила у четврту индустријску револуцију захваљујући расту ИТ сектора и дигитализацији, али и резултатима наших научника у примени вештачке интелигенције у биолошким и другим природним наукама. Да би овај развојни тренд био одржив, потребно је унапредити и неговати систем образовања који омогућује квалитетно, специјализовано, континуирано целоживотно образовање. Квалитетно образовање и васпитање представља основни предуслов развоја и напретка појединца, друштва и државе. Самим тим образовање је стратешки развојни ресурс Србије и као такво, захтева дугорочно планирање како би се одгајале активне, слободне и креативне личности, унапредила образовна структура становништва, обезбедили стручни профили који одговарају потребама друштва и развојним приоритетима земље.

Тренд развоја образовног система у Србији иде у смеру супротном од пожељног. Квалитет образовања и васпитања у Србији опада последњих тридесет година, што се између осталог види кроз резултате различитих тестирања (PISA, PIRLS, TIMMS...) циљаних на целокупну популацију ученика, као и кроз учесталост вршњачког насиља и насиља према наставницима у школама.

Систем образовања и васпитања у Србији је, у основи, формално усклађен са моделом других европских земаља. Оно на шта ћемо ми ставити нагласак у наредном периоду је унапређење положаја просветних радника, побољшање инфраструктуре образовних институција, унапређење образовно - васпитних програма и обезбеђивање једнакости приступа и опстанка у систему образовања од најранијег узраста. Плата наставника би требало да буде мотивишућа и подстицајна, да омогући наставнику да се самостално усавршава, као у својој земљи, тако и у свету. Свакако не сме и не би требало да буде просечна и испод просека на нивоу земље. Наставнику би требало омогућити да путује, да размењује информације са колегама из других земаља, да негује интеркултуралност и сарадњу са наставницима Европе. Посебно ћемо развити могућност приступа наставника стручним часописима из дидактике и методике наставе, општих питања наставе и експертских вештина. Развијаћемо заједнице достојанствених и посвећених наставника и толерантних, активних и креативних ученика, без обзира на њихово друштвено порекло и личне особине.

ОСНОВНИ ПРЕДУСЛОВИ

С циљем одгајања активних, слободних и креативних грађана, унапређења образовне структуре становништва, обезбеђивања стручних профила који одговарају потребама друштва и развојним приоритетима земље, неопходно је обезбедити примерену структуру и мрежу савремених образовних установа, адекватан број компетентних и мотивисаних просветних радника и одговарајуће образовно-васпитне програме. За ово је неопходно обезбедити одговарајућа финансијска средства кроз повећање процента издвајања из БДП-а и одговарајући модел управљања у систему образовања.

ОСТАЛЕ ПРЕТПОСТАВКЕ

- Фокус на ученика:
  - А) Растеређени планови и програми, усмерени ка употребљивом знању, критичком мишљењу синхронизовани са брзим променама у дигиталном свету.

Б) Већи број часова спорта и физичког васпитања који би неговао здраве стилове живота уз велики број додатних часова и коришћења сала за физичко васпитање. Што мање издавање сала за физичко васпитање, а што већа промоција ваннаставних активности у простору не само физичког васпитања већ и других предмета према захтевима и потребама ученика.

В) Смањивање и операционализација програма наставе и учења, школа окренута према потребама тржишта и друштва, уз учење са сврхом. Достизање и потребних и жељених компетенција.

Г) Циљ је да ученици воле школу, радо уче и долазе са задовољством у њу. После 4. разреда основне школе, примећен је тренд да ученици у великом броју „замрзе“ школу. Уз конструктиван дијалог и промишљену анкету испитати узроке оваквог става и подржати ученичку заинтересованост кроз креативне пројекте.

- Квалитетно обавезно бесплатно предшколско, основно и средње образовање доступно свим категоријама становништва (Устав члан 71).
- Децентрализација одговорности и одлучивања у образовном систему.

Укинути постављање директора школа и политички подобних и доказаних чланова партије од стране Министарства просвете. На позицију директора и његово постављање треба да утичу сарадници и колеге, али и сама стручна биографија предложеног руководиоца. Потпуно забранити и оштро контролисати политичко деловање у школи.

Већа партиципација родитеља у процесу одлучивања у школи. Смена свих родитеља који су по политичко – подобној линији изабрани у Савете родитеља и школске одборе. Организовати и утицати на избор родитеља са значајном биографијом за усмеравање рада школе уз конструктивну критику и предлоге

- Повећање професионалне аутономије (компетентности и одговорности) образовних установа и наставника.
- Унапређење квалитета почетног образовања и континуираног професионалног усавршавања просветних радника на свим нивоима образовања.
- Унапређење услова рада (доступност наставних средстава, наставних помагала и савремених наставних технологија) и личних примања просветних радника на свим нивоима образовања.
- Оснаживање хуманистичких вредности, толеранције, сарадње и солидарности у свим образовним установама.
- Подршка развоју темељних цивилизацијских вредности полазећи од националних вредности ка глобалним.

- Фокус на стицању „компетенција за 21. век“ на свим нивоима образовања.
- Унапређење система екстерне евалуације уз вредновање постигнућа образовних институција и ученика на свим нивоима образовања.
- Сарадња школа са стручним друштвима и академском заједницом у функцији унапређивања стручних квалитета наставника и артикулисања иновација у наставним програмима и опреми у наставним кабинетима.
- Извршити ревизију или повући из процедуре штетне законе и правилнике у образовању (Закон о уџбеницима, ЗОСОВ, Правилник о оцењивању у основној школи...)

НЕОПХОДНЕ АКТИВНОСТИ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ ОБРАЗОВАЊА

ПРЕДШКОЛСКО ВАСПИТАЊЕ И ОБРАЗОВАЊЕ

Једна година предшколског образовања ће се одвијати у основној школи. Више се неће радити са децом предшколског узраста у вртићима. У основне школе ће се увести свих 9 (8+1) година основног образовања. На тај начин ће се пратити раст и развој детета, од 6. до 15. године, у истом простору и уз стручњаке који ће моћи да сарађују и размењују информације. Извршити корекције и освременјевање документа „Године узлета“. Посебна пажња ће се посветити стручном усавршавању васпитача који би требало да спроводе и раде на образовним циљевима „Године узлета“. Успоставити оперативну мрежу вртића на сеоском нивоу и на нивоу једног географског округа. Финансирање васпитача ће се одвијати из државног, а не локалног буџета. Тиме ће се обезбедити образовање независно од политичких уцена и одлука на нивоу локалне самоуправе, што је до сада било правило у свим градовима и општинама Србије. Повећати и диверсификовати капацитете установа предшколског васпитања и образовања како би њиме била адекватно обухваћена сва деца, укључујући децу из сеоских или неразвијених средина, из породица са нижим социјално-економским и образовним статусом и децу са сметњама и тешкоћама у развоју.

ОСНОВНО ОБРАЗОВАЊЕ И ВАСПИТАЊЕ

- Ускладити мрежу основних школа и начин организовања наставе са демографским и другим променама у друштву, тако да квалитетно основно образовање буде доступно свој деци.

У оквиру функционалности мреже школа, имати у виду могућност аутобуског превоза и обједињавања одељења са малим бројем деце, ради социјализације и адекватне размене мишљења и напредовања.

- Повећати обухват деце основним образовањем са актуелних 91% на 99%.
- Креирати наставне материјале и методе усклађене са развојним процесом детета.

Посебну пажњу посветити имплементацији вештачке интелигенције у основно образовање, уз адекватну размену мишљења са стручњацима (ИТ сектор, ЗУОВ, ЗВКОВ). Унапредити употребу дигиталне технологије и промовисати балансирану равнотежу између аналогних и дигиталних вештина ученика и наставника. Употреба мобилних телефона може и требало би да буде дефинисана и уравнотежена у наставном процесу. Изучавање роботике ће бити понуђено као изборни предмет или ваннаставна активност у школи.

- Обезбедити бесплатне уџбенике за све ученике, што је Уставом загарантовано право за све ученике основног и средњег образовања (члан 71)
- Унапредити и појачати васпитну функцију образовања, посебно програме за спречавање насиља у школама.

Установити модел безбедне школе на више нивоа и са више аспеката. Деци и родитељима дугујемо грађевинску безбедност (поново извршити ревизију статичности и грађевинске безбедности школских зграда), безбедност од спољних агресивних фактора (оружани упади у школу), безбедност у дигиталном простору и у самом раду наставника и ученика кроз физичку и ненасилну комуникацију кроз потпуно искорењивање физичког вршњачког насилништва унутар школе и учионице. Спровођење што краћих и оперативнијих протокола за насиље и развијање скоро тренутне реакције школског система на насиље.

- Повећати број часова посвећен физичким активностима уз коришћење функције спорта у развоју и васпитању деце.

Поред тога урадиће се процена квалитета, безбедности (грађевинске) и опремљености сала за физичко у свим школама Србије. Реновирање и стављање у функцију свих простора која деци могу служити за бављење спортом кроз редовне и ваннаставне активности.

Приход од издавања сала ће се враћати и инвеститати у развој школског спорта и здравих школских кухиња.

- Образовни процес реализовати на начин који подстиче креативност и критичко мишљење.

СРЕДЊЕ ОБРАЗОВАЊЕ

Ускладити мрежу средњих школа и њихове програме са демографским променама друштва, потребама привреде и локалне заједнице тако да квалитетно средње образовање буде доступно свим категоријама становништва. Средње стручне школе заступљене на одређеном географском подручју требало би да школују ученике на смеровима и за занимања која су пре свега потреба тог округа уз могућност брзог запошљавања.

Ускладити структуру средњег образовања са потребама привредног развоја, тако да: 40% генерације стекне опште средње образовање (гимназије и средње уметничке школе) које би водило академским студијама, 30% средње стручно четворогодишње образовање које би водило ка студијама примењених наука (актуелни назив струковне студије) и 30% средње стручно трогодишње образовање које би водило запошљавању.

У оквирима средњег стручног трогодишњег образовања обезбедити довољно праксе кроз јасно дефинисане фирме које би обезбедиле наставну базу током школовања. како би ученици, по завршетку образовања, имали неопходне стручне компетенције за рад у оквиру делатности за коју су се школовали.

Увести државну матуру у форми опште матуре за ученике који су завршили опште образовање и стручне матуре за ученике који су завршили четворогодишње средње стручно образовање као облик сертификационог испита, уз могућност да ученици који су завршили четворогодишње средње стручно образовање полажу и општу матуру као услов за упис на академске студије. Поред државне матуре, неопходно је увести и могућност избора интернационалне матуре која би нашим ученицима обезбедила даље признато школовање и у Евроској унији (у складу са нормирањем школства које би било сагласно и конкурентно са Европском унијом, чијем приступању тежимо).

ВИСОКО ОБРАЗОВАЊЕ

- Обезбедити академске слободе кроз смањени директни и индиректни утицај државе на рад високошколских установа.
- Подржати високошколске установе у развоју програма на енглеском језику и другим активностима које воде интернационализацији образовања.
- Стимулисати учешће универзитета у међународним универзитетским алијансама.
- Обезбедити финансирање високошколских установа и програма у пограничним подручјима и/или академским областима од националног интереса за које не постоји довољно интересовање кандидата.
- У оквирима студија примењених наука (актуелни назив: струковне студије) обезбедити кроз практични рад и симулације значајно више контакта са радним окружењем како би студенти стекли неопходне стручне компетенције за рад у оквиру делатности за коју су се школовали.
- Омогућити прелаз са студија примењених наука на академске студије, и обратно, са јасно дефинисаним критеријумима.

- У оквирима академских студија и студија примењених наука креирати могућности за едукацију и/или осавременавање знања кроз кратке програме.
- Унапредити систем подршке студентима који потичу из сеоских или неразвијених средина, из породица са нижим социјално-економским и образовним статусом и децу са сметњама и тешкоћама у развоју.

ОБРАЗОВАЊЕ ОДРАСЛИХ

Потребно је развити мрежу установа које обезбеђују формално образовање одраслих и ускладити њихове програме са потребама привреде, тржишта рада и локалне заједнице.

Обезбедити услове за имплементацију Закона о образовању одраслих.

7. НОВА ЗДРАВСТВЕНА ПОЛИТИКА

Неопходна је нова здравствена политика са промишљеним, далекосежним, искуствено утемељеним, свеобухватним и суштинским променама здравственог система. Примарни циљ је свременска доступност ефикасне, квалитетне и безбедне здравствене заштите свим грађанима Србије. При томе, економске законитости, поред наглашене социјалне компоненте, морају бити у основи функционисања здравственог система.

Веома је битно, ако не и пресудно, да неопходну одговорност за своје здравље понесу и сви грађани ове земље. Томе треба да претходи њихова едукација, као и њихово активно укључивање у расправу и одлучивање о новој здравственој политици.

Не потцењујући значај и неопходност нове здравствене политике у готово свим областима деловања здравственог система Србије, као кључног националног приоритета, за прву линију приоритета истичемо само три круцијална проблема:

ЕКОНОМИЈА, ЕКОНОМЕТРИЈА И ЕКОНОМИЧНОСТ У ЗДРАВСТВЕНОМ СИСТЕМУ СРБИЈЕ

Економски волунтаризам и евидентна хипокризија која се огледа у несразмери између прокламованих права у области здравствене заштите и слабе економске моћи земље са неправедном поделом финансијских средстава, доводе у (жељену) заблуду осигуранике, а лекаре претварају у дежурне кривце.

Неопходно је утврдити чињенично стање (свеобухватна финансијска, стручна и ситуациона анализа), а затим предложити реална, могућа решења за један нови функционалан и оперативан систем утемељен на, пре свега, економским законитостима. Предлажемо формирање експертске радне групе за израду студије: „Анализа текућег начина финансирања, процена будућих трендова и могуће преобликовање финансирања здравствене заштите у циљу побољшања ефикасности и ефеката здравственог система Србије“. Радну групу би чинили, пре свега, економисти (Економски институт, Економски факултет, РФЗО итд.) и лекари (ЛКС, синдикати, РФЗО, Институт за јавно здравље, Медицински факултет итд.), који би сагледали бројне економске аспекте и предложили могућа решења. У предлоге промена треба уградити позитивна искуства замаља у региону, размотрити предлоге за побољшање ефикасности садашњег начина плаћања за обављене услуге и набавку робе, мере за повећање ефективности и ефикасности, редефинисати права из здравственог осигурања и уградити систем добровољног здравственог осигурања. Уз представнике домаћих установа, део Радне групе чинили би и међународни експерти у релевантним областима чији би допринос подразумевао позитивна искуства и добре праксе у развоју и побољшањима здравствених система ка бољој одрживости, ефикасности, исплативости и доступности у складу са расположивим ресурсима.

Здравствени систем треба тако организовати и финасирати да сваком грађанину ове земље здравствена заштита буде доступна, у свако време, и на сваком месту. Могући циљеви промена би били:

- 1) Дефинисати основни пакет здравствених услуга, на свим нивоима здравствене заштите, који се финансира из обавезног здравственог осигурања;
- 2) Увести добровољно здравствено осигурање са таксативно наведним дијагностичко-терапијским процедурама и рехабилитационом мерама које оне омогућује;

- 3) Установљење подстицајних механизма финансирања здравствених установа заснованих на критеријумима квалитета, ефикасности и безбедности;
- 4) Обавезно укључивање и економске анализе при одлучивању о новим лековима, медицинским средствима и процедурама са транспарентним и свима доступним извештајима. Неопходна је свеобухватна политика лекова и медицинских средстава, заснована на процени здравствених технологија, процени ефективности и ефикасности;
- 5) Унапређење управљања здравственим установама са конкретном одговорношћу менаџмента (директора, управног одбора) за пословање;
- 6) Унапређење система обједињене јавне набавке;
- 7) Једногодишњи извештај за сваког осигураника о уплаћеним и потрошеним финансијским средствима за здравствену заштиту;
- 8) Значајније учешће добротинитеља (донатора, задужбинара) у континуираној финансијској подршци здравственог система (реновирање или изградња нових здравствених капацитета, куповина савремене опреме итд.), уз пратеће пореске олакшице.

ОРГАНИЗАЦИЈА И РУКОВОЂЕЊЕ ЗДРАВСТВЕНИМ СИСТЕМОМ

Нова здравствена политика у Србији, која би требало да реши проблеме неконзистентне и нецеловите здравствене политике једног фрагментираног, неуређеног и недовољно ефикасног здравственог система, није могућа без суштинских промена Закона о здравственој заштити и Закона о здравственом осигурању. На „нижем“ нивоу законодавства треба урадити озбиљну ревизију Закона о коморама здравствених радника и Статута Лекарске коморе Србије. Лекарска делатност у Србији, упркос бројним законима и подзаконским актима који регулишу здравствену заштиту, није на задовољавајући начин регулисана, односно не постоји свеобухватни правни акт којим су дефинисани и омеђени сви аспекти лекарске делатности те зато предлажемо Закон о лекарима. У овом Закону јасно би била позиционирана и Лекарска комора Србије, као и Српско лекарско друштво.

Добро организована, правична, доступна, квалитетна и ефикасна примарна здравствена заштита, са едукованим и мотивисаним лекарима, јесте предуслов свих предуслова за нову здравствену политику, чак и за жељене промене на секундарном и терцијарном нивоу здравствене заштите. Све почиње и готово све се завршава на нивоу примарне здравствене заштите. Истичемо само неке могуће циљеве:

1. у примарној здравственој заштити треба повећати проценат превентивних посета одраслог становништва, које на дуге стазе доносе медицински и економски бољитак (са садашњих 4–5 одсто на европских 10–15 одсто);
2. лекари примарне здравствене заштите, уз стварање одговарајућих предуслова, морају редуковати упућивања пацијената специјалистима секундарног или терцијарног нивоа са садашњих 16–30 одсто на 10–15 одсто;
3. осавремењавање здравствених услуга са јачањем лечења у кућним условима итд.

Превентивни рад лекара примарне здравствене заштите, плански и промишљено требало би да

прате, обогате и појачају центри за промоцију здравља при институтима за јавно здравље. Морају се дефинисати правци комплементарног развоја приватног и државног сектора, са постепеним, планским и промишљеним укључивањем приватних и војних лекара у јединствени здравствени систем и систем финансирања.

Предлажемо да постојеће „специјалне болнице“ уђу у састав нове здравствене установе назване бањско-климатско лечилиште (БКЛ). Реч је о „здравственој установи која обавља специјалистичко-консултативну и стационарну здравствену делатност у оквиру превенције, лечење и рехабилитације користећи првенствено природне лековите чиниоце“. БКЛ ће пружати услуге различити м категоријама корисника, од потпуно здравих људи до озбиљно болесних, с тим што се свакој категорији мора пружити тачно прописана и стандаризована здравствена услуга.

У Србији би требало да се искористе (реновирају, опреме и доведу у функцију) бројни слабо искоришћени или неискоришћени болнички капацитети за палијативну и терминалну негу. Палијативну негу осигурава интердисциплинарни тим састављен од лекара, медицинских сестара, социјалних радника, свештеника, фармацеута, физиотерапеута, радних терапеута, волонтера и, што је најважније, породице.

Директори здравствених усанова, а поготово чланови управних одбора, морају да преузму већу одговорност у доношењу развојних планова, организацији посла и контроли извршења постављених задатака, као и да поведу рачуна о могућим појавама и актерима раширене корупције у здравству. Појединачна и колективна одговорност, за све неправилности, мора да постане пракса и метод рада.

Уколико се успостави прави систем вредновања и награђивања, који истиче важност и значај лекарске професије за целокупно друштво, допунски рад здравствених радника требало би да постане само музејска поставка једног несрећног времена и погрешног решења. Увођењем двосменског рада на секундарном и терцијарном нивоу здравствене заштите, тамо где је то могуће и оправдано, осмишљено и пуно коришћење радног времена, повећана одговорност и др. смањило би листе чекања и елиминисало или бар ублажило могућност корупције. Поред тога, запослили би се најбољи млади лекари који се сада спремају за одлазак у иностранство.

Електронска здравствена документација мора бити саставни део нове здравствене политике, с циљем осигурања унапређења квалитета и ефикасности лечења целокупне популације. И поред евидентних почетних корака, информацијски систем још није у потпуности целовит и интегрисан, нити има неопходних стручних људских ресурса за развој и управљање тим системом.

Образовање и запошљавање стручњака биомедицинских и здравствених информатичара поспешило би ефикасност улагања у дигитализацију медицине, односно здравственог система, тј. омогућило би бржу израду квалитетнијих информатичких решења уз уштеду средстава. Наравно, ово ново занимање захтевало би промене у текућем систему академског образовања.

КАДРОВСКА ПОЛИТИКА

Хумани ресурси и сви његови релевантни аспекти у здравственом систему Србије, од уписне политике на медицинске факултете, па до политике запошљавања, стручног усавршавања и секундарног одабира кадрова, континуиране едукације, масовног одлива кадрова (ка приватном сектору и ка иностранству), па све до пензионисања, од круцијалног су значаја за квалитет и развој тог система.

Упркос постојању довољног броја лекара у целој држави, контраподстицаји (финансијски и нефинансијски), као и досадашња пракса у запошљавању и управљању људским ресурсима, здравствени систем који почива на болничкој здравственој заштити (уместо на примарној здравственој заштити) довели су до значајних географских неравномерности у обезбеђености становништва здравственим кадром. Разлике (диспаритети) су највеће између урбаних и руралних средина, међу административним окрузима и регионима у Србији, као и на различитим нивоима здравствене заштите. Овакве разлике, уз реалистичне административне, организационе и финансијске мере, неопходно је регулисати и промишљеном кадровском политиком.

Лекарска комора Србије треба да покрене са Министарством здравља, Здравственим саветом Србије, Институтом за јавно здравље Републике Србије, катедрама за социјалну медицину медицинских факултета итд. озбиљну расправу о реформским променама у области хуманих ресурса.

8. СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА

Посвећени смо развоју програма свеобухватне социјалне подршке за излазак социјално рањивих категорија из круга сиромаштва.

Сиромаштво је један од највећих узрока друштвених тензија. Ниски приходи демотивишу залагање на раду и спутавају личну афирмацију. Економски притисак под којим се налазе домаћинства са ниским приходима дестабилизује породицу и негативно се одражава на међусобне односе и родитељство. Деца која одрастају под утицајем сиромаштва изложена су већем ризику од нижег когнитивног развоја, ограниченог образовног постигнућа и уласка у спиралу дуготрајног сиромаштва. Сваки седми становник Србије живи у условима тешке материјалне ускраћености. Истовремено, једна четвртина наших суграђана не може да оствари животни стандард који одговара просеку друштва у ком живимо. Деценијама су у Србији највише изложени сиромаштву деца и млади, породице са више деце, једнородитељске породице и усамљена старачка домаћинства. Ипак, постојећи програми подршке домаћинствима са ниским приходима, чак ни збирно посматрано, не омогућавају излазак из сиромаштва. Висина новчаних давања не обезбеђује најнужније потребе за храну, хигијену и енергенте. Такође износи новчане помоћи не одражавају моделе потрошње појединих категорија што се посебно односи на децу и старије. Свега једна половина грађана Србије који живе у условима тешке материјалне ускраћености добија новчану подршку државе. Мали обим корисника новчане помоћи је пре свега резултат ниског социјалног минимума, који је испод национално дефинисане стопе апсолутног сиромаштва, али и ограничавајућих услова за остваривање права. Сиромаштво у Србији је остало отпорно на промене на тржишту рада услед изостанка институционалних решења која би оснажила рањиве категорије у настојањима да радом обезбеде достојанствен живот, тако да још увек имамо неприхватљиво високу стопу сиромаштва и међу запосленима.

Продуктивно социјално укључивање рањивих категорија становништва, нарочито у условима депопулације, видимо као јачање и индивидуалног благостања и људских ресурса читавог друштва. Очигледно је да има сасвим довољно аргумената за преиспитивање постојећих програма новчане подршке који доприносе сузбијању сиромаштва. Повећаћемо сензибилитет програма новчане помоћи у односу на изразито рањиве категорије као што су деца и млади, породице са више деце, једнородитељске породице и усамљена старачка домаћинства. Смањићемо јаз између новчаних давања и минималне зараде и унапредићемо износе социјалне помоћи на начин који уважава моделе потрошње, условљене специфичним животним околностима. Имајући у виду да сиромаштво не може да се искорени социјалном помоћи, повећање износа новчаних давања ће се спроводити паралелно са унапређењем ширег приступа активној инклузији којим би корисници материјалних давања били подржани и подстакнути да се запосле. Ово подразумева и одговарајуће мере фискалне политике, укључујући прогресивно опорезивање, ослобађање послодаваца од плаћања дела доприноса за младе и пореске олакшице за издржаване чланове породице. Смањење зависности од новчаних давања ћемо обезбедити кроз јачање животних вештина корисника и њихових компетенција како би на тржишту рада могли да остваре приходе који омогућавају достојанствен живот. Створићемо систем који ће кориснике новчаних давања водити од социјалне помоћи до примерене зараде и укључивања у друштвене токове кроз јединствен процес подршке. Посебну пажњу ћемо усмерити на спречавање сиромаштва особа са инвалидитетом путем адекватних новчаних давања и развоја социјалне и солидарне економије како би им била омогућена пословна афирмација и пружена прилика да део прихода стекну путем рада. У овом смислу ћемо радити на осигуравању услова за пуну примену Закона о социјалним предузећима који су организације цивилног друштва и други актери социјалне економије коначно успели да афирмишу у

јавним политикама.

Изградићемо услове за достојанствен живот грађана који услед здравствених потешкоћа и старења нису у стању да самостално обављају свакодневне активности.

Старење популације је глобални феномен, а у Србији је посебно наглашен. Растућа популација најстаријих грађана и продужен животни век са инвалидитетом подстакли су убрзан раст потражње за негом особа које имају функционалне потешкоће. Ову врсту потражње подстичу и повећана очекивања грађана, промена породичних образаца и слабљење подршке породици због, између осталог, миграције становништва. Више од једне петине становника Србије је старије од 65 година. Штавише, свега седам европских држава има већи или исти удео старијих грађана. Процењује се да ће за две деценије једна четвртина становништва бити старија од 65 година. Сваки осми становник Србије се суочава са ограничењима у обављању уобичајених активностима услед здравствених проблема. Дуготрајно изражени здравствени ризици у Србији, попут кардиоваскуларних болести, канцера и дијабетеса, утичу на повећање броја грађана којима је потребна подршка у обављању свакодневних активности. Насупрот свему овом, подршка грађанима у виду дуготрајне неге је изразито недоступна и неконзистентна. Србија нема формулисану политику дуготрајне неге која је фрагментирана кроз неповезано деловање социјалног, здравственог и пензионог система. Услуге подршке у кући, укључујући кућну здравствену негу и помоћ у кући, користи свега 1,5 процената одраслих и осам процената старијих грађана у Србији. Дневни центри, који пружају професионалну негу током одређеног дела дана у локалној заједници готово да не постоје чиме су бројни грађани остављени без одговарајуће подршке, а њихов чланови породица онемогућени у обављању других пословних и животних активности. Одговарајући смештај уз интензивну негу је доступан веома малом броју грађана услед оскудних капацитета јавних институција што се посебно односи на палијативну негу за коју није ни установљен одговарајући програм. Новчана давања намењена остваривању дуготрајне неге се углавном користе за допуну прихода особа са функционалним потешкоћама услед њихових ограничених способности за рад и неефикасне подршке која је усмерена ка сузбијању сиромаштва.

Формулисаћемо јединствену државну политику дуготрајне неге која ће путем развоја одговарајућих пословних процеса омогућити интегрисану подршку релевантних система и утврђивање права грађана на дуготрајну негу. Доступност услуга које омогућавају негу у кући сматрамо императивом подршке, пре свега зато што, сасвим разумљиво, грађани желе да остану код своје куће у приватности окружења својих најближих. У том смислу ћемо афирмисати негу коју пружају сродници и пријатељи, путем одговарајуће новчане и стручне подршке. Подстаћи ћемо развој дневних услуга у заједници и охрабрити континуиране иновације у овој области како би подршку учинили ефикаснијом и ефективнијом са становишта целог друштва. Примере иновативних решења и добре праксе већ имамо у области социјалне економије и радићемо на њиховој промоцији и ширењу по целој Србији. Јавне капацитете у домовима за смештај ћемо усмерити ка пружању неге вишег интензитета и унапредићемо организацију ових институција на начин који омогућава палијативно збрињавање у најсложенијим околностима. Мрежу овог вида неге ћемо допунити капацитетима приватних организација које ћемо укључити у одрживи систем јавног финансирања. Новчана давања која су намењена остваривању дуготрајне неге ћемо реформисати тако да одражавају сензибилитет према различитом интензитету неге и повезаћемо их са одговарајућим услугама подршке. Истовремено ћемо омогућити да програми подршке грађанима са ниским приходима омогуће да давања намењена дуготрајној нези буду сврсисходно употребљена. Свесни чињенице да растућа потреба за дуготрајном негом ствара притисак на јавне расходе, одговорно ћемо се залагати за дугорочно планирање и прераспodelу буџета који ће водити ка одрживом

финансирању овог вида подршке кроз разматрање свих опција, укључујући посебно осигурање и наменске фондове.

Држава ће посебну бригу, у погледу збрињавања и здравствене заштите, пружити лицима која су, услед дугогодишње економске кризе, транзиције, небриге и одсуства правне заштите од стране институција система, постали бескућници, а при том су стара и немоћна лица. Ови видови заштите, овим лицима, чији се статус утврди у локалним Центрима за социјални рад, пружаће се у посебним објектима које ћемо изградити за ту намену, прво у великим градовима, а касније и у свим јединицама локалне самоуправе у Републици. Ни један грађанин ове земље не сме остати незбринут и незаштићен.

Подржаћемо породице, а нарочито децу, да и у условима бројних изазова, ризика и криза са којима се суочавају, достигну своје максималне капацитете.

Иако под утицајем друштвених промена породица мења своје облике и моделе, она остаје универзална људска заједница и темељна јединица друштва која као таква заслужује посебну подршку. Поред репродуктивног, економског и социјалног карактера, породична мрежа има незаменјиву улогу у психолошкој стабилности, васпитању и социјализацији, чиме обезбеђује услове за напредак њених чланова и испуњавање индивидуалних потенцијала. Међутим, многе породице се суочавају са низом потешкоћа које неретко прерасту у вишеструке сложене потребе. Конфликти у породици доводе до смањења њене функционалности, а разрешавање оваквих ситуација захтева капацитете који њени чланови често не поседују. Бројне су породице које не могу да испуне своје жеље за потомством. Иако је новчана подршка државе у овом смислу прилично издашна, показало се да овај вид подршке не показује битније резултате. Штавише, млади се суочавају са недоумицама који их спречавају да заснују породицу. Све сложенији изазови родитељства су подстакнути друштвеном динамиком са којом се породице тешко носе без додатне подршке која, нажалост, изостаје. Непрестано се повећава број деце која не живе у својим биолошким породицама, а реакција државе је сведена на суочавање са последицама у виду збрињавања. Подршка деци која показују друштвено неприхватљиво понашање и њиховим родитељима готово да не постоји иако су последице оваквих околности препознатљиве у јавности. Нарочито су осетљиве породице чија деца имају сметње у развоју што изискује њихово безрезервно посвећивање, а тиме и ризик од уласка у вишеструке потребе које је готово немогуће испунити без додатне подршке.

Верујемо да држава не би требало да се меша у породичне односе више него што је то неопходно ради пружања подршке у суочавању са изазовима који спречавају њене чланове да максимално искористе сопствене капацитете. Разумемо да се чланови породице, а нарочито деца, развијају у многим различитим окружењима - стога ћемо развити специфичне политике обједињујући све капацитете и поступке који могу да допринесу адекватној подршци. Посебно ћемо да нагласимо подршку младима при суочавању са изазовима који их спречавају да заснују породицу. Створићемо равноправан механизам финансијске сигурности који ће имати у виду професионалну афирмацију, нарочито жена, и све израженију тежњу мушкараца да остваре значајнију улогу у одгајању деце. Проширићемо фокус политика подстицања рађања са искључиво финансијског модела на свеобухватнији приступ опште друштвене сигурности и уређења којим се ствара благодан амбијент за родитељство. Развићемо широко доступну саветодавну и едукативну мрежу која ће помоћи породицама да превазиђу конфликтне ситуације и унапреде своје капацитете за оптималан развој. Нарочито ћемо унапредити сервисе који ће стајати на услузи породицама које имају потребу за интензивнијом подршком. Овде посебно имамо у виду породице са ниским приходима и породице чија деца имају сметње у развоју. Изазови са којима се суочавају ове породице се непрестано увећавају и надограђују у спиралу коју ћемо прекинути одговарајућом

финансијском сигурношћу и квалитетним услугама подршке које морају да буду територијално доступне. Досадашње ослањање на смештај деце без родитељског старања у хранитељске породице је достигло максимум својих могућности уз веома упитне ефекте. Стога ће се политике које ћемо да спроводимо пре свега ослањати на превентивно деловање и оснаживање породица за адекватну родитељску улогу. Афирмација одговарајућих услуга и интеграција рада образовних, социјалних и правосудних служби је наша дужност како би смо помогли деци која су својим понашањем угрозила себе и своје окружење.

Изградња услова за достојанствен живот бораца-ратних војних ветерана

Ратни војни ветерани, учесници ратова који су вођени у последњој деценији XX века на тлу бивше СФРЈ и СРЈ, данас су категорија људи која је потпуно занемарена и запостављена од стране исте оне државе-отаџбине која их је звала, у тим тешким данима, да штите њен интегритет и суверенитет. Постојећим Закона о правима бораца, цивилних инвалида рата и чланова њихових породица, ова лица остварују мале привилегије које им понеке локалне самоуправе пружају у погледу бесплатне картице за јавни превоз или за паркирање возила. Ретке су локалне средине које су овим лицима обезбедиле смањење комуналних давања или привремено решиле њихово стамбено питање.

Крајње је време, да се држава, после готово три деценије, одужи онима који су се на њен позив јавили да је бране. Тим чином, вратило би се достојанство и углед бораца-ветерана, а држави поверење, уз поруку будућим генерацијама да је одбрана земље свети чин достојан дивљења и поштовања, који се не заборавља.

Заштита права радника запослених у приватном сектору

У времену транзиције и привредних и друштвених кретања, положај радника у приватном сектору у нашој земљи је постао јако лош. Сведоци смо поразне слике из хала нових инвеститора, који зарад профита, до максимума газе по људском достојанству радника, занемарујући сва његова законом и Уставом загарантована права. Тековине у погледу три осмице и загарантованих радничких права, остварених још у XX веку данас се у нашој земљи масовно газе. Радници живе у великом страху од губитка посла, а њихови послодавци се према њима опходе као према стварима са ограниченим роком трајања.

Послодавци поштују и плаћају минималне зараде, које заједно утврде са Владом, на исте уплаћују предвиђене доприносе и порезе држави, али врло је чест случај да запослени морају да врате послодавцу уплаћени износ нето зараде из разлога што је послодавац предвидео зараду доста мању од оне коју је утврдио заједно са Владом Републике Србије. Тренутно стање је такво да је држава задовољна са уплаћеним доприносима и порезима на име зараде, а шта се даље дешава са запосленим и његовом зарадом то је не занима.

Из тог разлога потребно је образовати посебно државно тело са службом надзора и праћења поштовања законом и Уставом дефинисаних људских и радничких права, која ће имати увида у поштовање радничких права и строгим законским санкцијама према несавесним послодавцима штитити иста.

Створићемо фискално окружење које омогућава социјалну сигурност, друштвену укљученост и извесност подршке свим грађанима Србије који не могу да достигну оптималне животне услове без подршке друштва.

Социјална сигурност грађана је тековина савремене цивилизације која је императив развоја друштва. Са друге стране, систем социјалне заштите који превазилази економску моћ државе веома брзо прелази у сопствену негацију. Ограничења која проистичу из спорог економског развоја свакако утичу на обим сигурности, али не морају нужно да стварају неизвесност. Актуелни системи социјалне сигурности, како на централном тако и на локалном нивоу су изразито подложни краткорочним политикама и неретко оскудним професионалним капацитетима доносиоца одлука. Вишегодишња политика смањења расхода на уштрб најрањивијих категорија је подигла неизвесност на ниво који опструира даљи друштвени развој. Рационализација запошљавања у јавном сектору која је пре свега оптеретила службе које обављају кључне друштвене делатности је у неким случајевима обесмислила њихов рад. Оправдана потреба за децентрализацијом неких функција је злоупотребљена ради пребацивања одговорности са централног на локални ниво без одговарајућих механизма подршке у имплементацији.

Свесни одговорности за економски развој друштва и тежине јавних расхода који оптерећују привреду, са једне стране, и потребе грађана за сигурношћу и извесношћу при достизању оптималног развоја са друге стране, развијаћемо ефикасна фискална решења у правцу смањења ове тензије. Формираћемо националне и локалне фондове који ће омогућити извесност социјалне сигурности и подстаћи ћемо локалне власти да удруживањем капацитета увећају постојеће резултате. Посебним програмима ћемо заштити животни стандард старијих и оних грађана који услед функционалних ограничења не могу да остваре приходе. Наша политика социјалне заштите ће обезбедити неометан рад кључних социјалних служби у складу са унапред постављеним стандардима који ће одражавати одговарајући квалитет на чију извесност грађани могу да рачунају.

9. АКТИВНА ПОЛИТИКА ЗАПОШЉАВАЊА

Квалитет живота у Србији је на ниском нивоу - индекс људског развоја (Human Development Index - HDI) говори да наша земља тренутно заузима 63. место на свету. Данас у Србији сваки 14. становник нема средстава да задовољи основне животне потребе, а сваки четврти становник живи у ризику да ће постати сиромашан. Живот у материјалном сиромаштву узрокује и лошије исходе у свим димензијама социјалне укључености – образовању, здравству, тржишту рада итд. Зато је потребно да предузимамо мере за смањивање степена неједнакости, не само мерено приходима, по чему Србија заузима пето место у Европи, већ и шансама за успех у друштву. Нарочито би овај приступ позитивно утицао на мање развијене регионе, јер је стопа ризика од сиромаштва у руралним подручјима у Србији двоструко већа у односу на ону у градским. Данас више од половине становника Србије изјављује да је субјективно сиромашно, тј. према сопственој процени сматра да тешко саставља крај с крајем.

Србија је земља релативно ниског животног стандарда и спорог економског раста. Мерен БДП-ом по глави становника у јединицама једнаке куповне моћи, животни стандард у Србији достиже тек 40% европског просека, односно мање од 60% просека нових држава чланица. Запосленост у Србији је релативно ниска – тек 65% становништва у старосној групи од 20 од 64 године је запослено, док европски просек износи 73%. Дубину овог проблема најбоље осликава чињеница да просечну потрошачку корпу у просеку могу да приуште само домаћинства из Београдског региона. Другим речима, запосленост у Србији је ниска и великим делом неуклопљива у прихваћену дефиницију достојанственог рада. Међународна организација рада (МОП) достојанственом запосленошћу сматра ону која подразумева продуктиван рад и омогућава пристојну зараду, безбедност на радном месту и социјалну заштиту, боље изгледе за лични живот, развој и слободу да се људи организују и одлучују, без обзира на пол.

ПРОБЛЕМ НЕЗАПОСЛЕНОСТИ

Тржишна економија никоме не гарантује доживотни посао и плату, сви морамо да се прилагођавамо кретањима на тржишту рада. Званична статистика у Србији више прикрива него што разоткрива комплексност проблема незапослености. Конфузија и контрадикторности у сагледавању незапослености могу се појаснити ако се узме у обзир тзв. скривена незапосленост, која поред феномена дугорочне незапослености, доминантно карактерише стање у нашој земљи. У нарочито тешком положају су свакако они са (нај)нижим квалификацијама, они који живе ван великих градова или они који су старији.

Дефиниције (не)запослености су прилично растегљиве – статистика у нашој земљи под незапосленима сматра само оне који су активно тражили посао у претходних месец дана, док они који не траже посао, јер су обесхрабрени, статистика не узима у обзир. Са друге стране, под запосленима се сматрају и они који су током претходне недеље радили барем један сат за неки приход (укључујући и у натури), али и неплаћени породични радници, што често одудара од стандардног разумевања запослености. Није утешно рећи да домаћа статистика само прати међународну методологију. Док се званичници хвале да је незапосленост преполовљена током претходне деценије, аналитичари кажу да је то последица великог таласа исељавања у иностранство, нарочито младих, чиме се незапосленост вештачки смањује. Додатни разлог је и смањење контингента радне снаге, због ниске стопе фертилитета, тако да су нове генерације које улазе на тржиште рада малобројније од старијих генерација које одлазе у пензију.

Потпуно је другачије стање на тржишту рада када се у обзир узме и тзв. субјективна мера незапослености, која обухвата све људе који сами себе описују као незапослене. То су не само они који немају посао али га активно не траже током 4 недеље, већ и они из других категорија које званична статистика сматра или неактивнима или запосленима: неплаћени помажући чланови домаћинства, они који не могу да раде због личног здравственог стања или се брину о деци или старијима, радно активни са малим број радних часова у недељи, они који раде само на привременим или повременим пословима и нису у сталном радном односу, или пензионери који желе да наставе са радом. Према званичним подацима Анкете о радној снази, незапосленима себе сматра скоро 900 хиљада људи у Србији, што је 2,5 пута више него што се званично тврди. Ови нам подаци говоре да је у Србији потребно креирати шансе за још пола милиона нових квалитетних радних места за квалификоване раднике, да би се одговорило на потребе за послом укупног броја незапослених људи.

Сматрамо да циљ Србије за ову деценију не би требало да буде формулисан као достизање одређене стопе (пуне) запослености, јер ће се за то већ побринути негативни демографски трендови

у Србији годишње умире око 35 хиљада људи више него што се роди, Србију годишње напусти више од 10 хиљада људи, махом радног узраста. Резултати управо спроведеног пописа становништва ће вероватно потврдити ове трендове. Уместо тога, ми сматрамо да циљ треба формулисати као стопу пуне достојанствене и продуктивне запослености при једнаким условима за све чланове друштва. За тако нешто биће неопходне политике које кроз обуке и подстицаје воде повећању квалитета људског капитала како незапослених и неактивних лица, тако и постојећих запослених.

Подржавање и стварање продуктивне и достојанствене запослености потпомогло би и остваривање многих других циљева одрживог развоја за Србију, и до краја ове деценије суштински би значило остваривање високих стопа раста и приближавање животном стандарду данашње Пољске или Словачке. Такође, између економског раста (односно раста продуктивне запослености) постоји механизам повратне спреге са свим активностима које се финансирају из јавних прихода. Другим речима, овакав тип раста захтева, али и обезбеђује квалитетније образовање, здравство, инфраструктуру и остале јавне услуге.

Да би економски раст био ефикасан лек за сиромаштво, предуслов је да буде праћен одговарајућим политикама запошљавања. Задатак политике запошљавања за коју се залажемо је да помогнемо онима који се не могу тако лако снаћи сами, или који су изненада остали без посла, са поодмаклим радним стажом, који још увек немају довољно радног стажа за пензију. Држава све више улаже у мере запошљавања, али је то повећање још увек недовољно. Сматрамо да је добро да је новац намењен за активне мере запошљавања углавном намењен за субвенције приватном сектору – послодавцима који због дефицита великог броја различитих профила кадрова желе да обуче раднике.

Постојеће мере активне политике запошљавања покушавају да комбинују традиционалне и савремене методе обуке за активно тражење посла и обуке за тржиште рада које обухватају широк спектар обука за стицање нових вештина и знања. Незапосленима се омогућава стицање практичних знања и стручна праксу, модел приправништва је намењен за незапослене са средњим и високом образовањем, а предвиђени су и тренинзи самоефикасности, обуке за развој предузетништва и покретања сопственог посла. Широм Србије се организују и сајмови запошљавања где незапослени имају директан контакт са потенцијалним послодавцима. Добро је што Национална служба за запошљавање (НСЗ) организује и тзв. клубове за тражење посла у појединим градовима и општинама

у Србији где се незапослени обучавају да изграде самоспознају и самопоуздање у представљању свог радног искуства и капацитета, и што су им омогућене и радионице за превладавање стреса услед губитка посла.

Јавни радови остају константна мера активне политике запошљавања, поготово у току лета када су обимни сезонски послови и када је повећана тражња у области пољопривреде, грађевинарства, угоститељства, туризма и трговине, и тада званична статистика бележи да се број незапослених смањује (за готово 20% у односу на исти период претходне године). Ипак, то је привремена мера, која не решава дугорочни проблем незапослености.

Проблем је што је у Србији потпуно нетранспарентан “рад на црно” - неформални, слабо плаћени и несигуран рад који се одвија у зони “сиве економије”. Процењује се да је неформални рад примарни извор зараде за више од пола милиона људи у Србији, и да преовлађује у руралним и неразвијенијим подручјима, док је око 200 хиљада неформално запослених ван пољопривреде.

Сматрамо да би приоритет требало да буде усмерен на образовање и доквалификацију за младе до 30 година у оквиру програма попут „Прве шансе“ који је покренут 2009. године, а који је актуелна Влада преименовала у програм „Моја прва плата“, мада је реч о готово идентичном програму запошљавања намењеном за оспособљавање око 10 хиљада младих људи за приправнички, самосталан рад на конкретним пословима, након обуке и стицања нових знања и вештина. Плате и доприносе исплаћује држава - Национална служба за запошљавање, а послодавци у приватном сектору плаћају само порезе. Проблем је што се месечна надокнада за радни ангажман младих у оквиру ова два програма није мењала већ две деценије и што по истеку периода приправништва од година дана, послодавац нема обавезу да запосли - задржи приправника. Тако проблем незапослености младих људи у Србији остаје дугорочан проблем, и зато сматрамо да би у спектар мера активне политике запошљавања требало да уведемо и нове мере које се успешно спроводе у најразвијенијим европским државама.

ОБРАЗОВНИ ВАУЧЕРИ ЗА НЕЗАПОСЛЕНЕ

Сматрамо да једнократна, односно краткотрајне новчане дотације незапосленима, а поготово младим људима у складу са популистичком манипулативном кампањом власти, једнократном расподелом 20, 30, 50, 60, а максимално 100 евра су погрешна, изузетно штетна политичка злоупотреба јавних фондова од стране власти. Зато сматрамо да би требало да применимо методе које су спроведене у најразвијенијим економијама света у активној политици образовања радне снаге у циљу прилагођавања трендовима и захтевима тржишта рада у 21. веку.

Конкретно, предлажемо да се у оквир активних мера запошљавања укључи, адаптира и примени и немачки модел доделе тзв. образовних ваучера (Bildungsgutschein) које немачка Агенција за рад (Agentur für Arbeit), која има улогу као и наша Национална служба за запошљавање, додељује незапосленима који настоје да се додатно образују и обуче да би били конкурентнији у потрази за послом.

Укратко, овај модел доделе образовних ваучера подразумева следеће: омогућава незапосленом лицу да добије бесплатни курс обуке од стране сертификоване образовне институције, будући да је кључно да се науче нова знања и вештине да би се добио добро плаћен посао. Тако су ови образовни ваучери не само карта за улазак на тржиште рада, односно добијање посла, него и начин да појединац активно учествује у избору и надоградњи својих професионалних вештина и тако преузима одговорност за своју будућу професионалну - радну каријеру. У Немачкој је предуслов за добијање

ове врсте ваучера да су кандидати претходно прошли некакву професионалну обуку или да су били запослени и примали плату у периоду од три године. У нашим условима овај период би могао да буде редукован на једну до две године.

Примењено на наше услове, то би значило да би од Националне службе за запошљавање незапослени добијали образовни ваучер у износу који покрива трошкове образовног курса који кандидат сам изабира уз обавезну консултацију са стручним сарадницима НСЗ који су искусни у каријерном усмеравању.

Била би установљена два основна критеријума за доделу образовног ваучера: ваучер је предвиђен за незапослене који активно траже посао, али и за оне који су запослени, али је извесно да ће ускоро остати без посла (технолошки су вишак или следи масовно отпуштање радника с посла). Тако би обухват ове мере активног запошљавања имао превентивну функцију.

Образовни ваучери би се издавали на рок од три месеца, после кога би престајали да важе, а они који су га добили, а потом самовољно прекинули или одустали од обуке би морали да га врате или да надокнаде вредност ваучера НСЗ. Уколико успешно заврше курс, тј. обуку, незапослени немају обавезу да враћају НСЗ износ образовног ваучера, нити им за време обуке престају накнаде за незапосленост.

Национална служба за запошљавање би формирала и учинила јавно доступном онлине електронску базу података о свим курсевима који су доступни преко система образовних ваучера (у Немачкој је тренутно доступно око 400 хиљада курсева преко вебсајта Агенције за рад), који могу да варирају у широком спектру: од курсева страних језика, маркетинга, менаџмента, књиговодства, дизајна, па до најсавременијих ИТ курсева.

Национална служба за запошљавање би сачинила листу доступних образовних програма и курсева обуке које би пружале сертификоване образовне институције – првенствено струковне школе, а сваки од тих курсева би имао јединствени идентификациони број – шифру квалификације који би у случају Србије био у складу са Националним оквиром квалификација (НОКС), који обухвата све нивое и врсте квалификације у оквиру система за разврставање квалификација (КЛАСНОКС) који је усклађен са Међународном стандардом класификацијом образовања. Тако би и у овој области у Србији био спроведен концепт паметне специјализације, односно успостављен директан однос на релацији незапослени - образовне установе - државна агенција, а консеквентно од овог процеса би бенефит имали и послодавци.

10. ПЕНЗИОНИ СИСТЕМ

Наши пензионери су осиромашени до нивоа егзистенцијалне угрожености и дискриминације. Режим СНС им је отео део стечених пензиона права, практично их опљачкао, а затим им пред изборе враћа само део отетих пензија, али као једнократну помоћ. Пре било какве концептуалне реформе пензионог система неопходно је да се исправи неправда и пензионерима хитно врати оно што им припада. Зато се СРБИЈА ЦЕНТАР залаже за враћање отетих пензија пензионерима или члановима њихових породица.

Неопходна нам је реформа пензионог система којом би била обезбеђена сигурност сада запослених, који уплаћују доприносе Републичком фонду за пензијско и инвалидско осигурање (ПИО), да ће остварити пензију довољну за достојанствену старост на основу уплаћених доприноса. Пензијским системом Србије је обухваћено око 1.700.000 пензионера и око 2.700.000 стално и запослених на привременим и повременим пословима, а његов годишњи буџет износи преко 7 милијарди евра.

Основна мисија реформе пензионог програма је да се повећа пољуљано поверење грађана - осигураника у пензијски систем и број оних који сами уплаћују или захтевају од послодавца да им се уплаћују доприноси на стварну плату као основицу чиме би се додатно увећали приходи Фонда ПИО.

Неки од корака у реформи пензионог система, за коју се СРБИЈА ЦЕНТАР залаже обухватају следеће:

- 1) Приликом дефинисања буџета неопходно је размотрити степен редукције запослених у оквиру јавне управе и преусмерити буџетско оптерећење ка буџетском растерећењу, приликом чега би се, услед рационализације, одређени део претходних издатака за плате у јавном сектору преусмерио у пензије.
- 2) Приликом дефинисања капиталног буџета, потребно је јасно дефинисати проценат од финансирања који ће се издвојити за пензионере. Такође, дефинисати таква издвајања у оквиру социјалног аспекта светски дефинисаног оквира ESG (Environment, Social, Governance). Надаље је неопходно размотрити програм који ће дозволити активним пензионерима да додатно зарађују поред алоцираних пензија. То би у пракси значило дефинисање послова под спонзорством владе који захтевају скраћено "part-time" радно време, што би постигло уштеду за буџет са једне стране, а додатак примањима када је реч о активним пензионерима који имају виталну способност и жељу за додатним радом и зарадом, те би могли да раде одређени број сати од куће користећи телефон или компјутер.
- 3) Приликом израде студије изводљивости, потребно је анализирати потенцијалну поделу пензијског система на три стуба како би се обезбедила финансијска сигурност за људе у старости, приликом инвалидитета и у случајевима смрти. Такав пензијски систем по стубовима би се засновао на интеракцији између државног осиграња средстава за живот у старом добу, пензионог осигурања запосленика које подразумева одговорност послодавца са пореским олакшицама и као трећи стуб приватног пензијског осигурања са пореским олакшицама. Први стуб би подразумевао социјалну пензију, тј. пензионо осигурање кроз државни фонд. Други стуб би подразумевао обавезни додаток послодавца и осигураника у

пензионе фондове. Тај новац би се одбијао од пореског оптерећења и могао би да се реинвестира у диверзификован ниско-ризични портфолио обвезница, некретнина, сировина и акција компанија. Трећи стуб би подразумевао ограничену могућност приватних инвестиција у добровољни пензијски фонд који би такође могао да се инвестира и који би смањивао пореску основу. Пензијски систем по стубовима би дефинисао одговорност владе када је реч о државним основним пензијама, одговорност послодавца када је реч о осигурању на раду као и трећи стуб који би представљао приватни пензиони додатак, што би била индивидуална одговорност.

- 4) Залагање за активно укључивање и одржавање константног дијалога са синдикатима.

11. РОДНА РАВНОПРАВНОСТ

Стање у области родне равноправности у Србији далеко је од прокламованог и далеко од обавеза које је наша земља преузела ратификовањем међународних уговора, пре свега Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена. Индикатори у свим областима које мери европски индекс родне равноправности указују да су жене у Србији највише неравноправне са мушкарцима у доменима новца, времена и моћи, али и у областима рада, знања и здравља. У нарочито тешком социјално-економском положају су маргинализоване и вишеструко дискриминисане група жена и девојчица (жене са инвалидитетом, Ромкиње, младе и старије жене, жене из руралних подручја и друге).

Истичемо да је остваривање родне равноправности кључни фактор постизања одрживог развоја у Србији, јер су узроци и основни покретачи одрживог развоја и родне равноправности међусобно повезани. Сматрамо да би уклањање свих облика дискриминације и вредновање неплаћеног женског рада и старања о другим члановима породице допринело саморазвоју и жена и мушкараца у складу са њиховим потенцијалима, а самим тим и благостању и квалитету живота свих становника Србије.

Жене у Србији наилазе на веће потешкоће него мушкарци приликом преласка из образовног процеса на тржиште рада. Вероватноћа запошљавања у периоду од три године након завршетка школовања код мушкараца је већа него код жена. Стопа запослености високообразованих мушкараца више је расла него стопа запослености високообразованих жена. Родни јаз у зарадама, као други индикатор неједнакости на тржишту рада, повећао се. Родни јаз у платама између жена и мушкараца изражен је на свим нивоима образовања: и за запослене са основном и средњом школом, и за запослене са високим образовањем.

Ниском учешћу жена на тржишту рада свакако доприноси њихово ангажовање у економији старања. Око једне трећина жена и око 10% мушкараца у Србији неактивно је због бриге о другима, најчешће о члановима породице, и та стопа неактивности расте код оба пола. Познато је да се висока стопа неактивности бележи у оним земљама у којима су недоступне услуге бриге о деци, као што је случај у Србији где је недовољан обухват деце узраста до три године предшколским васпитањем.

Зато се залажемо да се у наредном периоду отклоне препреке за равноправност жена које се односе на дискриминацију на тржишту рада и неравнотеже у економији старања. Сматрамо да би требало да усвојимо нови национални програм за сузбијање свих облика сиве економије који ће бити родно осетљив и који ће садржавати мере за унапређење положаја рањивих, социјално осетљивих група, нарочито жена. Такође су потребне даљне измене и допуне Закона о финансијској подршци породици с децом у циљу отклањања рестриктивних услова који онемогућавају остваривање накнада зарада, накнада током породилског одсуства и одсуства са рада због неге детета, да би се достигао одговарајући животни стандард у складу са стандардима ратификованих конвенцијама Савета Европе и Међународне организације рада. Наведени циљеви подразумевају уклањање разлика у запослености мушкараца и жена и вредновању њиховог рада, постизање продуктивне и достојанствене запослености, веће доступности јавних услуга бриге о деци и старима, и усклађивања пословног, приватног и породичног живота.

12. КУЛТУРНА ПОЛИТИКА

Култури као сложеној делатности, мора се поклонити посебна пажња с обзиром на њен значај и фундаменте, на којима почива целокупно друштво. Запостављена више деценија уназад и увек на периферији популаризације, подршке и разматрања, област културног деловања није била довољно стимулисана током протеклог периода.

Основни циљ програма за културу може да се искаже кроз деловање на територији целе државе, у смислу иницијације, подршке, популарисања културних збивања и организовања центара задужених за културни развој. Култура се у свим својим аспектима мора подићи на ниво животних потреба сваког грађана и грађанке Србије. У том смислу, морају да се снажно подрже локални органи власти, којима треба да се помогне у осмишљавању програма културног развоја локалне заједнице, у складу са могућностима. Држава мора да подржи културне програме на локалу, стимулише економски недовољно развијене средине у области културе, помогне у популарисању културних акција и финансијски помогне у складу са реалним могућностима и потребама средине и становништва које у њој живи.

С обзиром на сложеност и обим потреба за остваривање програма културе, неопходна су знатно већа материјална средства од оних која су улагана у културу у претходном периоду. Повећање буџетских издвајања за културу, неопходно је, да би дошло до културног развоја и напретка у свим областима културног деловања. Сматрамо да то повећање, са садашњих 0,68%, треба да достигне 1,5%. При томе, неопходно је и утврдити најпогодније културне програме које треба реализовати у српским заједницама ван Србије, уз формирање српских културних институција, по угледу на друге европске државе. Сигурно је да је држава Србија, и у овим условима у којима се данас налази, у могућности да издвоји значајније већа средства за потребе културних делатности, рационалнијом прерасподелом буџета и добром проценом неопходних приоритета.

Широм Србије уочавају се веома различити облици културног живота и културних манифестација. И наш народ који тренутно не живи непосредно на територији државе Србије, такође гаји и негује своје традиционалне културне вредности и обичаје, што у највећој мери доприноси одржавању његове националне свести.

Ту шароликост, у смислу културних вредности, неопходно је подржати и стимулисати широм целе државе и дијаспоре, свим средствима и могућностима којима располаже држава Србија. То значи, неопходно је помагати, стимулисати и развијати локалне културне вредности у свим крајевима и омогућавати што боље суштинско упознавање међусобно удаљених регија. То је могуће остварити развојем локалних културних центара, њиховим међусобним повезивањем и организовањем заједничких културних манифестација. Улога државних културних институција, поред омогућавања реализације наведеног, мора да се огледа и у спровођењу стриктне политике унапређења квалитета културног изражавања, уз дестимулацију шунда и кича.

- У том циљу, на нивоу Министарства за културу, требало би да се образују компетентни и стручни тимови који ће по законски спроведеним процедурама конкурса одлучити и доделити финансијска средства установама културе и манифестацијама које оне организују. Да би се овај поступак успешно спровео у дело, потребно је:

- направити нову расподелу финансијских средстава установама културе и разним манифестацијама у области културе, у односу на степен значајности које обављају и стварним потребама за реализацију садржаја;
- формирати компетентна стручна тела и комисије за израду пројеката и програма и њихову реализацију у датом тренутку и времену;
- да се на основу резултата анализе омогући оснивање нових културних установа, према исказаним потребама.

Наведени поступак рада и дистрибуција намењених средстава за културне делатности морају се спроводити у оквиру компетентних органа, доступних јавности.

ОСНОВЕ КУЛТУРНЕ ПОЛИТИКЕ У СРБИЈИ У НАСТУПАЈУЋЕМ ПЕРИОДУ

- Очување традиције (делатност музеја, архива, архитектонског наслеђа, сакралне културне баштине);
- Повећање обухвата заштите материјалног и нематеријалног културног наслеђа и архивске грађе;
- већа видљивост културних садржаја (медији, друштвене мреже, процес образовања);
- синергија више културних делатности;
- интензивирање културних дешавања;
- подстицање стваралаштва младих;
- децентрализација и дисперзија културних садржаја;
- сарадња и размена културних садржаја у региону и шире;
- обнављање културних веза са дијаспором;
- модеран приступ и обликовање културе у складу са актуелним тренутком, уз уважавање естетских и моралних норми.

Основни задаци и карактеристике културне политике, дефинисани су кроз следећа начела:

- Омогућити нормалан рад постојећих институција културе у држави, у смислу њихове намене и ангажованости;
- Израдити наменске едукативне програме културе, као допуне васпитно-образовног система у држави и обезбедити њихово спровођење;
- Повећање буџета уметничких школа;
- Подстицати развој аматерских друштава и приближавати културу ширим популацијама;

- Помоћ младим и неафирмисаним уметницима – развој алтернативне уметничке сцене, урбана култура – обезбедити простор у већим градским срединама;
- Подстицати деловање дечијих установе културе, са аспекта образовања, васпитања и разоноде;
- Унапредити организацију фестивалског представљања, као потребу масовног карактера;
- Израдити посебан програм за афирмацију националне културе у Србији и иностранству и популарисати је кроз културне манифестације – унутрашња и међународна промоција културног наслеђа и савременог културног стваралаштва Србије;
- Подржавати програме и културне манифестације националних мањина на територији Србије;
- Подржавати сарадњу са институцијама културе из иностранства;
- Израдити план културне политике у функцији туристичке понуде Србије.

ПРАВЦИ РАЗВОЈА КУЛТУРНИХ ОБРАЗАЦА У СРБИЈИ И ДИЈАСПОРИ

Запостављање одговарајућег образовања у држави и готово потпуног елиминисања васпитања у духу традиције мора да се исправља кроз образовни систем, али и кроз локалне домове културе. Ова област културног просвећивања у надлежности је градских и локалних власти кроз оснивање, реоснивање и деловање постојећих домова културе који би требало да постану не само васпитно-образовне институције и институције носиоци различитих културних и спортских делатности, већ и места „саборности“ и центри живота, нарочито у мањим срединама.

Српски културни центри у разним државама света, а нарочито у регијама где постоји гушћа насељеност српског живља, треба да имају знатно шири опсег делатности. Њихово оснивање и рад треба да буду под окриљем Министарства културе, уз садејство наших амбасада и конзулата, као и Српске православне цркве.

Српски културни центри морају да нађу своју значајну ставку у буџету државе, с обзиром да би требало да буду опремљени одговарајућим библиотекарским фондовима, могућностима приказивања домаћих филмова, као и позоришних представа. У оквиру сваког културног центра требало би да постоје сале за предавања и окупљања припадника српске заједнице, у којима ће се одвијати друштвени живот. Такође, у оквиру Српских културних центара, требало би оснивати и школе српскога језика.

Основни циљ културних центара је ширење српске културе, васпитања, поимања живота и вредносног система, привлачење српске популације, а нарочито младих, атрактивношћу садржаја, формирајући на тај начин основ за изградњу идеје о животним вредностима.

13. СЛОБОДА МЕДИЈА

Ми у СРБИЈА ЦУНТРУ видимо слободне медије као један од носећих стубова демократије и јавног чувара демократских вредности. Али не само то. Медији су и важан и велики део привреде, како висином улагања и прихода, тако и бројем радних места и применом нових технологија.

Независни медији дефинишу јавни простор, формирају јавно мњење и позивају на одговорност носиоце моћи. Због тога ћемо се залагати за унапређење и чување кључних вредности слободних медија: објективног, правовременог и потпуног извештавања, професионалног и независног уређивања, транспарентног власништва и финансирања, и одговорног и законитог пословања.

Стање у медијском сектору у Србији је критично лоше. Након постепеног ослобађања медија и повећања броја и врста медијских актера у периоду после Милошевићеве аутократске владавине током 1990-их, од 2003. су поново уочене тенденције партијског и политичког утицаја и контроле над медијима и јавним медијским простором, да би се ситуација драстично погоршала након доласка СНС-а на власт. Са јачањем Вучићеве стабилкратије медијска сцена је постепено утонула у дубоку подељеност и доминацију једне политичке опције над већином државних и приватних електронских и штампаних медија. За разлику од Милошевићевог времена, сада су механизми контроле медија и ограничавања њихових слобода знатно суптилнији, али тиме и тежи за сузбијање. На сцени постоји привид разноврсности и слободе извештавања, а у реалности се концентрацијом власништва, уплитањем државе у власништво над медијима, кршењем закона и политичком контролом наводно независних институција регулације угрожава јавни простор, злоупотребљава општи интерес и намеће једна политичка и идеолошка визија.

Ово лоше стање у медијском сектору у Србији је можда невидљиво великом броју грађана, али није промакло независним удружењима новинара, организацијама цивилног друштва и посматрачима из одговарајућих међународних тела која се баве медијима. Њихова оцена је, укратко, да је у Србији створена скица система слободних медија, законодавно-институционална конструкција у којој заправо нема садржаја, нема независног уређивања и објективног информисања. И сама конструкција медијског сектора још увек садржи неке мањкавости које нарушавају њену стабилност, као што су недоречености у правима и надлежностима медијских актера, конфликти у надлежностима различитих институција над управљањем сектором, недоследности у финансирању јавних медијских сервиса, недоследна и непотпуна политика развоја медијске писмености и слично. Посебно треба истаћи неповољан социо-економски положај новинара и медијских радника, а у том контексту још више истаћи угрожавање безбедности новинара које је од 2020. у порасту. Овај проблем указује на то да приликом планирања и спровођења политика усмерених на унапређење стања у медијском сектору треба имати у виду и рад безбедносних и правосудних органа.

Наш циљ је да створимо законодавно, институционално, вредносно и ресурсно окружење и праксу које ће довести до разноврсног и уређеног медијског сектора. Крајњи исход наших активности ће бити: а) одрживи медијски послови у фер окружењу; б) задовољни, обучени и заштићени новинари; в) информисани, медијски и дигитално писмени, критички оријентисани и ангажовани грађани, као и г) одговорни носиоци јавних функција.

Да бисмо дошли до оваквог стања намеравамо да доследно и темељно спроводимо следеће активности:

- Стварање равноправних услова за медијске куће и дистрибутере њихових програма/садржаја.
- Олакшавање пословања медијских кућа кроз подстицање повезивања, подршку саморегулацији, олакшавање платног промета, поједностављење процедура, подршку технолошком унапређењу и иновативним програмским формама.
- Успостављање функционалног и ажурног регистра медија.
- Дефинисање и примена правила за контролу и спречавање медијске концентрације и монопола на тржишту медија, како у погледу власништва, тако и у погледу удела у тржишту (гледаности / слушаности / читаности).
- Контрола и спречавање утицаја државе на медије и регулаторна тела.
- Редовно праћење и извештавање о функционисању медијског сектора кроз истраживања, екстерне и интерне евалуације.
- Поправљање економског положаја новинара кроз праћење квалитета запослености, оснаживање синдикалног организовања и колективног преговарања, подстицање послодаваца који пружају квалитетне услове рада новинарима, посебно подстицање родне равноправности и запошљавања група у ризику (особе са инвалидитетом, националне мањине, млади).
- Стални рад на праћењу и побољшању безбедности новинара и извора информација, првенствено кроз подстицање сарадње између новинарских удружења, полиције и правосудних органа и посебно у домену раног спречавања (правовременог упозоравања и правовремене реакције).
- Континуирано унапређење и надзор над применом медијских закона и других прописа, укључујући и превазилажење законских недоречености и неусклађености које стварају сукоб надлежности различитих институција и слабе функционалност сектора.
- Обезбеђивање потпуне финансијске и професионалне независности регулаторног тела за електронске медије и успостављање одговорности његовог савета и управе.
- Успостављање и одржавање потпуне финансијске и професионалне независности јавних медијских сервиса и подизање њихове одговорности према грађанима.
- Повећање броја и побољшање квалитета садржаја/програма намењених подзаступљеним и осетљивим групама (националним и верским мањинама, особама са инвалидитетом, женама, деци).
- Повећање подстицаја и подршке локалним и регионалним медијима.
- Унапређење система заштите ауторских права.
- Повећање и неговање медијске и дигиталне писмености кроз већу заступљеност ових садржаја у програму основног образовања и пројектно финансирање организација грађанског друштва које пружају обуке за одрасле грађане.
- Унапређење дигиталне медијске компетенције новинара и запослених у јавној управи.
- Унапређење безбедности информисања путем интернета, посебно деце, путем подизања свести о ризицима, повећања знања о безбедности и унапређења правног оквира за ову заштиту.

14. ПЛАТФОРМА ЗА РАЗВОЈ СПОРТА

Школа би требало да буде главна база за развој спорта у Србији и родно место за селекцију талентованих спортиста. Требало би изменити погрешну парадигму да само међународни резултати врхунских спортиста неку нацију чине спортском. Да би земља заслужила статус спортске нације, главни услов је да што већи број њених становника редовно вежба и да са пуном свешћу о суштинским вредностима спорта учествује у разноврсним рекреативним активностима. Спорт би требало посматрати и користити као подесно средство за развој здравих стилова живота.

Платформа СРБИЈА ЦЕНТРА за развој спорта у Републици Србији има за циљ да понуди конкретан програм за промоцију и развој културних, педагошких, психолошких, здравствених, етичких, естетских и бројних других потенцијала спорта, са посебним акцентом на то како да се спорт искористи за креирање просперитетног и здравијег друштва.

Спорт је важна делатност друштва, израз његовог динамизма и део опште културе који обогаћује квалитет живота појединца. Он има велики потенцијал за позитивни утицај на друштво и појединца, али је истовремено подесан за развој негативних појава, као што су хулиганизам и политичка манипулација навијачким групама, нарочито када у њему делују некомпетентни појединци и политички мотивисани актери. Аутономија спорта и спортских организација једно је од најважнијих начела на којима би требало да почива и да се развија спорт у Србији. То првенствено подразумева одсуство свих утицаја и мешања политике, државе или треће стране у питања: организације, примене демократских стандарда при бирању и одлучивању у спортским телима на свим нивоима, финансирања спорта из јавних или других извора и трошење финансијских средстава, затим доношења, спровођења и тумачења правила која се односе на спорт и спортске активности.

ФИЗИЧКО ВАСПИТАЊЕ И ШКОЛСКИ СПОРТ

Квалитетно физичко васпитање је база и квалитетног врхунског (такмичарског) и рекреативног спорта - спорта за све. Да би млади добили одговарајуће и стручно вођено физичко васпитање, посебна пажња мора да се посветити статусу физичког васпитања у систему образовања. Није добро да се у школским програмима физичког васпитања инсистира само на развоју моторичких способности и стицању спортских вештина, него га треба креирати као наставни предмет кроз који се обликује личност и граде односи међу појединцима, како би се избегло вршњачко насиље. Спортски објекти у школама морају максимално да се користе за потребе ученика, али и родитеља, нарочито у терминима изван школских дана (нпр. викендом или празником). Тиме се повезују спорт у породици, школи и друштву. Овакав рад је посебно добродошао у основним школама, нарочито у мањим срединама где су школски спортски објекти често једина места на којима се људи друже и где се остварује здрава социјализација деце.

Осим школе и наставника физичког васпитања, значајно је да о школском спорту брину и спортски клубови. Школе су места где би требало да се спроводи откривање ране даровитости деце за спорт и зато између спортских клубова и редовних школа мора да постоји стална сарадња. Практично, комплетан систем такмичења деце у спорту требало би да се реализује кроз школски, а не клупски спорт, што је уобичајена пракса у најразвијенијим европским земљама, а нарочито у САД. Ситуација у Србији је потпуно другачија; уместо да су клубови окренути школама, у пракси је супротно. Примера ради, на свим школским такмичењима које организују регионални савези за школски спорт такмиче се првенствено деца која већ тренирају у клубовима. Многе спортске екипе чак не воде наставници физичког, него клупски тренери. Тако се изворна идеја о школском спорту изродила у своју

супротност.

СЕЛЕКЦИЈА ТАЛЕНАТА И РАЗВОЈ ВРХУНСКОГ СПОРТА

Резултати такмичара у врхунском спорту су веома значајни за промоцију и медијску видљивост неке земље. Освојене медаље на великим међународним такмичењима, међутим, не смеју да буду приоритет националне стратегије развоја спорта, него логична последица дугорочног систематског рада на развоју спорта у целини. Осим финансијских улагања, добрих материјалних услова и врхунског стручног рада, таленат је услов без којег нема врхунског спортског резултата. Родно место за откривање и усмеравање талената су школе, док је њихов развој и усавршавање посао спортских клубова и националних гранских савеза. Већина родитеља често прерано укључује децу у спортски тренинг надајући се да ће из њих проговорити неки скривени таленат и да ће фанатичним радом њихови потомци достићи спортску славу (а са њом и новац). Нереалне амбиције родитеља подгревају и нешколовани менаџери који на српском тржишту првенствено функционишу као трговци „талентима“. Јавност и спортски новинари баве се само успесима малобројних успешних младих спортиста, али нико не пише и не говори о хиљадама такође талентованих дечака и девојчица који су због повреда или психичке тортуре нестали из спорта. Јавност мора да буде информисана и о проблемима преурађене и неправилне спортске селекције.

Без обзира да ли мотив врхунског постигнућа прате и они социјално пожељни, попут вежбања због здравља или „склањања детета са улице“, неопходно је да родитељи имају основне информације о спортској селекцији, избору тренутка када се почиње са озбиљним спортским тренингом, као и избору „правог спорта“. Спортска наука је утврдила да је за почетак озбиљног бављења спортом (систематског тренинга) веома важно да деца достигну оптимални ниво телесног, моторичког и психо-социјалног развоја, с обзиром на то да интензивна такмичарска активност доноси висок стрес. Физичку активност би требало подстицати од рођења детета, најпре у породици, а касније у предшколским установама и школама, а откривање ране даровитости и спортску селекцију пажљиво планирати и бирати подесан развојни период. То родитељи не могу да раде сами, као ни неедуковани менаџери, већ високо образовани стручњаци. За добру селекцију у спорту пресудна је едукација свих актера спорта – од родитеља, преко тренера и наставника физичког васпитања до спортских новинара. Веома је важно да медији (првенствено телевизија) стварају квалитетан васпитно-образовним програм.

ЕДУКАЦИЈА У СПОРТУ

Образовање - едукација је кључ просперитета друштва у свим областима. У Србији данас ради чак седам факултета спорта (четири државна и три приватна). На њима сваке године дипломира преко 500 професора спорта. Они се првенствено припремају за рад са децом у школи. Због хиперпродукције кадра, на бироима рада у Србији тренутно је регистровано преко 2000 незапослених професора спорта и физичког васпитања. Таквом тренду доприноси и све мањи број деце у српским школама и последица је општег пада броја становника у Србији (што због негативног наталитета, што због одласка великог броја младих у иностранство). Упркос овако великом броју школованих стручњака, у српском спорту још увек је недопустиво много самозваних тренера који раде са децом без икаквих диплома. Иако држава Србија има уређене законске механизме контроле стручног рада у спорту, они се не примењују тако да у бројним „спортским школама“ раде нестручни кадрови стварајући нелојалну конкуренцију школованим стручњацима. Типичан пример фаворизовања нестручног рада у спорту је Фудбалски савез Србије (ФСС) који, скривајући се иза УЕФА-е, годинама не признаје дипломе стечене на акредитованим високошколским установама и тренерски рад у фудбалу условљава сопственом лиценцом, при чему све време свесно крши и УЕФА правилник који прописује да национални фудбалски савези морају да раде у складу са домицилним

законима (у конкретном случају у складу са Законом о спорту и Законом о високом образовању). Упркос томе што су неке високошколске установе против ФСС-а покретале судске спорове, ова пракса се и даље наставља и све тужбе остају у фиоци тужилаца.

Овај пример са ФСС је још један доказ незаконитог рада у спорту и деманти тврдње актуелне власти да „нико није јачи од државе“. Додају ли се овоме и манипулације и злоупотребе тзв. навијачких група (заправо хулиганских група чији су припадници починиоци разних тешких кривичних дела), јасно је да проблема у српском спорту има веома много. Велики део тих проблема може да се реши кроз едукацију и васпитни рад са децом и родитељима, наравно уз стриктну примену постојећих закона и савестан рад тужилаштва и полиције, и разоткривањем свих тајних веза хулигана са (пара)државним структурама.

ФИНАНСИРАЊЕ СПОРТА

За избор најоптималнијег модела финансирања спорта у Србији корисно је упоредити моделе у Европској унији и САД. У свим земљама Европске уније примењује се тзв. мешовити модел финансирања, у којем се јављају три равноправна извора финансирања: 1) грађани, (2) буџетска средства - средства државе и јединица локалне власти, и 3) привреда (спонзорства, рекламе, телевизијска права). Пропорционални однос ова три извора није исти у свим земљама, али се уочавају и две законитости: 1) у свим земљама потрошња грађана је најзначајнији извор и 2) у мање централизованим земљама (по правилу и са јачом демократијом) удео средстава из државног буџета је изразито најмањи. Екстремни пример су САД где држава уопште не учествује у финансирању спорта.

Односи ових извора мешовитог финансирања у Србији су потпуно поремећени. Главни финансијер спорта је држава, при чему се највише јавних средстава троши на врхунски спорт, јер је снажно пропагандно средство; медијски је атрактиван и привлачи пажњу великог броја људи свих културних и образовних нивоа. Зато земље без развијене демократије, али са развијеном корупцијом и заробљеним државним институцијама, попут Србије, велики део буџетских средстава троше на такмичарске резултате малобројних спортиста, док је школски спорт потпуно запостављен. Овакав начин трошења јавних финансија је крајње нерационалан и штетан за целокупни развој спорта. Најразвијеније земље Европске уније најмање улажу у врхунски спорт јер он има највећу шансу да обезбеди довољно новца од спонзорстава, реклама и телевизијских права.

Србија је једна од ретких земаља која издашно финансира чак и фудбал упркос веома скромном националном буџету. Главни корисници спортских услуга су грађани и зато јесу најважнији извор финансирања, било као гледаоци спортских догађаја (кроз куповину улазница), корисници спортских услуга (нпр. плаћање чланарина фитнес клубу или спортско-рекреативном центру), или потрошачи производа спортске индустрије (куповина спортске опреме, справа и реквизита). Грађани посредно учествују у финансирању спорта и кроз друге пратеће садржаје као што су игре на срећу и спортско клађење. Спремност грађана да потроше део кућног буџета на спорт и производе који се везују за спорт тесно су повезана са спонзорством и продајом телевизијских права на спортске догађаје.

Ипак, у Србији је удео грађана у финансирању спорта низак, с обзиром на нижи стандард и мању платежну моћ велике већине становника Србије. Људи у Србији далеко мање учествују у организованим облицима вежбања и много су скромнији у потрошњи производа спортске индустрије. Спортско клађење је једина пратећа активност спорта у којој се бележи већа потрошња грађана. Међутим, за разлику од развијених и уређених европских земаља где се од клађења за спорт издваја велики проценат, у Србији су та обавезна давања веома мала, а што је још неповољније, држава и не показује иницијативу да озбиљније опорезује спортске кладионице и тако

прикупљена средства усмери на развој дечјег и школског спорта као темеље спорта у целини.

У складу са искуствима развијених земаља Европске уније, локалне заједнице би требало да буду главни финансијери који углавном подржавају и суфинансирају спортске програме за децу и омладину, спортску рекреацију и изградњу спортских објеката, те брину о њиховом одржавању. Држава би требало да пружа финансијску и стручну подршку промоцији и развоју спорта, посебно у оним областима које имају значајан утицај на његов развој, као што су образовање, усавршавање и развој стручног кадра, изградња спортских објеката, стручне и истраживачке активности.

ПРЕПОРУКЕ СРБИЈА ЦЕНТРА

На основу претходно изнетих чињеница, предлажемо следеће конкретне мере за унапређење спорта у Републици Србији:

- Донети нови, модернији, практичнији и праведнији Закон о спорту који је усклађен са европским вредностима и праксом развијених спортских нација.
- Законом ограничити мешање државе у креирање спортске политике и праксе.
- Спречити злоупотребу спорта за политичку пропаганду и манипулацију навијачким групама.
- Креирати рационалнији систем финансирања којим би се растеретио републички буџет, а приоритет дао локалним самоуправама.
- Смањити расходе за „куповање” медаља, а повећати улагања у школски спорт, развој спортске науке и планску селекцију надарене деце. Буџетско финансирање највише усмерити на изградњу инфраструктурних објеката, али не оних кроз које се незаконито извлачи и „пере” новац пореских обвезника, него објеката који су намењени свим грађанима.
- Законским регулативама обезбедити пореске олакшице за привреднике који улажу у спорт, по моделима развијених европских земаља.
- Сва такмичења деце и омладине, у свим спортовима, из клупског пренети у систем школског спорта. Обавезати спортске клубове на тешњу сарадњу са школама које морају да постану главно место на којем се деца баве спортом.
- Спречити рад нестручних лица у спорту којих у овом тренутку има веома много. У првом кораку било би довољно применити актуелни Закон о спорту, јер он то омогућава (упркос многим слабостима и недостацима). То би уједно био допринос спровођењу Закона и остваривању правде у Србији.
- Регулисати хиперпродукцију тренера који кроз површне и неконтролисане кратке курсеве стичу законске „папире” без одговарајућег експертског знања и то уз дозволу ресорног Министарства. На тај начин се, кроз неетичну и нелојалну конкуренцију угрожавају права оних стручњака који су образовање стекли кроз редовни систем школовања.
- Изборити се да едукативни садржаји о спорту и здрављу добију много већи медијски простор. Кроз такве садржаје, осим деце и омладине, у систем спорта би се много озбиљније укључили и родитељи. Њима је неопходно предочити проверене информације и заштитити их од манипулације агресивних и неетичних спортских менаџера.

15. ДЕМОКРАТИЈА И СЛОБОДА

Србија има формално демократске институције: парламент, владу, судове, имамо и изборе који нису фер, и далеко су од слободних и поштених. Владајући режим је у значајној предности у односу на опозицију, контролише медије, има привилегован приступ финансијама, државним - буџетским ресурсима које користи у политичке и партијске сврхе. Режим у Србији иницира политичку и медијску пропаганду против свих који се усуде да слободно мисле и говоре, тако што на говор слободомислећих људи одговара говором мржње, ширећи лажне вести и дезинформације. Грађани се селекују на послушнике власти и наводне “унутрашње непријатеље”.

Изузетно је важно да грађани Србије не смеју да забораве шта то значи бити слободан човек. Стари мудраци су говорили: бити слободан човек значи поштено живети, другога не вређати, свакоме своје давати. Где је граница нечијег свевлашћа, и наше слободе данас у Србији? Ни режим ни један човек не сме да има апсолутно право да одлучује о границама слободе свих. Граница слободе једног човека би требало да буде тамо где почиње да се угрожава слобода других људи.

Обимна је листа људских и мањинских права и слобода записана у нашем Уставу, али је проблем што се та права и слободе недовољно поштују и недовољно штите у Србији. Ако се не поштују, онда нисмо слободни људи. Зато ћемо се увек залагати да се ова листа права и слобода штити и проширује. Увек ћемо штитити оне који су најугроженији и дискриминисани, по било ком основу: расе, пола, родног идентитета и сексуалне оријентације, националне припадности, друштвеног порекла, рођења, вероисповести, политичког или другог уверења, имовног стања, културе, језика, старости и психичког или физичког инвалидитета.

Држава Србија мора да буде утемељена на слободи, правди, закону. Ако су ти темељи урушени, нема демократије и ми нисмо слободни грађани. Сведоци смо слома демократије у Србији - већ десет година Србијом влада аутократа. Ипак, свима који кажу – нема наде, узалудно је борити се, ова власт је свемоћна, ми, који се окупљамо око СРБИЈА ЦЕНТРА кажемо да то није тачно. Верујемо да су удружени грађани јачи од овакве власти, свака власт је смењива.

Да бисмо одбранили нашу слободу и нашу државу морамо поново да успоставимо поверење у институција демократије, и да развијемо свест о својој личној и колективној демократској одговорности. Извештаји најрелевантнијих међународних организација указују да је развијеност институција у Републици Србији на нивоу који је далеко испод европског. Према свеобухватном Индикатору глобалне владавине (The Worldwide Governance Indicators - WGI), којим се оцењује стање владавине у једној држави на бази политичке стабилности и одсуства насиља, ефикасности извршне власти, квалитета регулаторне функције, владавине права, контроле корупције и права гласа и одговорности, у категорији европских земаља Србија се налази на зачељу, заједно са Албанијом, и нешто је боља од Молдавије и Босне и Херцеговине.

Стање у Србији је лоше, јер су функционери власти потпуно урушили институције у све три гране власти – законодавној, извршној и судској. Влада Србије није извршна грана власти – она је деловодство где послушници у министарским кабинетима ударају печате на одлуке донете у кабинету председника Републике, а Скупштина није народна, већ гласачка машинерија владајуће коалиције. Председник Владе и министри би требало да одговарају за свој рад парламенту, а не да народни посланици аплаудирају и покорно устају када у салу Скупштине улази председник Владе или министри. Влада и министри би требало да буду под контролом и надзором посланика, а не обрнуто.

Исто као што председник Владе не би смео да ословљава председника Републике са “шефе”. Народни посланици би требало да буду одговорни представници свих грађана, а не послушници партијских вођа.

Да би се ојачало највише представничко и законодавно тело, залажемо се за промену изборног система - за увођење персонализованог пропорционалног изборног система на свим нивоима, да грађани знају име и презиме кандидата или кандидаткиње за које гласају, а не само њихову партијску припадност, и да одаберу ко ће да их представља у локалном и републичком парламенту, без озбира да ли ти људи имају или немају партијску књижицу. Обавезујемо се да ћемо на изборним листама СРБИЈА ЦЕНТРА кандидовати људе који формално нису чланови, али који јесу образовани, способни, поштени и поштовани у својим локалним срединама.

Када посланици са наших изборних листа уђу у републичку и локалне скупштине, даћемо активни допринос јачању надзорне и контролне улоге парламента над извршном власти. Посланици и одборници са наших изборних листа ће пажљиво разматрати сваки предлог закона или одлуке, и гласаће само за она законска решења која су у складу са интересима већине грађана Србије – која су у складу са Уставом, са начелима морала и етике нашег народа, и са тековинама савремене науке. У том циљу, редовно ћемо се у оквиру СРБИЈА ЦЕНТРА консултовати са угледним, образованим стручњацима и научницима, да искажу своје мишљење и стручне савете.

Ако власт игнорише, занемарује или ниподаштава значај демократских институција, грађани имају право да се побуне против неправде. Учестале су демонстрације грађана на улицама градова и села широм Србије. Они који одбијају да чују и уваже оно што им грађани демонстративно поручују, тешко да ће моћи да се одрже на власти. Зато ће СРБИЈА ЦЕНТАР подржавати Уставом гарантовано право грађана да покрећу петиције, народне иницијативе, и да захтевају да се кључна питања по опстанак нашег народа и државе постављају на референдуму.

Уважаваћемо и излазићемо у сусрет свим грађанима Србије. Дужност је политичара да чују глас и саслушају мишљење грађана – просторије наше организације ће бити грађанске канцеларије у којима ћемо окупити тимове способних стручњака из различитих области који ће бити задужени да примају и разматрају представке и притужбе – жалбе грађана и да им помогну у решавању надлежне институције ангажују на решавању горућих животних проблема грађана, поготово оних који су од јавног интереса, као што су комунални проблеми локалних заједница.

16. ВЛАДАВИНА ПРАВА

СРБИЈА ЦЕНТАР је својим оснивачким Статутом за један од основних циљева одредио заштиту права сваког појединца без обзира на пол, националну, верску и другу припадност. Права појединца која морају бити заштићена уписана су у наш Устав, законе, потврђене међународне уговоре и општеприхваћена правила међународног права. Ова права сваки појединац стиче рођењем - она му не могу бити одузета и не могу бити предмет политичке расправе.

Наглашавамо да је заштита права сваког појединца једино могућа успостављањем владавине права. Устав Србије у члану 5. наводи да је владавина права основна претпоставка Устава и да она почива на неотуђивим људским правима.

Упркос централној уставној позицији, владавина права у Србији не постоји и без бојазни се може рећи да у последњој деценији није чак ни у формирању. Напротив, неки елементи владавине права (попут успостављених слободних избора) су у претходној деценији темељно урушени. Одговорност за овакво стање лежи на политичкој власти.

Имајући у виду одговорност тренутне политичке власти, успостављање владавине права мора бити најважнији циљ свих учесника у политичком животу који сеprotиве владавини појединца, личној и партијској власти. Такав начин управљања јавним пословима је у централним европским државама напуштен (или постепено напуштан) током 19. века.

Јасно је да иницијатива за укидањем вишедеценијског утицаја политичких странака на (не)остваривање права појединца мора доћи из политичке сфере. Једино ће на тај начин бити прекинут зачарани круг неодговорности политичких власти и обесправљености грађана. Смењивост власти, односно поновно успостављање слободних избора, водиће свести политичких актера да је успостављање владавине права у интересу свих, па и политичких странака, чији су чланови и функционери само привремено одабрани да управљају јавним пословима.

СРБИЈА ЦЕНТАР ће се стога доследно борити за владавину права која остварује слободним и непосредним изборима, уставним јемствима људских и мањинских права, поделом власти, независном судском влашћу и повиновањем власти Уставу и закону.

НЕЗАВИСНА СУДСКА ВЛАСТ – САМОСТАЛНО (НЕЗАВИСНО) ТУЖИЛАШТВО

Први и најважнији начин остваривања владавине права је успостављање поделе власти. Законодавна и извршна власт морају градити међусобни однос контроле и равнотеже, док судска власт мора постати независна. Садашња политичка власт, упркос декларативном залагању за поделу власти, тежи уједињавању три гране власти. Она то чини кроз системски притисак законодавне и извршне власти на судство – попут пресудног утицаја на избор и напредовање судија и утицајем на финансијску зависност судства од извршне власти. Осим системског (нормативног) притиска на суд и судије, политичка власт врши и (некада прикривени, а некада и отворени) притисак у конкретним судским поступцима. Овакав притисак се неретко врши и кроз медије у којима представници власти редовно саопштавају очекиване исходе појединих поступака који су у току, нарочито када се ради о политички осетљивим предметима.

Наведени системски и медијски притисак на судство је далеко израженији у случају тужилаштва, без кога нема судског кривичног прогона. Политички утицај у функционисању тужилаштва видимо кроз утицај политичких власти на предлагање, избор и напредовање тужилаца. Упркос промени Устава у јануару 2022. године, Србија је задржала избор највишег тужиоца у политичком телу - Народној скупштини. Ту су и хијерархијски механизми које највиши тужилац може да користи у поступању – обавезно упутство нижем тужиоцу, поступање уместо нижег тужиоца или додела предмета другом тужиоцу, уз нетранспарентну расподелу пристиглих предмета.

Такво стање у домаћем тужилаштву, које је институционално потпуно везано за извршну власт резултира практичном неодговорношћу представника политичких власти. Отежавајућу околност чини и то што тужиоци током свог редовног поступања свакодневно зависе од Министарства унутрашњих послова, над којим потпуну оперативну и политичку контролу има Влада Србије.

Степен неодговорности носилаца политичких функција, против којих тужилаштво нема механизма да води самосталну и озбиљну истрагу, ближи се потпуној неодговорности за учињено током вршења јавне функције. Такво стање, у коме су појединци потпуно изузети од закона, има разарајуће и далекосежне последице на читаво друштво.

Из наведених разлога, СРБИЈА ЦЕНТАР ће се у свом деловању залагати за:

- успостављање чврстих Уставних и законских гаранција независности суда и судија, тужилаца и тужилаштва;
- поштовање међународних стандарда и препорука која су упућена Србији у области правосуђа;
- искључивање отворених или прикривених механизма утицаја политичке власти на избор и напредовање судија и тужилаца;
- искључивању отворених или прикривених механизма политичких власти на одлучивање о разрешењу, дисциплинској или другим облицима одговорности судија и тужилаца;
- искључивање министра правде из чланства у највишем тужилачком телу (Високом савету тужилаштва);
- успостављање правосудне полиције која ће оперативно и финансијски бити самостална од извршне власти и којом ће руководити тужилаштво;
- успостављање права судија и тужилаца на несметано удруживање;
- успостављање права судија и тужилаца да јавно говоре о стању у правосуђу, без страха од освете политичке власти;
- успостављање судског и тужилачког буџета у чијем ће креирању и извршењу судска власт бити самостална;
- успостављању потпуне јавности рада Високог савета судства и Високог савета тужилаштва и свих њихових органа, нарочито приликом избора судија, тужилаца и председника судова;
- успостављање механизма за политичку одговорност носилаца јавних функција који озбиљно угрожавају поделу власти и независност судства и тужилаштва.

Пред независном судском влашћу и самосталним (а идеално и независним) тужилашвом подједнако морају одговарати вршиоци јавних функција и грађани. Пред таквом правосудном влашћу је једино могуће заштитити права појединаца и успоставити владавину права.

17. ЛУСТРАЦИЈА

Иако су прошле три деценије од поновног успостављања вишепартијског система у Србији, упркос правној имплементацији разних међународних стандарда у домену заштите људских права, борбе против корупције, у пракси је њихово спровођење остало „мртво слово на папиру“. У Србији још увек није успостављена правна држава и владавина права. Незадовољни грађани губе поверење у институционалне механизме и окрећу се неформалним или владајућим партијским центрима моћи оличеним у корупцији, клијентелизму и непотизму.

Разочарани политиком и политичарима, грађани постају апатични, политички незаинтересовани, без поверења у институције и државу, демотивисани да се лично политички ангажују и већина је мишљења да су сви политички актери исти – и они на власти, и они у опозицији. Зато сматрамо да је грађанима потребно понудити нови друштвени уговор који ће бити утемељен на личној одговорности свих носиоца јавних функција за вршење послова из њихове надлежности. У том циљу, приоритетним сматрамо лустрирање свих кадрова актуелног и претходних режима власти који су били налогодавци, извршиоци, саучесници, помагачи или подстрекачи у делима која представљају доказива тешка кршења људских права. Паралелно са лустрацијом, као најважнији друштвено-политички императив издвајамо антикорупцијску јавну политику, од које грађани Србије с правом очекују да резултира кривично-правним процесуирањем и правоснажним пресудама, а не застарама судских поступака.

Да би се спровела ова два циља, да би Србија била држава социјалне правде заснована на владавини права, неопходна је свеобухватна друштвена катарза. Потребно је омогућити услове за изградњу таквог политичког система у којем јавне функције могу вршити само политички, професионално и морално неукљани кадрови. Реформа државе, друштва и економије не може да се спроводи са компромитованим кадровима који су јавне и политичке функције обављали на начин који крши универзалне, цивилизоване принципе и правне норме. Таква лица неопходно је лустрирати, не због политичке одмазде већ због заштите демократског поретка.

Лустрација није симболичан, она је најубедљивији чин раскида са старим поретком. Лустрација је механизам суочавања са прошлосту, јавна морална осуда која има правне последице и која кроз нечасни отпуст из службе дисквалификује лустриране јавне службенике да и даље учествују у политичком и јавном животу. Лустрација нема карактер кривичне санкције. Лустрација је и корективна и превентивна мера, са извесним ретрибутивним компонентама, која има за циљ да носиоце јавне власти и убудуће одврати од чињења неправде и неправда. Зато је став СРБИЈА ЦЕНТРА да је лустрација потребна, иако лустрациона правда у Србији прилично касни.

Подвлачимо да циљ лустрације није, нити сме да буде политичка одмазда, реваншизам, нити је она политички мотивисана чистка. Лустрација не представља претњу по националну безбедност како то настоје да прикажу њени противници. Напротив, лустрација јесте не само грађанско, политичко и правно, већ и безбедносно питање, јер смо у ближој прошлости видели какав погубан утицај могу да имају спреге парадржавних структура са организованим криминалом, како је показао атентат на председника Владе Србије 2003. године.

Након 5. октобра 2000. године, нова политичка елита није постигла консензус о лустрацији, што се у годинама које су уследиле испоставило као једна од највећих политичких грешака. Да је лустрација била спроведена, многа лица која су у вршењу својих политичких и јавних функција бескрупулозно кршили уобичајене норме демократије и владавине права не само да не би могли да поново буду

кандидовани и бирани на партијске и политичке функције, него не би могли да буду ни судије, јавни тужиоци, универзитетски професори, директори јавних предузећа, чланови управних одбора, уредници медија итд. Чињеница је да је 2003. године усвојен закон о лустрацији - Закон о одговорности за кршење људских права са периодом важења од десет година. Премда је овај закон формално био на снази до 2013. године, никада није покренут ни спроведен ниједан поступак лустрације у Србији. Индикативно је такође да никада није ни била конституисана у пуном саставу комисија за лустрацију (тзв. Комисија за испитивање одговорности за кршење људских права) при Скупштини Србије. Очигледно, није било политичке воље да се овај Закон спроведе у дело, ни након промене власти у Србији 2012. године.

Због ове пропуштене историјске шансе, и још већег разочарања грађана у правду и политичаре, сматрамо да је неопходно да се поново законски нормира спровођење лустрације, и да се конституише ново тело – комисија која ће да утврди одговорност јавних функционера за кршење људских права, тј. да испита и да предложи мере лустрације.

Лустрација би првенствено требало да буде усмерена на она лица која су била налогодавци, извршиоци или помагачи у делима која представљају озбиљне повреде људских права и грађанских слобода због чега им се последично забрањује и временски ограничава вршење јавне функције и обављање јавних послова и задатака.

Дакле, лустрација не сме да се своди на волунтаризам и приликом њеног нормирања и спровођења узмеће се у разматрање само добре праксе посткомунистичких држава које су спровеле лустрацију. Лустрација ће се заснивати на темељу правно утврђеног поступка који ће бити брана политичкој узурпацији. Приликом спровођења лустрације ниједно људско право субјекта лустрације не сме да буде повређено, а поготово не права зајемчена Европском конвенцијом за заштиту људских права и основних слобода. Указујемо да је важно да се избегну грешке и да се у Србији не понове негативна искуства у спровођењу лустрације попут оног у Северној Македонији и Албанији која су резултирала неселективним политичким реваншизмом, а потом и проглашањем закона о лустрацији неуставним, односно неважећим.

Зато указујемо на релевантно саветодавно мишљење Венецијанске комисије где су изнети услови које стручњаци за уставно право Савета Европе сматрају важним за спровођење лустрације:

- Један од стандарда који се захтева у лустрационим прописима је да кривица мора бити доказана у сваком појединачном случају.
- Мора бити испоштовано право на одбрану, претпоставка невиности и право на жалбу суду.
- Лустрација мора бити временски ограничена како у погледу периода у којем се поступање појединца испитује, тако и у погледу трајања последица лустрације.

У циљу доношења новог закона о лустрацији и спровођење поступка лустрације, СРБИЈА ЦЕНТАР препоручује следеће мере:

- 1.** Постизање политичког консензуса између демократских политичких организација и актера, јачање и промовисање свести грађана о важности спровођења лустрације и позивања на одговорност оних јавних функционера и актера који су се огрешили о људска права и грађанске слободе. Неопходно је да се лустрација демистификује и детаљно објасни како би се обезбедила подршка грађана за њено спровођење.
- 2.** Конституисање мултиресорске радне групе за израду нацрта закона о лустрацији (коју ће чинити реномирани правници и стручњаци из ове области), а потом би требало да буде организована јавна расправа на којој би јавност и сви заинтересовани субјекти могли да дају примедбе на нацрт.
- 3.** Након окончања јавне расправе радна група би упутила нацрт закона на разматрање новоформираној демократској Влади која би израдила коначни предлог закона и упутила га на расправу и усвајање у Скупштини Србије. Пошто би закон ступио на снагу била би конституисала комисија за лустрацију, најкасније у року од шест месеци.
- 4.** Нацртом закона би требало прецизно утврдити временски оквир и круг лица на која се лустрација односи, лустрационе мере и низ других питања.

Предлажемо да круг лица која су подложна преиспитивању одговорности за кршење људских права, приликом израде нацрта новог закона буде заснован на одредбама чл. 10 претходног закона из 2003. године који обухвата широк списак лица према којима може да се спроведе поступак лустрације, укључујући и неке нове категорије лица које у ранијем закону нису биле предвиђене (на пример: сви функционери и овлашћена службена лица Министарства унутрашњих послова). Сматрамо да је лицима за које је одлуком комисије за лустрацију или Врховног касационог суда утврђено да су кршили људска права могуће изрећи мере забране вршења функција и јавних послова у временском трајању од пет до максимално двадесет година.

Наглашавамо да је један од кључних предуслова за ефикасно спровођење лустрације скидање ознака тајности са досијеа обавештајно-безбедносних структура, пре свега Безбедносно-информативне агенције, као и департизација и професионализација ових служби. Отварање тајних досијеа служби безбедности биће најважнији и најтежи задатак будући да ће постојати велики отпори и притисци оних који имају моћ над људима на основу компромитујућих материјала. С друге стране, проблематична је и тачност информација унетих у досијее обавештајно-безбедносних структура, јер они који имају приступ могу да унесу лажне информације како би инкриминисали своје противнике или избрисали властиту одговорност. Иако су услови за формулисање новог закона о лустрацији побољшани јер је у међувремену усвојен и Закон о слободном приступу информацијама од јавног значаја, то је један мали, али недовољан помак. За доношење новог закона и за спровођење процеса лустрације највише је потребна политичка воља и храброст. Ми у СРБИЈА ЦЕНТРУ је имамо.

18. АНТИКОРУПЦИЈА

Корупција представља једну од највећих препрека за економски и демократски развој Србије. Многа истраживања су показала да корупција доводи до смањења продуктивности БДП за 4% и до смањења нето годишњег прилива капитала за 0.5%. Корупција се највише огледа у беспотребним, мегаломанским, најчешће инфраструктурним пројектима, попут пројекта “Београд на води” (то су тзв. “бели слоновии”) који су упитни са аспекта друштвене корисности. Лажне невладине организације су такође у функцији преусмеравања буџетских средстава у партијске касе и приватне џепове политички подобних и привилегованих (тзв. владине невладине организације). Зато сматрамо да је неопходно да се ангажују домаћи и спољни тимови финансијских форензичара који ће тачно да утврде механизме прања и нелегалних токова. Након утврђених злоупотреба, неопходно је да уследи кривично-правно процесуирање одговорних.

Приоритетним сматрамо ефикасност у спровођењу репресивних и превентивних антикорупцијских мера. Србија је ратификовала најзначајније међународно-правне антикорупцијске прописе и хармонизовала своје национално законодавство са правним тековинама Европске уније у овој области. Домаће законодавство је хармонизовано са стандардима за борбу против корупције Уједињених нација, Савета Европе и Организације за економску сарадњу и развој (OECD). Упркос имплементацији свих међународних стандарда, национални антикорупцијски прописи су „тигрови од папира“. Велики је раскорак између усвојених прописа и њихове примене у пракси, што резултира одсуством или благом казненом политиком за коруптивна кривична дела. Недостаје процесуирање јавних функционера за коруптивне инкриминације што сведочи о пракси тужилаштва да о опортунитету кривичног гоњења одлучује на основу политичких директива или политичке припадности. Неопходно је да тужилаштво предузима истражне радње из своје надлежности и да покреће оптужбе против починилаца кривичних дела, а да потом судови не одуговлаче судске процесе до застаре, већ да доносе правоснажно осуђујуће пресуде против корумпираних јавних функционера.

Правосудним функционерима се мора омогућити да буду компетентни, непристрасни и независни од политичких уплива јер би они требало да буду брана узурпацији и свеопштем незакоњу. Да би правосудни функционери имали истинску независност, неопходно је да се обезбеде механизми њихове финансијске самосталности.

Зато се залажемо да лустрационим мерама буду обухваћени јавни тужиоци и судије који су обављали свој позив у интересу политичких и економских моћника, а не у интересу грађана, чиме су се оглушили о људска права и грађанске слободе. Уколико се утврди њихова одговорност, биће разрешени са функције, што ће подићи поверење грађана у правосуђе. Уколико буде постигнут шири друштвени и политички консензус о лустрирању правосудних функционера, важно је да се не понове грешке начињене реформом правосуђа (у периоду од 2008. до 2012. године). Сматрамо да је дошло крајње време да успостављање правне државе буде примарни политички циљ. Претходне генерације политичких актера нису имале политичку вољу, одлучност и бескомпромисност да од Србије направе државу у којој ће владавина права бити правило, а не изузетак. Наш циљ је да Србија буде држава у којој ће се злоупотребе права, а поготово политичке злоупотребе санкционисати, без страха да ће делиоци правде бити изложени политичкој одмазди. Да би дошло до смањења корупције јавних функционера, приоритет је да им се ограничи имунитет као и дискрециона овлашћења у економским питањима.

Транспарентност финансирања партија – политичких организација је следеће подручје борбе против корупције за чије уређење се залажемо. Грађани би требало да знају ко финансира њихове изабране представнике, под којим условима, са коликим новчаним износима. Грађани би требало да буду информисани и о пореклу страначких финансија, како би се елиминисале спекулације и дезинформације о утицају новца тајкуна, страних амбасада, разних тајних лобија, трговаца дрогом и оружјем, и сл. Поред јачања улоге независних тела у овој материји - преваходно Агенције за спречавање корупције и Државне ревизорске институције (ДРИ), потребно је да се размотри одређивање максималних лимита за трошкове изборних кампања и финансирања политичких странака. Потребно је да се уведу строже санкције у случају непријављивања страначких прихода. Министарство финансија би требало да на свом сајту, на месечном и годишњем нивоу објављује податке о износу средстава које преноси политичким странкама за финансирање њиховог редовног рада.

Независним телима која чине институционални оквир у домену превенције корупције, попут Агенције за спречавање корупције, Државне ревизорске институције, Савета за борбу против корупције треба омогућити да своју функцију обављају несметано од политичког утицаја и контроле. Агенцију за спречавање корупције као и ДРИ је неопходно деполитизовати. Неопходним сматрамо уважавање и оснаживање друштвене и системске улоге Савета за борбу против корупције, као пионирског антикорупцијског тела. Предани рад чланова овог Савета у форми написаних обимних анализа о 24 контроверзне приватизације, ситуацији у медијима, трећој грани власти и проблемима у јавним предузећима наилази на зид ћутања Владе у периоду од 2012. до 2022. године. Парадоксално је да Влада Републике Србије игнорише Савет као своје саветодавно тело. Чланови Савета не присуствују седницама Владе, нити се састају са представницима извршне власти. Савет више од деценије функционише у непотпуном саставу будући да Влада одбија да именује нове чланове које јавним прозивкама етикетира као да су морално-политички неподобни због критика које упућују раду Владе. Чланови Савета који упознају јавност о коруптивним аранжманима у јавним предузећима бивају изложени медијској хајци и друштвеној стигматизацији. С друге стране, Влада није у прилици да укине ово тело због очекиваних критика Европске уније, те јој је политички једноставније да Савет обезвреди и игнорише.

У циљу одлучнијег санкционисања корупције као значајну препреку уочавамо благу казнену политику за коруптивна кривична дела. Симптоматична је и ретка пракса изрицања мера одузимања имовинске користи прибављене кривичним делом. Залажемо се за успостављање обједињене базе за праћење кривичних предмета са коруптивним елементом, како би полиција, тужилаштво и судови располагали објективним подацима и адекватно планирали истражне и правосудне мере.

Премда су антикорупцијски закони адекватни, и премда је успостављен солидан институционални оквир за спречавање и борбу против корупције и даље је највећи проблем непримењивање усвојених закона. Видећемо у којој ће мери у пракси бити спроведен Закон о утврђивању порекла имовине и посебном порезу који је почео да се примењује 2021. године и који се односи на све грађане, па тако и на оне чија су имена у регистру имовине и прихода јавних функционера који води Агенција за спречавање корупције. Сведоци смо бројних корупционашких афера припадника владајуће политичке елите, актуелне и бивше, а да готово ниједна нема правосудни епилог. Борба против корупције не може и убудуће да се своди на декларативне и празне фразе већ мора да покаже институционалне зубе. Корупција постаје високоризична активност, тек када су превентивне мере и санкције толико ригорозно примењене да демотивишу политичке актере и грађане да предузимају или да учествују у коруптивним радњама, које политички и правни систем, а нарочито грађани не могу више да толеришу.

19. СПОЉНА ПОЛИТИКА

СРБИЈА И СВЕТ У ПРОМЕНАМА

Политичка, друштвена и економска ситуација у Републици Србији је неминовно повезана са међународним окружењем и начином на који се Србија прилагођава брзим, па и драматичним променама које се збивају у њеном ближем и ширем окружењу. Бројни међународни изазови у нашем геополитичком окружењу су последица различитих видова сукобљавања или класичних ратова у Европи и шире, односно друштвених, економских, климатских, технолошких и демографских збивања која у разним видовима утичу на положај, безбедност и интересе земље.

Надметање великих земаља, трка у наоружавању и политика силе су поново постали врло актуелни. Рат у Украјини имаће посебно далекосежне геополитичке последице на наш континент и свет, па тиме и на положај наше државе. Регион Балкана који је само делимично укључен у доминантне континенталне структуре (ЕУ и НАТО) са релативно малим и slabим државама, где и даље постоје различита отворена и нерешена унутрашња или међународна питања - посебно на простору бивше Југославије – представља потенцијално осетљиво подручје на коме се могу појавити озбиљније кризе и доћи до шире дестабилизације. Србија, земља на осетљивом географском размеђу која се граничи са већим бројем суседа, прогласила је војну неутралност и још није укључена у Европску унију, што њен положај чини посебно осетљивим.

Неконзистентна спољна политика, коју је током претходне деценије спроводио режим у Србији, није обезбедила дугорочнију спољнополитичку стабилност нити довела до напретка у неким од кључних питања од којих зависи наш међународни положај. Процес интеграције у ЕУ, као главни спољнополитички циљ Србије још од 2000. године, већ је годинама фактички у застоју па и у назадовању по низу питања, укључујући и реформе у кључним областима, попут владавине права и спољнополитичко усклађивање. Развој добросуседских односа у региону, такође није довољно напредовао, а у појединим билатералним односима дошло је и до назадовања (Хрватска) или суштинске стагнације у билатералној сарадњи (нпр. БиХ, Црна Гора, Румунија, Бугарска и др). Питање обезбеђивања јасноће и конзистентности српске спољне политике неминовно зависи и условљен је потребом решавања, на прагматичним основама, односа са Приштином.

Наш спољнополитички наступ је добрим делом био подређен унутрашњој промоцији државног руководства уместо уздизању међународног угледа и слике земље, односно јачању поуздане и стабилне сарадње са кључним партнерима, посебно у суседству и у Европи. Пракса ауторитарне личне и монополисане власти имала је негативне ефекте на плану урушавања међународне слике Србије, као и институција српске дипломатије. Србији је императивно потребна обнова чији је суштински саставни део нова спољна политика Србије.

У условима разних видова потенцијалне дестабилизације на нашем континенту и на ширем подручју од утицаја на Србију (илегалне миграције, тероризам, надметање око ресурса, посебно енергетских, могући погранични или ратни сукоби) потребно је да спољна политика наше земље има јасан правац и доследност, али и одговарајућу флексибилност у реализацији спољнополитичких циљева и промоцији основних националних интереса земље. Праћењем важних светских глобалних трендова на плану економије, технологије, геополитике и др, наша дипломатија би између осталог требало да омогући и олакша припреме земље и друштва за изазове у годинама и деценијама које долазе. Другачија, успешнија спољна политика Србије почива на добром, пре свега реалистичном сагледавању наше међународне позиције, у глобалном контексту и у ближем окружењу, те прагматичном утврђивању наших циљева на ближи, средњи и дужи рок. У нашем случају, додатни

предуслов је системски осигурана заштита целокупне спољнополитичке материје од дилетантског волунтаризма ауторитарних власти, која је временом добијала све грубље форме, враћање спољној политици достојанства, парламентарне и уопште јавне контроле, као и преко потребна рехабилитација науке и професионализма.

У том контексту се залажемо за усвајање свеобухватне Стратегије спољне политике Републике Србије, документа који би дефинисао начине спровођења утврђених спољнополитичких циљева.

ГЛАВНИ СПОЉНОПОЛИТИЧКИ ЦИЉЕВИ СРБИЈА ЦЕНТРА

Улазак у Европску унију

Србија је у сваком смислу европска земља. Стога је национални интерес Републике Србије пуноправно чланство у Европској унији, као заједници земаља и народа у оквиру које се промовишу мир као највиша вредност, као и демократија, људска права и обезбеђује просперитет грађана, модернизација, економски напредак и стабилност земље.

Јачање и продубљивање европске интеграције представља стратешки циљ Србије.

Мит о “специјалном путу Србије”, о “ Србији између” и сл. је класичан, добро познати маневар ауторитарних режима да се одржавају на власти без ограничења и јавне контроле. Србија нема никаквих рационалних разлога да буде “ ни тамо ни овамо”, на тај начин само троши своје иначе оскудне ресурсе, изазива сумње и резерве својих суседа. Већ овлашан поглед на наше окружење показује да су економски и друштвено највише напредовале земље које су се интегрисале у ЕУ.

У овом смислу, СРБИЈА ЦЕНТАР подржава убрзање преговора о приступању Европској унији, остварење свих реформских циљева („мерила“) предвиђених у преговарачким поглављима са ЕУ, укључујући посебно реформу правосуђа, борбу против корупције и организованог криминала (поглавља 23/24).

Имајући у виду досадашњу спорост преговора о чланству у ЕУ, СРБИЈА ЦЕНТАР ће се залагати за постизање бржих и специфичних институционалних договора који би у краћем року обезбедили чланство Србије у ЕУ паралелно са испуњавањем услова у појединим секторима и пуноправним приступом структурним (развојним) фондовима ЕУ.

Унапређење суседске и регионалне сарадње

Свеукупна безбедност сваке земље па и Србије почиње на њеним границама. На жалост, развој наших добросуседских односа није довољно напредовао нити је постигнута одговарајућ напредак у сарадњи са нашим бројним суседима.

Односима са земљама са простора бивше Југославије заснованим на равноправности, узајамном поштовању и превазилажењу преосталих нерешених питања насталих као последица сукоба из 90-тих година биће посвећена посебна пажња.

СРБИЈА ЦЕНТАР ће се залагати за превазилажење отворених питања у суседским односима (укључујући и преговоре о границама), за елеминисање говора мржње у јавном наступу – посебно када су у питању суседне земље и народи - као и на даљем унапређењу разних облика и иницијатива регионалне сарадње. Посебна пажња биће посвећена унапређењу сарадње у оквиру Савета за регионалну сарадњу и изградњи заједничког регионалног тржишта као важног корака у процесу европске интеграције (СЕФТА, Берлински процес и др). Посебна пажња биће посвећена остваривању права Срба у региону као и права националних мањина који живе у Србији.

Јачање стратешке сарадње са најважнијим светским силама и осталим државама

Залагаћемо се за унапређење стратешке сарадње са САД на питањима од обостраног интереса. Подржаваћемо наставак сарадње са Кином, као и одржавање добрих односа са Русијом, имајући у виду стратешки циљ Србије – улазак у ЕУ.

Подржавамо међународне иницијативе за превазилажења ратне кризе у Украјини са циљем дугорочније стабилизације безбедносне ситуације у Европи и повратка паневропске сарадње. У том смислу, подржаваћемо и друге иницијативе којима се поспешује и олакшава европска и регионална сарадња.

Промовисаћемо уравнотежен међународни наступ Србије и даљи развој билатералне сарадње са другим земљама света, посебно имајући у виду и традиционалне везе са појединим значајним партнерима попут Турске, земаља Залива, као и чланица покрета несврстаних.

Активно дипломатско деловање у УН и другим мултилатералним институцијама и форумима

Залажемо се и за активно међународно деловање Србије, као мање земље у чијем је виталном интересу развој мултилатералних институција и сарадње. Недавни случај пандемије, као и све већи проблеми које доносе климатске промене, указали су на важност сарадње и повезаности у свету.

Српска дипломатија би требало да се што више ангажује у разним међународним организацијама и телима, попут УН, ОЕБС, Савета Европе и др, као и да убрза улазак у Светску трговинску организацију. Потребно је наставити и развијати сарадњу са НАТО у оквиру програма Партнерство за мир (PfP), као и са снагама КФОР-а на Косову и Метохији.

Посебна пажња би требало да буде посвећена јачању сарадње на међународном плану у домену међународне безбедности, екологије, климатских промена, сајбер безбедности, као и борби против сиромаштва у свету и промоцији важности и поштовања међународног права.

Инструменти нове спољне политике

СРБИЈА ЦЕНТАР се залаже за отклон од метода досадашњег режима коју карактеришу персонализована политика и вануставно деловање, односно тактика спољнополитичког „врлудања“ чији је основни циљ што дуже одржавање на власти, а не решавање стратешких проблема и реализација главних националних циљева.

У том смислу, у оквиру рада и реализације спољнополитичке стратегије РС залагаћемо се за

промовисање спољне политике са циљем трансформативног деловања на друштво, и изради Стратегије засноване на консултовању главних чинилаца политичког процеса, посебно када се ради о основним политичким питањима (чланство у ЕУ, јачање добросуседске сарадње, промовисање главних циљева у областима попут климе, борбе против сиромаштва у свету, контроле миграција, борбе против тероризма, сарадња у области сајбер безбедности и др).

Залажемо се за обнову и даљу изградњу професионалне дипломатске службе која је посебно урушена и маргинализована током претходних година под утицајем широко примењиване праксе партократије и разних облика непотизма. У том оквиру, посебна пажња биће посвећена кадровској и системској обнови Министарства спољних послова (чији би рад и организација требало да се заснивају на закону и прописима, а не партијском волонтаризму), као и доградњи дипломатске мреже, јачању образовања младих кадрова и технолошко-информационој модернизацији и аналитичком развоју рада у МСП.

Посебна пажња биће посвећена деловању према дијаспорти, уз настојање за што шире активно укључивање представника наше дијаспоре у конципирање и реализацију политике Србије према земљама у којима они живе и раде.

Промовисаћемо вишестране и децентрализоване облике међународних активности РС засноване на деловању различитих државних институција и других државних и друштвених тела (у оквиру њихових надлежности) у различитим областима попут привреде, културе, туризма и друго.

У овом контексту, СРБИЈА ЦЕНТАР ће покренути и посебну свеобухватну стратешку иницијативу за унапређење нове међународне слике Србије, путем специфичних промотивних и дипломатских акција у контексту билатералне сарадње са земљама региона, а посебно са државама чланицама ЕУ, као и другим европским земљама (култура, економска дипломатија, спорт, туризам, економија, сарадња локалних власти и др).

20. КОСОВО И МЕТОХИЈА

Питање Косова и Метохије је једно од најважнијих питања од државног и националног интереса са којим се Србија суочава деценијама. То је питање које има капацитет да у трену одвуче фокус јавности са других тема, укључујући и социјално-економске. Зато је то питање неретко било злоупотребљавано у дневнополитичке сврхе које немају суштински везе са том темом. Ненаменско трошење буџетских средстава прикривено у форми заштите српског становништва на КиМ, а у ствари усмерено на лично богаћење и партијске потребе СНС, обележило је протеклу деценију.

Реалност на Косову и Метохији је таква да данас већина Срба живи и опстаје јужно од Ибра, али је центар упоришта Срба на северу, на територији која гравитира око Косовске Митровице и наслања се на централну Србију. То је уједно и простор на коме цвета криминал уз инволвираност структура које контролишу и Приштина и режим СНС.

Република Србија је, у моменту кад је СНС преузео власт, имала извесне институционалне капацитете на северу КиМ у области правосуђа, безбедности, енергетике, телекомуникација, остваривања изборних права итд. Након десетогодишње владавине СНС, тога више нема. Косовска политика режима је доживела фијаско. Није заживела ни једна једина ствар која је испреговарана у интересу Срба - Заједница српских општина.

Приметан је интерес моћних сила да се консолидују безбедносни ризици у региону и у том контексту се појављују иницијативе за постизање свеобухватнијих споразума између Београда и Приштине. Искуство нас учи да се суочавамо са великим ризицима, имајући у виду склоност режима да у решавању косовског питања приступа популистички, неинституционално, нетранспарентно и без преговарачке стратегије.

Косовско питање не може и не треба да се реши једним папиром. То није једино нерешено питање у Европи, чак ни међу чланицама ЕУ да би морало хитно да се пресече и одустане од тражења бољих и праведнијих решења од оних која су у оптицају. Кипар је такав случај. Мора да се решава постепено, водећи рачуна да сваки корак буде у смеру који шири, а не сужава перспективе одрживог решења и заштите интереса заинтересованих страна, пре свега грађана који живе на КиМ, али и оних који тамо имају имовину. Одговоран, разуман и рационалан приступ мора да тежи ка праведном и одрживом решењу, а не решењу које ће бити жариште сталних тензија и потенцијалних сукоба. Заштита црква и манастира Српске православне цркве (СПЦ), као и културног наслеђа Срба на простору КиМ је један од највећих приоритета.

СРБИЈА ЦЕНТАР заговара преговарачку позицију која одбацује директно или имплицитно признање косовске независности и чланство у УН. О осталим темама може да се разговара у целини како би се избегло поразно искуство пузајућег признања косовске независности које је обележио период власти СНС.

Србија на КиМ има огромне интересе, а мање релевантних савезника него Приштина. То захтева одговоран и компетентан приступ. СРБИЈА ЦЕНТАР се залаже за проактиван приступ преговорима, за разлику од досадашње праксе прихватања неповољних решења у временској и свакој другој изнудици, након иницијалног популистичког одбацивања и манипулисања јавним мњењем.

Постоје основе за унапређење економске сарадње, а не само трговинске размене, између привредних субјеката у Централној Србији и на КиМ, без обзира ко тренутно управља администрацијом у Приштини. Енергетски изазови су огромни за цео регион. Приштина и Београд могу да пронађу заједнички интерес у обезбеђивању енергетске безбедности.

До постизања праведног и одрживог решења, од изузетне важности је наставак сарадње и изградња мера поверења између институција Србије и међународних мисија на КиМ, нарочито КФОР, Еулекса и ОЕБС.

21. ДИЈАСПОРА И СРБИ У РЕГИОНУ

Не постоји тачно утврђен број Срба у дијаспори – тзв. расејању и нагађања се крећу у распону од до 5 милиона, али ми сматрамо да нису толико важне бројке, премда је Управа за дијаспору и Србе у региону, при Министарству спољних послова израдила пројекат у циљу утврђивања прецизнијег броја. Ми сматрамо да је то потпуно погрешан приступ питању односа матичне државе Србије према српској дијаспори. Указујемо да међу припадницима наше дијаспоре у свету, од Европе преко Америке и Аустралије – широм света, има много успешних људи у различитим областима: привреде, науке, културе, уметности, политике који су стекли углед, знање, друштвене и политичке везе и економски капитал, и који могу много да допринесу унапређењу билатералних односа Србије са бројним државама света.

Указујемо на неколико карактеристика наше дијаспоре:

- прво, дијаспора стари, у неким земљама живи већ трећа или четврта генерација наших исељеника, који су у приличној мери редуковали или прекинули везе са матицом – Србијом;
- други проблем је настанак нове генерације дијаспоре узрокован масовним одливом мозгова – одласком образованих младих људи у иностранство, а нарочито у Европу и Америку, и за њих је потребно да осмислимо нове канале комуникације и мотивације да трансфером својих знања или капитала, или евентуалним повратком помогну Србији.

Сматрамо да би мост сарадње између Србије као матице и наше дијаспоре требало да буде изграђен на чврстим темељима са намером да саобраћај иде у оба правца - из матице ка дијаспори, и обратно. Предлажемо пет кључних пројекта на чијој се реализацији могу заједнички ангажовати држава Србија и дијаспора:

1. Побољшање и промоција имиџа Србије у иностранству, Европи и свету, али и на Западном Балкану; чињеница је да су, на пример, српски спортисти много бољи амбасадори Србије него професионални политичари, и зато би требало осмислити креативне кампање на друштвеним мрежама које ће промовисати Србију као земљу врхунских спортиста, уметника, младих научника, савременог медицинског и бањског туризма, а не само као земљу која има живописну фолклорну традицију и јефтину туристичку понуду.

2. Потребно је оснаживати и копирати примере добре праксе организованости наше дијаспоре, као што је оснивање Националног савета Срба у Бечу (где живи преко 200 хиљада становника српског порекла) који окупља реномиране и успешне Србе у овом граду, с дугорочним циљем - да би се пружила подршка младим припадницима треће и четврте генерације српске дијаспоре да се укључе у јавни и политички живот Аустрије. Копирањем овог модела, српска дијаспора би могла активно да се ангажује на јединственом лобирању за побољшање положаја припадника дијаспоре, али и матичне земље – Србије у домицилним државама, као и у очувању њиховог националног идентитета - језика, културе, традиције. Држава Србија би требало преко својих

дипломатско-конзуларних представништава у свету да промовише овај и сличне моделе добре праксе организовања наше дијаспоре.

3. Јачање капацитета српске привреде – економије за излазак и промоцију српских производа на инострана тржишта; могуће је да Привредна комора Србије (ПКС) у партнерство са домицилним привредним коморама и партнерима у иностранству иницира изградњу српских дистрибутивних центара (на пример, по моделу „cash and carry“ продаје) на територији разних земаља који би пласирали робу пореклом из Србије, чиме би се повећао извоз и подржали пољопривредни произвођачи и привредници у Србији. Ови би центри могли да промовишу Србију као дестинацију за туризам, имајући на уму да је рурални туризам и боравак у природи, са нагласком на понуду органске хране један од најпопуларнијих видова туризма у складу са глобалним променама. То би значајно помогло развоју домаћег туризма као и пласману производа по којима је Србија препознатљива.

4. Огромна се средства улажу из државног буџета за унапређење инвестиционе климе и привлачење страних инвеститора, али се недовољна пажња посвећује потенцијалним инвеститорима из српске дијаспоре. Предлажемо да се формира Агенција за инвестиције дијаспоре. Ова Агенција би била отворена за упите од потенцијалних инвеститора из дијаспоре и у кратком року би давала одговоре о могућностима како инвестирања у постојећа предузећа (brownfield), тако и отварања нових предузећа (greenfield), пружајући податке о капацитетима конкретних локалних самоуправа у Србији – о земљишту, о висини подстицаја државе итд. Агенција би пружала подршку инвеститорима доделом средстава за отварање нових радних места, али у оним срединама где постоји висок степен депопулације.

Да би дијаспора улагала у српску привреду и развојну инфраструктуру, потребно је да се побољшају услови за инвестирање и да се смањи ниво корупције. Потребно је успоставити и институционализовати механизам који ће привући и поспешивати процес улагања капитала из дијаспоре. Подсећамо да је пре десет година пласирана идеја успостављања тзв. one-stop shop система – једне референтне тачке - канцеларије у којој би наши потенцијални инвеститори из дијаспоре могли да обаве и скрате бирократске процедуре - тзв. папирологију на једном месту. Ова је one-stop канцеларија требало да прима све захтеве везане за одговарајући бизнис и да прикупља или издаје све дозволе на једном месту (нпр. грађевинске дозволе), уз плаћање одговарајућих такси и обавеза. Међутим, ова идеја није ни могла да заживи у пракси у Србији зато што су за то потребне стабилне институције, поверење и предвидљивост, јер сталне измене законских прописа и проблеми у њиховој примени, уз високи степен корупције на свим нивоима власти представљају велики проблем и стварају правну несигурност, која је једна од основних и фундаменталних основа за доношење пословне одлуке о инвестирању. Указујемо да је само са променом садашње корумпиране номенклатуре на власти могуће да се побољша и инвестициона клима и привуку инвеститори из дијаспоре.

5. Такође истичемо значај Закона о јавно-приватном партнерству и концесијама, који пружа руку приватним инвеститорима, поготово онима из дијаспоре који желе да улажу у средине из којих су потекли, да уђу у пројекте инвестиционог партнерства са локалним самоуправама. Зато предлажемо могућност да локалне самоуправе издају муниципалне (општинске) обвезнице за изградњу капиталних објеката и инвестиција на својој територији. Овај модел не подразумева

поклањање средстава, већ улагање средстава са одговарајућим приносом, али за инфраструктурне објекте који су прецизно предвиђени пројектом и планом реализације. То је обострано повољно и по инвеститоре и по локалне самоуправе.

Указујемо на чињеницу да се сваке године у нашу земљу практично улије око три и по милијарди евра девизних дознака (дознака радника, пензија и других социјална примања, као и помоћи и поклона упућене резидентима Србије). Новац из иностранства стиже на рачуне више од 1.1 милион грађана Србије, највише из Немачке, Швајцарске, Аустрије и САД. Међутим, док су наши сународници из дијаспоре издашни у личним трансферима својим породицама, нису мотивисани да инвестирају свој капитал у Србију, јер је очигледно да постоји висок степен неповерења српске дијаспоре према политичком и економском амбијенту у Србији и високом степену корупције.

Морамо да будемо свесни колико је тај амбијент важан за Србију, и да се о нашем уласку у Европску унију неће одлучивати само у центрима моћи највећих европских сила – у Паризу или Берлину, Бриселу, већ исто тако и у престоницама свих 27 држава-чланица, укључујући и Букурешт, Будимпешту, Софију, Загреб. Зато је наша регионална политика утемељена на позиву за отворени разговор и сарадњу, у интересу наших народа, јер таквом политиком можемо да постигнемо добре политичке компромисе и профитабилне привредне и трговинске споразуме.

Залажемо се за поштовање суверенитета и територијалног интегритета Црне Горе, Босне и Херцеговине и Хрватске, али је исто тако један од приоритета наше регионалне политике и циљ заштите и очувања равноправног живота припадника српског народа у тим државама и свих њихових демократских и људских права и слобода. Сматрамо да би у билатералним сусретима представника Србије са представницима Хрватске, Босне и Херцеговине, Словеније, и Приштине, сва питања која се тичу избеглих и интерно расељених лица, нарочито питање заштите њихових имовинских права, требало да се поставе на врх агенде.

Указујемо да су млади људи најбољи промотери и најперспективнији градитељи мостова сарадње у региону, и зато се залажемо за програме средњошколске и студентске размене између балаканских земаља, јер је слободна размена и кретање ученика и студената дугорочна инвестиција у раст нашег БДП-а, јер ће људи слободом кретања прелити знања и искуства и омогућити повољније окружење за кретање капитала, што је основа циркуларне економије данашњице.

Наш је задатак да суседним земљама понудимо партнерство у разним економским, енергетским, културним, научним пројектима од заједничког интереса за наше народе. Залажемо се да роба коју произведемо буде пласирана на тржиште суседних земаља, да радници лакше проналазе посао у суседству, да се крећемо преко граница по поједностављеној и убрзаној процедури, да омогућавамо мобилност радне снаге у региону уз међусобно признавање њихових квалификација и диплома.

Истовремено, пружаћемо подршку решавању проблема и потреба избеглих, прогнаних и интерно расељених лица у Србији и залагаћемо се да се решавају преостала питања њихове интеграције у наше друштво, а нарочито њихова стамбена питања, као и изградње путне и водоводне инфраструктуре, школа и домова здравља у насељима у којима живе и раде.

22. БЕЗБЕДНОСТ И ОДБРАНА И ВАНРЕДНЕ СИТУАЦИЈЕ

Визија странке Србија центар (СРЦЕ) у области одбране и безбедности јесте да Република Србија буде безбедна, стабилна и суверена држава која ефикасно штити своје националне интересе, територијални интегритет и грађане кроз модеран, технолошки напредан и професионалан систем. Тежи да буде препозната као одговоран регионални чинилац у области безбедности, који активно доприноси миру, стабилности и сарадњи у Југоисточној Европи и шире.

Развој свеобухватног, интегрисаног и ефикасног система националне одбране и безбедности треба да иде у смеру који омогућава Републици Србији да: заштити своје државне границе, територијални интегритет и суверенитет; обезбеди сигурност и безбедност свих грађана; одговори на савремене безбедносне изазове, ризике и претње; допринесе регионалној и међународној стабилности и одржи војну неутралност, уз поштовање међународно прихваћених обавеза.

Нерешено косовско питање, а посебно последице начина на који је решавано током власти СНС, условљавају да је то и даље један од највећих безбедносних изазова за Републику Србију.

Спољне безбедносне изазове представљају рат (криза) у Украјини и масовна миграторна кретања.

Србија се суочава и са унутрашњим безбедносним изазовима који се односе на: урушавање безбедносних структура због отворене и бескрупулозне страначке/режимске злоупотребе снага безбедности; нескривену испреплетеност безбедносних агенција и криминалних структура; некомпетентно кадровско управљање; приватизацију и партизацију; компромитацију и злоупотребу обавештајно-безбедносних агенција од стране политичке власти СНС и, нефункционисање Савета за националну безбедност.

Војска Србије се суочава са изазовима где се: повећање буџета директно не одражава повећање одбрамбене моћи; врши злоупотреба у извршењу набавки; третира као “манекен” војно-индустријског лобија и трговаца оружјем; изводи некавалитетна и застарела обука; злоупотребљава у политичке сврхе; карактерише одливом кадра и незадовољавајућом кадровском попуном и, прети њеном употребом због унутарполитичких разлога.

Посебан проблем је у области људских ресурса, како по питању попуне тако и по питању обучености, а као последица погрешног и штетног односа власти СНС према Војсци Србије. Професионализација Војске је обављена на погрешан начин, што је оставило опасне последице по попуну и обученост, како мирнодопске тако и ратне војске. Најава враћања служења војног рока није утемељења на стручној и свеобухватној анализи како да се отклоне последице вишегодишњег погрешног управљања системом одбране, али и како да се одговори на промењени безбедносни контекст, као и на динамичне технолошке промене које се односе на саму Војску.

Због свега наведеног, потребно је да се максимална пажња посвети решавању проблема са људским ресурсима, односно попуњеношћу и обученошћу мирнодопске и ратне војске. Неопходно је да се донесе стручно утемељена, а не популизмом мотивисана одлука о евентуалном враћању и модалитетима служења војног рока. Без обзира да ли ће се показати да је сврсисходно враћање служења војног рока, део Војске који ће бити попуњен професионалним војницима, мора бити врхунски обучен, као и у случају да се остане при концепту професионалне војске. У оба случаја, мора да се реши попуна и обука ратне војске. Такође, у оба случаја мора да се успостави и стимулативан

амбијент у друштву за професионално и обавезно служење у Војсци.

Министарство унутрашњих послова и Полиција се суочавају са: готово потпуно урушеном структуром; отвореним везама са организованим криминалом; крајње непрофесионалним опхођењем према грађанима и применом незаконитих метода присиле и насиља и, дубоко нарушеним кредибилитетом у области међународне полицијске сарадње.

Приоритети реформе односе се на: суштинске кадровске резове и обнову поверења грађана; хитно и безусловно пресецање веза са криминалним структурама; побољшање материјално-финансијског статуса припадника Полиције; корениту промену начина опхођења према грађанима у складу са Законом о полицији и, здрав систем напредовања и адекватно школовање и усавршавање.

Безбедносне агенције се суочавају са: компромитацијом због политичких злоупотреба у корист владајућег режима; одсуством међусобне координације; потребом за декласификацијом архивских фондова обавештајних и безбедносних служби, закључно са временом фактичког распада СФРЈ (1992. година) и, урушеним међународним угледом државе.

Реформа безбедносних агенција приоритетно се односи на темељну кадровску обнову, декриминализацију и деполитизацију, декласификацију архива до 1992. године, по потреби и раније и враћање професионалног функционисања.

Стратешки циљеви којима се тежи, тичу се: јачања одбрамбених способности и капацитета; јачање безбедносних институција; заштите критичне инфраструктуре; информатичке безбедности и супротстављања хибридни претњама; регионалне и међународне сарадње и, развоја способности за извршење задатака из Треће мисије Војске.

Као кључни циљ, истиче се потпуна департизација и враћање меритократског приступа у све безбедносне структуре.

Мере за остваривање циљева:

Систем одбране и безбедности захтева ажурирање свих стратешких планских докумената и докумената планирања, даљу разраду и усвајање планских, програмских и доктринарних докумената, као и измену Закона о Војсци и пратећих подзаконских аката, са основним циљем унапређења цивилног надзора функционисања војно – безбедносног система и његове модернизације.

Приоритет у достизању циљева треба да буде развој интегрисане безбедности кроз: интеграцију свих безбедносних агенција, развој заједничких процедура и протокола, спровођења јединственог комуникационог система и успостављање одговарајућег центра за управљање кризним ситуацијама. У томе би значајну улогу имало мапирање и категоризација критичних објеката, развој планова за опоравак и континуитет и обука особља за управљање ризицима и спровођење заштитних мера.

У области међународне војно - безбедносне сарадње, СРЦЕ се залаже за активно учешће у регионалним иницијативама, потписивање и спровођење билатералних споразума о безбедносној сарадњи, размену обавештајних информација и заједничке вежбе и операције.

СРЦЕ инсистира на константној комуникацији и транспарентности, која се огледа у редовном информисању јавности о безбедносним питањима, транспарентности у потрошњи безбедносног

буџета, отвореном дијалогу са цивилним друштвом и медијским кампањама ради подизања свести о безбедносним изазовима, ризицима и претњама.

У области управљања ванредним ситуацијама, као системски проблеми, истичу се: непостојање важеће стратегије у области ванредних ситуација од 2018. године; превазиђен, неквалитетан и потпуно неусклађен са европским директивама, Закон о смањењу ризика од катастрофа и управљању ванредним ситуацијама /2018/, као кровног закона у области заштите и спасавања људи и материјалних добара; недостатак подзаконских аката у вези са овим законом; непостојање посебног републичког центра за обавештавање; лоше стање система за узбуњивање; нефункционисање система за спровођење мера збрињавања становништва; недостатак координације помоћи са медицинским екипама за проверу здравственог стања и дистрибуцију лекова - посебно угрожених хроничних болесника и старијих особа; непостојање планова и спискова тимова за психосоцијалну подршку; недостатак процеса за формирање и рад комисија за процену штете и утврђивање приоритета обнове или изградње нових објеката односно, обнова комуналне структуре и, непостојање процедура за организацију тимова за пријем, евиденцију и дистрибуцију помоћи од републичког до нивоа локалне самоуправе.

Потребно је детаљно дефинисати неопходне превентивне мере, припремљеност, начин реаговања и мере за опоравак.

Организациону структуру чинили би Републички штаб за ванредне ситуације, покрајински, окружни и општински штабови и специјализоване службе, уз адекватно финансирање система и активну међународну сарадњу.

Овај свеобухватан програм представља дугорочну стратегију развоја одбране и безбедности, као и управљања ванредним ситуацијама Републике Србије, фокусиран на стварање савременог, ефикасног и одрживог система који ће одговорити на безбедносне изазове 21. века и омогућити стабилност и просперитет српског друштва.

23. ИНФОРМАЦИОНО-КОМУНИКАЦИОНЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ

Сматрамо да је развој ИКТ сектора један од кључних предуслова за модернизацију државе и јачање њеног суверенитета. Наш приступ почива на уређеној и јединствено вођеној политици, која омогућава сигурност, транспарентност и стабилност система. При томе тежимо да све активности буду у складу са савременим стандардима које примењују напредне државе.

1. Централна координација и дигитална инфраструктура

Развој ИКТ сектора мора бити координисан са државног врха како би се обезбедила стабилност, сигурност и јединствена стратегија за све секторе. Србија већ поседује Канцеларију за ИТ и еУправу, као и Канцеларију за информациону безбедност, чије капацитете намеравамо да ојачамо и повежемо у јединствен систем. Овакав приступ омогућава ефикасно управљање ресурсима, бољу заштиту података и већу отпорност на спољне и сајбер претње. Национални сервери и дата центри морају бити постављени и одржавани у континуитету, уз примену најмодернијих стандарда безбедности. Резервни механизми и планови континуитета рада обезбедиће непрекидност услуга у случају хаварија или напада. Само јединствено и централизовано управљање ИКТ инфраструктуром омогућиће стабилан и сигуран развој дигиталне државе, уз усклађивање са европским стандардима и праксама.

2. Сајбер безбедност и дигитални суверенитет

Савремени свет доноси све веће изазове у домену сајбер безбедности, а Србија мора да развије јединствен систем заштите кроз Национални центар за сајбер безбедност. Центар ће као стручно-саветодавни орган координисати све активности и обезбедити брзу реакцију у случају претњи, али и редовно обучавати кадрове за превенцију и реаговање. Дигитални суверенитет подразумева примену домаћих криптографских решења, контролу cloud сервиса и поуздану заштиту података грађана и институција. Развијање локалних решења и сарадња са привредом и одбрамбеним сектором у области сајбер одбране обезбеђују независност, стабилност и сигурност критичне инфраструктуре. Јединствена и стратешки планирана сајбер одбрана гарантује поузданост система и поверење грађана, уз усклађеност са европским стандардима и међународним праксама.

3. Е-управа и услуге грађанима

Ефикасна електронска управа је основ модерне државе. Грађанима и привреди морају бити доступне услуге у оквиру једног интегрисаног система. Оваква интеграција омогућује јединствен квалитет услуга, транспарентност рада институција и веће поверење јавности. Развој једног портала за све јавне услуге, са електронским потписом, безбедним обавештењима и интеграцијом са банкарским системима, омогућиће грађанима лакши и сигурнији приступ административним процедурама. Осим тога, оваква структура смањује бирократију, скраћује време обраде захтева и повећава ефикасност државних органа. Модерна е-управа не само да олакшава живот грађанима, већ и јача поверење у институције, обезбеђујући стабилан и ефикасан државни систем.

4. Подстицај домаћем ИКТ сектору и образовање кадрова

Држава ће подржавати развој домаће ИТ индустрије и стартапова кроз јавно-приватна партнерства, финансијске програме и менторске иницијативе. Ова подршка омогућава смањење зависности од страних решења, повећање извоза и развој конкурентних производа на међународном тржишту. образовање је кључ за дугорочни развој ИКТ сектора. Дигитална писменост мора бити обавезан део наставе од основне школе, а универзитети и истраживачки центри треба да обезбеде кадрове који прате савремене технологије. Стратешка подршка домаћој индустрији и образовање кадрова

стварају услове за одржив и конкурентан развој ИКТ сектора, у складу са европским и међународним стандардима.

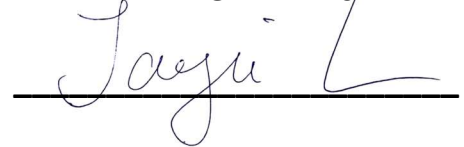
5. Вештачка интелигенција, нове технологије и европски стандарди

Вештачка интелигенција и нове технологије доносе значајне предности у јавном сектору, здравству, образовању и привреди. Србија треба да успостави јасан законски оквир за примену ових технологија, водећи рачуна о етичким принципима, приватности грађана и безбедности система. Приликом регулација примењују се доказани модели које користе развијене европске земље. Увођење европских стандарда квалитета и вредности – владавина права, транспарентност, одговорност и заштита људских права – омогућиће да дигиталне услуге буду доступне, сигурне и поуздане. Србија ће на тај начин изградити дигитално друштво које је модерно, конкурентно и засновано на стабилности институција. Развој ИКТ сектора Србија оснажује државу, грађанима обезбеђује сигурност, а привреди пружа могућност да расте и буде конкурентна на међународном нивоу.

Окупљамо се око СРБИЈА ЦЕНТРА да заједно остваримо изложени Програм и циљеве.

Председавајући Скупштине

СТЕФАН ЈАЊИЋ

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Janjic', is written over a solid horizontal line.